

ВЕЛЧО МИЛЕВ

ТОПЛИЯТ ПОЛЮС

chitanka.info

ПЪРВА ЧАСТ

Тази равнина е един безначален и безкраен гърч.

Гърч е самата тя, застинала в хълмове и падини. Гърч е реката със стотиците си меандри. Гърч е снегът върху хълмовете и меандрите. И пукнатината в снега, следваща високия бряг на реката.

Този гърч отива далече на север, към призрачните в зимното утро предпланини.

Гърч е спотаената млада лисица, замряла на дъното на снежната пукнатина. Тази пукнатина всяка нощ я води в селото и всяка заран я извежда от него, посрещана и сподиряна от кучешки лай.

Гърч са и мъчителните скокове на дивия заек в дълбокия сняг по билото на хълма — гърч от глад, усилие и страх. Сам и беззащитен под студеното зимно небе, той усеща близкото присъствие на лисицата, и виешките се над него два ястреба, и изгърбената от вледеняващия вятър човешка фигура, увенчаваща хълма над селото с още един гърч.

Човекът наблюдаваше всичко това с нетукашно сини очи, косата му бе нетукашно червеникава. А шинелът му, износен до неузнаваемост, можеше да е шинел от всяка армия на света, и от никоя. Но вниманието му бе погълнато от предстоящата и съвсем близка драма, в която един гърч на глада щеше да се впие в друг гърч на глада, за да се превърнат в смърт и... zasiщане.

Шансът бе на страната на двата ястреба. Те вече свиха криле и полетяха като две запокитени ръждиви ками към искрящия дълбок сняг. Кой ли от тях ще стигне пръв до плячката? По-силният, разбира се. Той вече определяше пресечната точка на трагичния сблъсък. Постапи я на самото било на хълма, в тила на дивия заек. Закривеният му, хищен клюн удари точно в мига, в който изгревът плисна върху белия сняг, за да плисне и малкият, топъл гейзер на кървавото пиршество.

Младата лисица изскимтя и се заоттегля по дъното на снежната пукнатина. Вторият ястреб кацна на десетина метра встрани от

пиршеството и прибра крилете си с престолено равнодушие — мястото на по-слабия.

Пфу!

* * *

— Пфу! — изплю се Михал Белогвардееца и обърна гръб на пронизващия вятър и на кървавото пиршество.

Сега пред очите му бе цялото Землен, нанизано край реката, сгушено между два хълма. Само неговата каменна къщурка бе встрани и високо на склона на източния хълм. И само от нейния комин не излизаше пушек. Кой да запали огън, нямаше ни жена, ни деца, ни куче, ни коте.

Снегът правеше всичките къщи на Землен еднакви. Открояваха се само училището и църквата. Но той отпрати погледа си към кръчмата на Юзчето.

Преди десетина години за първи път влезе в тази кръчма.

Беше горещ есенен следобед. Селото изглеждаше замряло под задухата, не срещна жива душа. Единствена отворената врата на кръчмата го прикани, а сумрачната ѝ прохлада го посрещна като сенчест вир. Точно каквото му трябваше.

Облегнат на тезгяха, Юзчето вдигна очи от тефтера с вересиите, претегли го с един бърз поглед и пак се зае с кръчмарския си поменик. Но якият мургав мъж, единственият в празната кръчма, го оглеждаше безцеремонно. Накрая му предложи масата си с широк жест и викна на Юзчето:

— Две гроздови!

С първите глътки потръгна и приказката им: кой е, що е, за къде е? Русин, белогвардеец, отговаряше Михал — отказал да стреля по българските войници край Владая и началниците му го разжалвали, изгонили го. И той тръгнал по земята българска.

Бил въглищар в планините, пастир, аргатин, какво ли не. И ето го в Землен!

— И никъде не пусна корен?

Михал сви рамене. Бяха вече на третата гроздова и тя му даде смелост да попита:

— Тук ще може ли? И — къде...?

— Хе, земя колкото щеш! — замахна Тошето. Така се казваше новият му познайник. И добави: — Отсреща, на хълма. Струпай една колиба и толкоз. В тая земя всякакъв корен се хваща.

Подозрително леко реши въпроса му Тошето и Михал се изви към Юзчето. Но и той кимна утвърдително:

— Ще кажем само на Ботуна, на кмета, да знае.

Така той струпа каменната си къщурка на склона на хълма, четири стени и покрив. Мястото ѝ подсказа дивачката круша, която и до сега крепи една от стените ѝ. Високо и далечко е от другите къщи на Землен, но е близо до оснежените хълмове, които той обича да съзерцава, напомнят му родината. Над южната земя на българите падат истински руски зими. Е, като го видят на билото на хълма, земленци казват: „Михал пак гони «Михаля!»“, но го казват с добро сърце.

Той пак спря погледа си на кръчмата на Юзчето и се запуска по склона на хълма. Една гроздова ще му дойде добре.

Но снегът бе хлъзгав, отдолу вече се топеше и той ту пропадеше, ту се свличаше. Малко преди високия бряг на реката полетя като шейна. Спря го пукнатината, разтвори се доземи. Ала когато отръска снега от шинела и обърса очите си, видя, че пукнатината е отворила и самата земя. В тъмната ѝ паст мътно проблясваше черно-кафеникава, мазна стена.

— Уголь?... — прошепна на руски Михал.

Посегна, прокара пръст по стената, помириса го, близна го дори и повтори уверено:

— Уголь, да!

Побиха го тръпки, но не от студа. Бе открил въглища под земята на Землен. Ех, ако имаше пари да откупи целия този периметър, да го разработи! Прониза го нова тръпка — след месец снегът ще се стопи и въглищния пласт ще излезе пред очите на всички... Значи трябва сега, бързо да измисли нещо. Но какво?

Щом той единствен знае какво има в земята на Землен, а други имат парите, освен да потърси съдружник. Една трета да му оставят, пак е много. Така! Сега да види кого да потърси.

Размисли се. Ботуна, кмета, е богат, с най-много земя, и както казват имал кемер жълтици, ала е стар — стар на години и стар на мислене. Дай му земя и да седи на златните си яйца като квачка на

запъртъци. Той никога няма да зарови златните си яйца в земята, камо ли земя да продаде.

Виж, парите на братя Моллови са работни пчелички, шетат и събират мед от какво ли не — мелница, маслобойна, вършачка, трактори, сеялки... Но у тях пък, две брадви секат. Брадвата на големия Моллов сече умно и умно реди насеченото, ала брат му, Христо, сече на поразия и само поразии оставя подире си — пиянства, комар, градски кокони...

Остава още Дано Сребров!

Той е най-млад от заможните земленци, почти без земя, а живее в единствената градска къща в Землен. Облича се по градски, говори градски, учен е — различен. Има малка фабричка за лимонада, един дарак за памук и един за вълна. Умът му е остър, буден. Човек, който от водата прави пари!... Но е още слаб, лек. А за въглена трябва голям свредел и тежък човек да го върти, с тежко имане.

— Значи — братя Моллови! — реши Михал.

* * *

Широк каменен мост прехвърляше реката срещу Молловите. Тук всичко бе широко скроено: реката, мостът, дворът, къщата, безбройните стопански постройки. Мелницата и маслобойната бяха също бяха така скроени. Михал ги знаеше, не веднъж е бил надничар у Молловите. Само пътната врата като погледнеш, разбираш, че през нея имането не капе и не се цеди а тече и върти като воденичен яз богатството на Молловите.

Михал изтупа снега от разкривените си ботуши и влезе през малката порта. До сами нея бе сеновала. От широко отворената му врата идеше мек, дъхав мирис на тънко сено. Оттам излетя и гневния глас на големия Моллов, Стоян:

— Мръсник, срам немаш ли! Погледни я, дете е още...

— Ха, дете! — изхили се Христо. — Тя вече цяла зима не е дете.

Михал шумно затвори вратата и се провикна:

— Господин Моллов! Бай Стояне!...

— Какво има? — подаде се намръщен Стоян.

— Я, Михале! — надникна зад него и Христо, закопчавайки панталона си. — Сбъркал си, кръчмата на Юзчето е по-нагоре.

Зад тях се мярна слугинчето им, Здравка. Разплакана, с неоправена пола и разголени нозе. Михал примигна.

— Казвай! — рече сърдито Стоян.

— Аз... — заекна Михал.

— Ти си бе, не можем те сбърка с друг. — Изкиска се Христо.

Михал преглътна, стисна зъби и през зъби изтърси направо:

— Предлагам сделка.

— Какво-о? Хи-хи-хи-й...! — изцвили Христо.

— Махай се от главата ми, върви си! — отрязва го Стоян. И потъмен от облак тръгна към голямата двукатна къща.

— Хайде, пътя! — смигна му Христо. — Имам работа да досвърша... — И се шмугна в сеновала.

Михал излезе от Молловите, изпълнен с яд и обида.

Оставаше му Дано Сребров. Ще опита. Може парите му да са малко, но ум има в излишък. Нали „ум царува...“, кимна си насърчително Михал и пое към градската къща на Дано Сребров.

По широкото мраморно стълбище нямаше и прашинка сняг. От площадката му горе се влизаше в остъклен хол. Маса, диван и библиотека се бяха вместили в него.

Дано Сребров четеше нещо. Но, съгледал Михал, остави книгата и отвори остъклената врата.

— Заповядай! — покани го.

Михал погледна разкривените си ботуши и запристъпва смутено.

— Влез, снегът не цапа! — насърчи го младият мъж.

Макар Дано Сребров да беше висок и по градски облечен, заобиколен от чистота и книги в остъкления си хол, Михал не се почувства неудобно. Влезе. Натрапваше се разликата между Молловите и този млад човек.

— Една ракия? — предложи Дано, когато се настаниха на масата.

— Нне... после — преглътна мъчително Михал.

Дано кимна. Замисли се. Сякаш нямаше нищо против да постоят и така — да поседят и помълчат. Силни кости опъваха кожата на слабото му и бледо лице и го правеха силно.

— Сами ли сме, господин Сребров? — попита Михал.

— Да — отговори Дано.

Михал се отпусна. Наистина бяха сами — сами в този светъл хол, сами в Землен, сами в цялата сгърчена равнина.

— Предлагам ви сделка, господин Сребров — започна Михал. — Знам нещо, което ще донесе много пари, но аз ги нямам, а вие ги имате. Повече от тях имате ум и предприемчивост, затова идвам при вас.

Нищо не се промени у Дано Сребров. Лицето му остана спокойно, замислено. Михал го наблюдаваше и мислено благослови несполуката си у Молловите. Прокашли се, преглътна и продължи:

— Искam четвърт дял от сделката, която ще назова при подписването ѝ пред нотариус. Мисля, че е справедливо, господин Сребров, така се осигурявам.

— Разбира се — потвърди Дано. — Но ти каза, че очакваш много пари от тази сделка, а това означава и много вложени пари. Не знам дали ще е по силите ми.

— Така е, ще трябва много пари, но аз залагам на вашия ум и предприемчивост. Приемате ли, господин Сребров?

— По принцип — да! Но искам да помисля...

У Михал се надигна тревога. Знае ли колко време ще мисли Дано Сребров, а едно внезапно затопляне на времето начаса ще открие тайната му пред очите на всички. И тогава! Той вече трудно прикриваше паниката си. Трудно прикриваше и желанието си да усети парещата ракия в сухото си гърло. Бутилката с кехлибарена течност и двете чашки до нея го привличаха като магнит. А Дано Сребров се бавеше. Най-сетне каза:

— Да помисля поне... един ден. И утре да отидем в града при нотариуса. Съгласен?

— Е — въздъхна облекчено Михал, — един ден може! — преглътна пак и добави: — А сега вече можем да опитаме и ракията. Да полеем началото. Няма да съжалявате, господин Сребров, няма да съжалявате — ще изровим купища пари.

Дано Сребров напълни чашките и каза:

— Наздраве и сполука!

С трепереща ръка Михал изля ракията в пресъхналото си гърло. Тук всичко е друго, не като при Юзчето — и ракията, и обстановката, и човека насреща му, който вече пълнеше чашата му повторно. После

пак я напълни. И пак, и пак... Пълнеше я мълчаливо. И Михал се разприказва.

Изпърво заговори за ракията на Юзчето, после — за кървавото пиршество на билото на хълма, на което бе станал свидетел, после приказката му го подхлъзна по оснежения склон до пукнатината и... заспа.

Главата му клюмна върху масата. Брадясалата му буза нагърчи бялата покривка, разкриви я и той захърка.

* * *

Дано Сребров повика баба Стефана, която поддържаше домакинството му, нареди ѝ да настани Михал на миндерчето, а той се облече и излезе.

Върна се след половин час.

Запрегна коня в шейната, загърна се в дългия, топъл кожух, сложи двуцевката в скута си и препусна към града. Брътвежите на Михал се потвърдиха — пукнатината наистина бе открила въглищен пласт. Налагаше се да бърза и в движение, по пътя, да обмисля всичко. Това не е лимонада, или дарацци, мелници и маслобойна. Черно злато е това, за милиони, но и милиони ще са му необходими, за да го разработи.

До мелницата му подвижна малкият Моллов, Христо:

— Не е лесно да си сламен вдовец, Сребров! Сняг, студ, вълци — на път...

Христо го задяваше заради жена му, Ана, която живееше в бащиния си дом в околийския град — в дома на аристократа Първов. Сигурно фамилното му име го е обрекло да е първия адвокат в околията, първия аристократ и богаташ. И да гледа на всички останали, в това число и на зет си, отвисоко. Той склони дъщеря му да се омъжи за Дано не толкова заради увлечението ѝ, колкото заради финансиста Топчев. Той го убеди, че младият Дано Сребров е от породата „геният на дивото“ — силен, предприемчив, умен и непроницаемо хитър. „Геният на дивото“, обаче, не бе дете на джунглата. Завърши търговска гимназия, прерови трудовете на световно известни икономисти и философи, запозна се и с мемоарите

на видни магнати-прагматици. Поглъщаше и отсяваше всичко, което го водеше към „презрения жълт метал“ — как се забърква маята му, как кипва, как се множи и пази, как убива или бива убиван!

Насрещният северозападен вятър бръскаше хиляди иглици в лицето на Дано, но той не го усещаше. Вълче време наистина.

Хълмистата равнина бе скована и безлюдна. Единствен студеният вятър шеташе по нея и мислите на Дано. Той вече си бе изяснил и подредил двата етапа на сделката, която му предстоеше. Най-важната, решителна сделка в живота му — „или кемер, или хендек!“, както казваше на времето баща му.

Околийския град най-сетне изникна от виелицата. Шейната му се плъзна по главната улица, към центъра. Отмина голямата къща на Първови и се понесе към банката при своя покровител — финансиста Топчев. Първата част от операцията на Дано сигурно ще смае и разочарова Топчев. Представи си как косматото лице на приятеля му изведнъж ще охладнее и той ще погледне своето откритие, „геният на дивото“, с презрение.

* * *

Не се излъга.

Когато залагаше цялото си имущество и налични пари за закупуването на пустеещите земи северно от Землен, хлад премина между него и Топчев. Спогледаха се и банковите чиновници. Ала когато поиска лиценз за разработка на каменните въглища в тези земи, чиновниците зажужаха. А Топчев така дълбоко пое дъх, че косматото му лице почервенея до пръсване.

— Звяр такъв! За малко да допусна, че... Направи го зверски, внезапно, с умъртвяваща захапка. Е, сега вече вярвам, че ще излочиш всичката черна кръв на твоя въглен. Но даваш ли си сметка в каква вълча глутница се напъхваш?

— Знам — отговори с твърди устни Дано. — И само на теб доверявам че съм гол като пушка, празна при това.

Но Топчев неочаквано и с подчертан респект към особата му се обърна към него:

— Моля, господин Сребров! — и го поведе навън.

На улицата го взе под ръка и заговори доверително:

— Празната пушка също плаши. Въпросът е кой пръв ще се уплаши от нея. А голотата си, досещам се, мислиш да покриеш с...

— Прав си — с кожата на акционерите. Учредявам акционерно дружество. И... като те гледам, твоята дебела кожа става за пръв акционер.

— Аха, кожата ми, значи! Карай, неблагодарнико, имаш я моята кожа. А тъста си покани ли?

— Това оставям на тебе — отговори Дано. — Дяловете са от един до пет процента. Потърси и други. Аз тръгвам, трябва ми няколко кожи и от Земен.

— Вълче време! — потръпна Топчев.

— Тъкмо — усмихна се Дано.

— Само че как го правиш, та вълкът у тебе никак не личи!

Останалата част от възхищението си Топчев изрази като стовари мечешката си лапа върху задницата на коня. Животното изви глава, погледна го с кръвясало око и оголи едрите си зъби. Топчев прихна:

— Щом от мечка не се уплаши, няма да се уплаши и от вълци.

Знаеш с кого да тръгнеш на път ти, Дано Сребров.

— Знам — с него и... с тебе.

— Пфу, мръсен ласкател! — изплю се в снега Топчев. — Я се махай от почтената ми глава! — Врътна се и тромаво забърза към банката с мечешката си походка.

* * *

По обратния път виелицата го следваше, не заслепяваше очите му. Ледените й зрънца меко шушнеха върху замръзналия сняг и по гърба на кожуха му. Следите от плазовете на шейната едва личаха. Студът сладеше в ноздрите му. Арктическа зима сковаваше равнината. Скоро няма да се стопи, помисли Дано. Но това вече нямаше значение, той е собственик на топлия периметър. На „Топлия полюс“, както го бе избръщолевил Михал. Само че топъл полюс за всички няма, Михале, всеки сам си го прави, или не го прави. Освен това, на самия полюс няма място за двама, дори няма място за двата крака на покорителя му — точка е той, една малка точица!

— „Топлик“ — рече гласно Дано. Прииска му се да чуе името на акционерното дружество тук, сред оснежената и скована от студ равнина. След по-малко от година това име ще изговарят стотици, хиляди в тази равнина.

Не очаква собствениците на „Речни мини“, край голямата река, да му създават проблеми. Много е малък за тях, а и техните въглища хранят главно електроцентралата, докато той ще топли домовете на земленци и на близките села, на дребно.

Преди това обаче, ще са му нужни парите на акционерите. За да привлече дузината земленски миньори от „Речни мини“, за материали, за специалисти. Работата трябва да започне в ранна пролет, та до есента първите въглища да започнат да му връщат парите. Не стане ли така, няма да издържи.

Смрачаваше, когато умореният му кон изтегли шейната на билото на последния хълм над Землен. Всичките комини на селото пушеха. Голям бе този ден за Дано Сребров, но зимен ден, отиваше си, нощта го прихлупваше.

Малцина видяха завръщането му, а никой не се досети, че шейната взеше владетеля на „топлия полюс“.

— Михал си отиде — посрещна го баба Стефана. — Май, не беше се свестил напълно, бърбореше за някакви ястреби.

Той кимна безизразно.

Дори тя, баба Стефана, която му беше като майка, не можеше да разгадае бледото, а силно лице на Дано Сребров. Какво мисли, какво крои и разкроява, един Господ знае. Лицето му е опънато и напрегнато повече от друг път, сякаш отмества хълма със синия камък на юг от селото, но може да е и от студа.

Знае ли...

* * *

Тази вечер остъкленият хол на Дано Сребров бе осветен и препълнен. Нищо че в него се бяха настанили само Ботуна, братя Моллови и Дано. Единствен Ботуна да беше, пак щеше да изглежда препълнен — едър на дълж и на шир, с глава като дънер — той сам заемаше половината хол.

Откакто влезе и седна, Ботуна върти едрата си глава, оглежда и души въздуха. Накрая избоботи:

— Че от какво живееш бе, Дано? Тази къща не мирише нито на хляб, нито на гозба.

— Нито на жена — изхили се малкият Моллов, Христо.

Ала Ботуна така го изглежда, че той млъкна.

Големият Моллов, Стоян, млъчеше, забил очи в бялата покривка на масата и положил кокалестите си ръце на нея.

В покривката гледаше и Дано, но в издължените до слепоочията му очи влизаха и тримата му гости. Това му даваше възможност да не гледа, а да вижда.

— Е, Дано, думай! — каза властно Ботуна. — За какво ни събра?

— За да ви покана да станете акционери — отговори Дано.

— Акционери, ли! — повдигна тежките си вежди Ботуна. — Акционери в какво?

— В акционерно дружество „Топлик“.

— То пък какво е, къде е и откога?

— Тук, в Землен, от вчера. — Отговори късо Дано.

— И... какъв е този „Топлик“? — Ботуна сякаш питаше какво е туй нещо, дето е дръзнало да се пръкне тук в Землен, без негово знание и благословия.

Но Дано и сега отговори равно, безизразно, загледан все така в покривката на масата:

— „Топлик“ е акционерно дружество за добив на въглища. Те лежат под земята на север от Земен. Вчера откупих периметъра и правото за разработка.

Стоян сви кокалестите си пръсти в юмруци. Нищо друго в този силен и работлив мъж не издаде възмущението му. Но Христо възкликна:

— Бе знам си аз, късметът е като жената!

През това време Ботуна бавно и смръщен смилаше думите на Дано. А като ги смля, тропна с бастуна:

— Каниш ме, значи, да си хвърля парите в оная ялова земя, дето ражда само магарешки трън. Чувай, момче, Ботуна хвърля в земята семе, нищо друго. А под земята заравям само туй, дето е леш, труп — умряло! Умряла работа е тази, за умряла работа пари нямам.

Старият чорбаджия се вдигна от стола, опита здравината на бастуна, сякаш го бе купил току-що и си тръгна. Дано го изпроводи чак до пътната врата, пожела му „Лека нощ!“ и едва тогава се върна при двамата Моллови.

— Какви акции предлагаш? — попита Стоян.

— От един до пет процента — отговори. — Парите в брой.

— Значи си измел хамбара до шушка.

Дано кимна.

Стоян вдигна очите си към Дано, но бледото му лице със силни кости не изразяваше нищо. „Този да ми беше брат!“, помисли Стоян. А каза:

— Хвърлил си се в дълбокото. Но при удавник, като тебе, който няма да изтърве и сламката — влизам. Влизаме! — добави. — Но не сме ли малко, за дълбокото трябва повече хора, по-голяма лодка.

Стоян млъкна, стисна юмруците си до побеляване и продължи:

— И даваш ли си сметка, че ако лодката ти потъне, аз ще съм до колене във водата, а ти — под нея. Но не чакай да те спасявам.

Едва сега Дано отговори на въпроса му:

— В околийския град вече имам двама акционери — финансистът Топчев и моят тъст. Очаквам още неколцина.

Стоян отпусна юмруците си и се облегна на стола.

— Това е друго — рече. — Сега можем да поговорим и за подробностите.

— А, не — скочи Христо, — без мене! Бягам при Юзчето, свят почерпка ще изкарам с новината.

— Чакай — спря го Дано, — кажи там, че набирам и по-дребни акционери.

— Ще кажа — изтрополи по стълбището Христо.

Още час Дано и Стоян обсъждаха начинанието. Трезвата прямота на големия Моллов бе отлична проверка на плановете на Дано. Преодолявайки тази прямота той сякаш преодоляваше бъдещите трудности и опасности на практика. Накрая Стоян поиска защита на акциите на акционерите, а най-накрая, на тръгване, рече:

— Брат ми каза нещо за късмета. Аз искам да ти кажа, че късметът е направил добър избор. Ти си по-друг от всички ни, по-друго е и това, което ще дойде в Земен, та сте си лика прилика. Това исках да ти кажа. Лека нощ!

Останал сам, Дано се размисли.

На две различни нива бе случил на подходящите хора — на финансиста Топчев и на Стоян Моллов. Първият го водеше към върха, а вторият му напомняше, че и към върха се върви по земя... Но и двамата признаваха личните му качества.

Единствен блестящият магистрат Първов, тъстът му, отказваше да го признае и приеме. Той смяташе, че само чистите професии изискват чист интелект — прависти, лекари, учени — останалите са... бакали. Клиентите му плащаха с пълни шепи, но той приемаше парите им с досада и гледаше на тях като на безпросветно стадо в изрядния парк на закона, където всеки един от тях, във всеки един миг, прегазваше някоя от безбройните му тревки — закони, параграфи, алинеи. Светът на Първов бе английска градина — разчертана, подредена, подстригана — със строго определени алеи за пешеходците.

Само че истинският свят, господин Първов, е джунгла и в него може да оцелее и да се наложи единствен „геният на дивото“, както казва Топчев. При това, с не по-малък интелект.

Странно, той много по-често разговаря с тъста си и с жена си мислено, отколкото в действителност! Не, не е странно, усмихна се бледо Дано, той и с останалите хора разговаря повече мислено. Умението му да наблюдава, да вниква и прониква в хората, е мълчалив,

незабележим процес, който дава възможност на фино наточените му сетива и ум да резнат точно където трябва и точно когато трябва.

* * *

Дано пренесе газената лампа в спалнята, намали фитила ѝ и я постави на перваза на прозореца. От година това бе уговорения знак с Маргарита, племенничката на баба Стефана. Така той я викаше при себе си. Старата къща на баба Стефана бе в неговия двор, на метри от градската му къща, така че Маргарита за минута прекосяваше малкото дворче и влизаше в спалнята му.

Но докато се събличаше Дано хвърли поглед към гипсовата статуетка, подарък от жена му Ана, нейно поразително подобие — една пищна Венера. Статуетката не само я наподобяваше, тя повече предупреждаваше: „Да, аз съм Ана Първова! Недостъпното ме привлича, за да го покоря. Ще покоря и тебе, Дано Сребров!“

Точно този неин необуздан аристократичен каприз я бе тласнал навремето към Дано. След като бе подлудила младежите от избраното общество в града и ги бе отминала с презрение, несравнимата Ана Първова насочи амбициите си към бедния, но открояващ се гимназист. Блестящият му ум, аскетичната бледост и недостъпност бяха повече от дразнител за каприза ѝ — да покори и него, и да го отмине с презрение!

По това време Дано често търсеше съветите и напътствията на Топчев. А Топчев бе един от малцината приятели на Първов.

В началото не обърна внимание на „случайните“ посещения на Ана у Топчев, които странно съвпадаха с неговите срещи с финансиста. Знаеше коя е Ана Първова, знаеше и кой е той, но повече от всичко друго знаеше какво иска — да преуспее, да преуспее сам!

Но когато забеляза, че неговото равнодушие превръща каприза на Ана в болна амбиция, настоятелна и неотстъпчива, той издигна хладината между нея и себе си като ледена стена.

Тогава той за първи път усети силата на студения си ум, в подножието на който едно капризно момиченце се опитваше с дъха си да го размрази. Обречено усилие. Но не и за Ана Първова. Цели три години продължи настоятелната ѝ неотстъпчивост, докато се превърна

в предизвикателство и за него. А по-късно — в невъзможност и за аристократа Първов да откаже плебейската играчка на капризната си дъщеря.

С играчката обаче не се получи. Тя играеше своя игра. Напразно Ана търсеше слабото ѝ място, в очакване да я помоли за помощ, нея или баща ѝ, за да я види покорена. Ала Дано вървеше сам по своя път. Единственото, в което се наложи Ана, бе да остане да живее в бащиния си дом в града — заради възпитанието и обучението на двете им дъщерички.

Преди да легне в широкото легло, той угаси газената лампа.

Маргарита предпочиташе сумрака. Тя самата бе сумрачна, мургава и меланхолична, изпълнена сякаш с меланхолното безветрие на Мопасановите разкази, които четеше и препрочиташе.

Вратата беззвучно се отвори и затвори, а Маргарита вече бе в стаята. Беззвучно се свлякоха на пода и връхната ѝ дреха, и широката нощница. Никой не би дал на това момичешко, почти детско тяло тридесетте му години. Беззвучно приближи и широкото легло. Издаде я само дъхът на лавандула. Баба Стефана вареше сапуна си със стръкове лавандула и всичко в нейния дом ухаеше на лавандула. Маргарита се мушна в леглото му като горещ полъх над лавандулова нива...

* * *

Кръчмата на Юзчето беше препълнена, но тиха. Посетителите явно бяха на „третата ракия“, която събира главите над масите и превръща говора в шепот. Тъкмо време за новина! — подхилна се Христо Моллов и отиде при Юзчето до тезгяха. Наведе се към него и пошушна:

— Викай Юзовица да ти помага, че след малко няма да смогваш да разнасяш юзчета по масите!

— Ще смогна! — опери му се Юзчето. И смигна: — Аз помагам на другите, не те на мене... Нали сме от един занаят бре Христо, знаем се!

Христо опря гръб на тезгяха, огледа шушнешката кръчма и се провикна:

— Чуйте, сънльовци! Живота си проспяхте, ще проспите и най-голямата новина в Землен.

Събраните над масите глави се вдигнаха и обърнаха към него: Какво ли го е прихванало малкото Молле?

— Да сте усетили нещо да ви пари под нозете, или под чергите? — изхили им се Христо.

— Само в чергите... — отвърна му Тошето. До него клюмаше Михал.

— Е, сега ще ви припари. Слушайте, Дано Сребров е открил възглища до сами Землен и тази пролет почва да ги вади. Учредява и акционерно дружество. Акциите са от един до пет процента. Насам, народе! — провикна се Христо. — Който има много пари — голяма акция, който има малко — малка, а който няма — миньор при Дано Сребров, сам да си ги изкопае!

Неколцина миньори от „Речни мини“ наобиколиха Христо.

— Това... истина ли е? — попитаха.

— Както е истина, че стоя пред вас и чакам да почерпите. Идвам от Дано. С брат ми вече сме акционери. Има и неколцина богаташи от града. Само Ботуна отказа.

— Ех! — изпъшка един от миньорите. — Вече няма да бием по два часа път до „Речни мини“ — зиме, лете...

Кръчмата букна. От всички страни подвикваха поръчки.

Юзчето дръпна Христо:

— Пиши ми една голяма акция! — И хукна да вика Юзовица.

— Чу ли? — побутна приятеля си Тошето.

— Чух — отвърна Михал потъмнял. А пред замъглените му очи, отново и отново, се спускаха двата ястреба: по-силният — върху плячката, по-слабият — встрани.

— Ще се пиша миньор при Дано — рече мрачно Тошето. — Постоянна, сигурна работа... — процеди през зъби. Той ненавиждаше Дано Сребров. Бяха на едни години, от една бедняшка черга, а Дано Сребров преуспява, докато той, най-силния мъж в Землен, си остана бедняк и стар ерген. Не му стига на Дано градската кокона, ами завъртя главата и на Маргарита. Видя я няколко пъти нощем да притичва към градската къща на Дано, а него не поглежда.

Тошето тръсна глава, скръцна със зъби и огледа букналата кръчма. Очите му се спряха на Юзовица, която чевръсто се виеше

между масите. Яловица и неубита от селска работа, тя младееше за годините си и хващаше око.

Той тръгна към Христо Моллов тъкмо когато Юзовица се зададе насреща му. Разминаха се, но тя намери да се отрие о него и да го замери с циганските си очи през рамо.

— Пиши ме миньор — рече Тошето на Христо.

В същия миг Юзчето изсъска на жена си:

— Отивай си вече, не трябваш. Оттук, през задната стаичка!

— Хъ! — присви очи Тошето към Юзчето. — На тебе ти е сладко да се впрягаш в стръките на чужди каручки в същата тази задна стаичка, а твоята ялова каручка ти се свида, а!

Туй, за впрягането между стръките на чужди каручки, бе приказка на Юзчето. Притропа някоя по-млада беднотия при него за заем и той веднага я придърпва в задната стаичка. Шушукане и вайкане се чува дорде Юзчето се впрегне между стръките на каручката. Сетне става тихо. А още по-сетне беднотията, забила нос в пазвата си, бързо-бързо изтичва навън.

След нея Юзчето изпиваше цяла кана вода.

* * *

Снегът се слегна, изтъня. А една нощ южнякът така го облиза, че остана само в усойните северни гънки на хълмовете. След седмица се оттекоха и водите му. Земята изпръхна, димна. Тръпчив дъх на млада зеленина и ранна пролет се вдигна над хълмовете и над Землен. В ясното небе чертаеха кръговете си двата ястреба. Младата лисица подгони полските плъхове, а проскубаната вълча глутница се оттегли в предпланините — до следващата сурова зима.

На пустеещата земя, северно от селото, се бяха събрали двайсетина човека. Предстоеше първата копка на каменовъглената мина на Дано Сребров. Повечето от хората бяха с кирки и лопати. На десетина крачки пред тях разговаряха Дано Сребров, старият минен майстор Батов и немският минен инженер хер Нунке — главен инженер на „Речни мини“. Финансистът Топчев бе помогнал хер Нунке да проектира и консултира новата мина в Землен. Тримата стояха

между побитите в земята колчета, очертаващи входа на галерията, по която трябваше да стигнат до въглищния пласт.

Хер Нунке кимаше, докато Батов обясняваше на Дано:

— Изкопаната земна маса, пръст и глина, ще оформи насипа срещу входа на галерията, на който по-късно ще направим рампа, товарище, за продажба на въглищата. Колите и каруците ще влизат под него и вагончето ще ги пълни. Тогава, господин Сребров, ще ти е нужен надзирател — да следи реда, и касиер — да пише квитанциите и да прибира парите. Дай, Боже! Останалото, под земята, е моя работа.

След това Батов се обърна към хер Нунке:

— Да започваме!

Хер Нунке кимна.

Тогава Батов застана точно по средата между побитите колчета, извади от джоба си бучка въглен, плю три пъти върху него, против уроки, прекръсти го и го постави между краката си.

— Да върви по въглен! — рече. И добави: — Нека пътят ни от тази бучка до въглена под земята да е къс. Е, започвайте, момчета! — подвижна на миньорите. — Пожелавам ви пот да леете, кръв и болести да няма!

Пръв заби правата си лопата в меката земя Тошето.

— Ще я издъним тая земя! — закани се. — До опакото ѝ чак.

Хер Нунке докосна Дано и го отведе настрани.

— Хер Сребров, въглищният пласт е добър и на плитко. Бързо ще стигнете до него и бързо ще започне да връща вложените пари. Предполагам до есента, може и по-рано.

— Да се надяваме — каза Дано.

— О, сигурен съм! — усмихна се хер Нунке. — Но аз искам да ви кажа, че ви се предлага още един добър шанс — железница!

Дано Сребров знаеше за проектираната железница, но тя минаваше на десетина километра от Землен, така че...

— Момент — докосна го пак хер Нунке, — този проект отпадна. Първенците на селата, през които трябваше да мине железницата, отказват да газят земите и добитъка им. Търси се ново трасе, имайте го предвид!

Силните кости на бледото лице на Дано се напрегнаха. Пепелносивите му очи застинаха. Но той каза спокойно:

— Благодаря ви, хер Нунке, ще се заема. Благодаря ви!

— И ще успеете.

Този млад мъж надмина препоръките на Топчев и очакванията на хер Нунке. Той будеше у инженера не само уважение, но и удивление. Топчев го бе нарекъл „геният на дивото“, но той притежаваше и излъчваше облагородена сила, с дълбочина и ширина, а овладяна до съвършенство.

По обрания път към „Речни мини“ хер Нунке се отвърна от хубавия пролетен ден, от планините на север и юг от красивата равнина, прорязана от голямата река, мислите му бяха обсебени от младия собственик на новата каменовъглена мина.

Освен, че бе отличен минен инженер, хер Нунке имаше разностранни интереси. Той живо се интересувахе от история и народопсихология. А се оказа, че тези негови интереси съвпадаха с дейността на определен институт в родината му, който поощряваше и високо оценяваше докладите му.

Опознал трагичната историческа участ на този народ, неговите подеми и погроми, хер Нунке вече си бе изградил своя теория за психологията му, в която водещо място бе дълбоката и широка коренова система, прораснала през хилядолетията. Именно от тази могъща коренова система избухват силните нови издънки след всеки погром. Силни и диви на пръв поглед, а дълбоко облагородени. Като този млад мъж — Дано Сребров. Конят на хер Нунке спря на билото на последния хълм над голямата река. На този хълм хер Нунке се чувстваше като поклонник в свещения храм на своя Бог. Храм, изпълнен с благовонията на вечната пролет и с купол от чисто небе над земната хармония. Да можеха всички да влязат в този храм, сами биха се покръстили във вярата му: мир и хармония!

Но напоследък от родината на хер Нунке идват тревожни новини. Там отново покълват имперски амбиции и вземат връх над Разума. Така и не проумяха волята на Всевишния, проявявана стотици пъти в човешката история — никой да не властва над всички! Който е дръзвал да постигне това, е рухвал накрая. Силата е най-опасната и разрушителна слабост, защото си позволява да прекрачи границата на позволеното, а зад нея е прокълнатата от Великия дух бездънна пропаст.

Полъхна ветрец и сгърчи водите на голямата река. Върбите по двата ѝ бряга въздъгнаха.

Сам спрял, конят на хер Нунке сам тръгна към тази въздишка.

* * *

Пролетта отдавна преваля.

Преваля и интереса на земленци към мината на Дано Сребров. На връщане от полето малцина спираха и заничаха в тъмното гърло на галерията или вдигаха очи към глинестия насип пред нея. На върха на насипа неизменно седеше Михал Белогвардееца.

Единствен Ботуна продължаваше да се заяжда със стария минен майстор Батов:

— Ялова земя, ялова работа, Батов! Ние посяхме и преоряхме, жътвата чакаме вече, а вие все ровите, ровите...

— Нашето отдавна е посято и узряло, Ботуне! И ние ще жънем — отвръщаше му Батов.

— Кой знае... — отминаваше Ботуна.

Михал не даваше ухо на задявките на Ботуна. Седеше на върха на насипа и гледаше кръговете на двата ястреба. Гледаше ги с притъпена болка, сякаш букналата зеленина по хълмовете бе обрасла и болката му.

На ден обръщаше десетина вагончета глина с тумбачката, това бе работата му, а Дано Сребров плащаше добре. И чудно, откакто се видя с пари, пиеше все по-малко, а все повече се замисляше за дом, семейство, деца. И все по-често се сещаше за слугинчето на Молловите — Здравка.

В онзи паметен зимен ден те и двамата бяха еднакво обидени и поругани в дома на Молловите, еднакво разголени. Но този ден прибави и една малка справедливост в несправедливостта: Дано му даде лека и добре заплатена работа.

По хълма се спусна трактора на Молловите. Спусна погледа си към него и Михал. Там, сред групата работници, беше и Здравка. Когато тракторът се изравни с насипа, Стоян Моллов извика:

— Издигах се, Михале, на все по-високо седиш!

Но Михал гледаше Здравка, чието лице пламна и тя сведе глава. Това се случваше всеки път и Михал се надяваше да не е само заради спомена от онзи зимен ден...

Той се надигна и заслиза по насипа. В гърлото на галерията се появи миньорите, водени от Батов. Край на работния ден! Сега ще се поизмият с водата от варела и вкупом ще нахълтат в кръчмата на Юзчето за по едно юзче ракия. Ще приседнат и те с Тошето на тяхната маса.

Но тази вечер кръчмата жужеше от голяма новина — от затвора се връщал Петър Каменов. След цели десет години затвор, заради буната през двайсет и трета година, която затри доктор Стилов и неколцина даскали.

— Брей, да отсекаш десет години от живота на човека! — рече Батов.

— Кой каквото е дробил... — подхвърли Юзчето.

— Ти да мълчиш! — надигна се от масата Тошето. — Петър Каменов не е лъжица за твоята уста.

Юзчето посиня и позеленя. Но не от думите на Тошето. Само той си знаеше... Преди години пресрещна Иглика, жената на Петър Каменов, и ѝ подхвърли една от своите приказки. Но тя дори не го погледна, гледаше встрани от него, когато каза:

— Нито те виждам, нито те чувам, Юзо. Моли се на Бога и занаят да не се сетя за тебе. — И отмина, сякаш го нямаше на пътя ѝ.

Тогава Юзчето посиня и позеленя, загубил ума и дума. И всеки път посиняваше и позеленяваше, когато чуеше името на Петър Каменов.

— Не знам много за този Петър Каменов? — вдигна питащи очи Михал към Тошето.

— Ще го видиш. Само като го видиш ще ти стане ясно. Няма друг такъв в Земен. Мъж отвътре и отвън — канара — сто пъти по твърд от синия камък. И като камък спокоен.

Михал кимна, отпи последната глътка от ракията си и се надигна.

— Ще си вървя — рече.

— Ей, братушка, да не си болен? Гледам те, умислен и ракията не ти върви.

— Здрав съм — измърмори Михал. — Лека нощ!

Навън го посрещна задухата на късното лято. Светулки припламваха в здрача. А той пак се сети за пламналото лице на

Здравка.

* * *

Тази нощ болката в стомаха отново споходи Дано. Няколко пъти отпива от земенската минерална вода, която му бе препоръчал доктора, но облекчението настъпи едва на зазоряване. Почти не мигна. И болката е разбойник, върхлита те нощем, по тъмно, мислеше омрачния Дано. Ненавиждаше да боледува. Май ще се наложи някой ден да настане при своя съученик доктор Пашов — касапина, както го наричаше. Но това му намерение се изпари с отминаването на болката. Замисли се за лековитата земенска минерална вода, от която се ползваше една малка част. Останалата така си течеше и изтичаше в реката. А е богатство, готов дар от природата. Виж, с нея някой ден непременно ще се заеме! Колко дарове е изсипал Бог над Земен: плодна земя, въглища, твърд и мек камък, минерална вода...

Откъм кухнята припълзя аромат на билков чай. Баба Стефана е усетила, както винаги, неспокойната му нощ и вече приготвя нейното универсално лекарство — билков чай, препечена филийка и сирене. Тази по мъжки яка старица усеща и знае всичко — от билките до греховната връзка на отнесената й сирота племенничка с Дано. „И двамата самотници, Господи, прости им!“ — кръстеше се, когато мернеше сянката на Маргарита нощем. Но таеше и надеждица, един ден... ако нещо между Ана и Дано...

Посрещна го укорно:

— Не си пазиш здравето, не се лекуваш! Цяла нощ си трополил, а и доктора не послуша да идеш в града при онзи паша ли беше, бей ли беше.

— Доктор Пашов — усмихна се Дано.

— Каквото и да е. Сядай сега аз да те лекувам с моите билки. Виж как миришат, само миризмата им лекува.

— Знам, благодаря! — рече Дано. А си помисли, че, ако сега влезеше в дома му Ботуна, щеше да си вземе думите обратно. Това пък му напомни, че в най-скоро време трябва да говори със стария чорбаджия. Топчев, хер Нунке и още неколцина влиятелни хора вече работеха железницата да мине през Земен. А той трябваше да убеди

заможните земленци в ползата от нея. Закусваше, а мислите му скачаха от едно на друго.

— На, и да ядеш не знаеш! — промърмори укорно баба Стефана — Дъвчеш... Трева да ти бях турила и нея щеше да сдъвчеш. Вие, мъжете, не пораствате. Остарявате, а деца си оставате. Тъй си отиде и моят старец — дете. Все подире му трябваше да вървя.

Дано й отправи благодарна усмивка:

— Сега съм напълно здрав. Благодаря ти!

Баба Стефана се разтопи от умиление, смути се. А казват, че Дано Сребров е безчувствен, лед. Не го познават те. Само тя и нейната Маргарита знаят какво се крие зад студения му ум.

— Здрав съм, но ми се спи. Ще полегна — рече Дано.

— Лягай, сънят лекува — настави баба Стефана. — Как няма да ти се спи, като не мигна цяла нощ.

Ана Първова не би забелязала нищо от това, което старата жена бе забелязала, премислила и предприела за него. Какво ли става там, в аристократичния салон на Първови? Вероятно очакването на провала му расте с всеки изминал ден. Ето, вече е край на лятото, а въглен все още няма в неговата мина. Отпъди тази тревожна мисъл и заспа дълбок, оздравителен сън.

Пробуди се на залез. Побърза да стане и де се облече. Всеки момент Батов щеше да се отбие за да отчете свършената през деня работа.

Но влезе не Батов, а баба Стефана.

— Батов заръчал веднага да идеш на мината — рече озадачена.

Оседла коня и след минути вече препускаше през Землен. Спря до входа на галерията и попита Михал:

— Какво се е случило?

— Не знам, господин Сребров. Но вече се чуват, излизат.

Галерията наистина кънтеше от възбудени гласове. Пръв навлезе в просвета й Батов. И от далече се провикна:

— Стигнахме го, господин Сребров! Да ви е честит първия въглен! — В ръцете му блестеше едър въглищен къс.

Лицето на Дано застина. Овладейл вълнението си, той пое въглена от ръцете на Батов и каза тихо:

— Благодаря ви! Днес изкопахте двойна надница. А тази вечер при Юзчето — на мои разноски. Батов, разпореди се там!

Подаде ръка на Батов:

— Благодаря ти! Ти и хер Нунке познахте, ще жънем и вършеем заедно с Ботуна и Молловите.

Миньорите се юрнаха към кръчмата на Юзчето. Батов ги последва. Михал събра кирките и лопатите, заключи ги в дъсчената барака и изтупа ръцете си.

— Михале — каза все така тихо Дано, — от утре си надземен надзирател, с по-висока надница. Ти ще продаваш въглищата и ще следиш за реда.

Дано Сребров пусна въглищния къс в нозете си и стъпи върху него с единия си крак.

— Виждаш — рече, — няма място за двама...!

— Така е — каза примирено Михал. — Светът е такъв. Благодарен съм и на това, което правите за мене. Лека нощ!

Михал се отдалечи и стопи в настъпващия летен сумрак.

Дълго остана сам Дано Сребров. Най-сетне сам, между земята и звездното небе, с въглищния къс под нозете си. Върху своя малък Топъл полюс. Само пръхтенето на коня му навремени нарушаваше тишината и покоя в него и в света над него.

След време тази звездна тишина в най-звездния му миг бе нарушена от тропота на двойка коне. А когато разпозна скъпото ландо, което двойката коне теглеха, се досети и за останалото преди още да чуе кочияша:

— Господин Сребров! — повика го той почтително, но и с настоятелност, с която дори кочияша на Първови съумяваше да го отдели от аристократичните си господари. — Госпожата пристигна и ви очаква! — добави. — С мене ли ще пътувате?

„Тръгвай!“ — отпрати го с жест на досада Дано.

Дори през летния сумрак Дано забеляза внезапния смут на кочияша, който изведнъж се смали на капрата и мълком препусна обратно.

Прекрасен ден! — усмихна се Дано. Ден, който подреди всичко и всекиго на мястото му. Ден, който му позволи да отпрати скъпото ландо на Първови, а Ана Първова да го почака. Ще му позволи и повече, той сам ще си го позволи...

Внезапното посещение на жена му не е случайно. В салона на Първови са преценили, че вече настъпва началото на края на

главоломната му авантюра и не могат да си откажат удоволствието да го видят паднал и унижен. Топчев го осведомяваше за честите посещения у Първови на някой си Симеонов — столично парвеню, с подчертани женствени маниери — който неслучайно стажувал в кантората на Първов.

Нека си стажува, усмихна се Дано. Пое дълбоко въздух от звездната нощ, вдигна въглищния къс и яхна коня си. Не беше го еня за бялата му риза и светлия панталон, изцапани от черния камък.

* * *

Домът му го посрещна облят със светлина и излъчващ светлина. Познато. Така Ана Първова известяваше редките си посещения тук. Във всички стаи светеха лампи. Светлина заливаше и широкото мраморно стълбище. Блестящото черно ландо със сребрист обков също се къпеше в тази светлина.

Баба Стефана затисна устата си когато видя почернената му риза и панталон и посочи спалнята: „Госпожата е там!“, но той бодро ѝ нареди:

— Слагай вечерята, гладен съм като вълк!

Ана се бе изтегнала в ниския фотьойл. Леко манто скриваше, и откриваше, пищните ѝ форми. Позата ѝ наподобяваше гипсовата Венера.

Дано кимна и отдели повече внимание на гипсовото ѝ подобие докато го отместваше, за да стори място на въглищния къс. Положи го внимателно и грижливо го нагласи към светлината на лампата. Гладките му мъхести повърхности я попиха меко, погълнаха я. Но в пепелносивите очи на Дано припламнаха въгленчета, сякаш ветреца бе издухал пепелта от тях.

Ана захапа крайчеца на пухкавата си устна и каза:

— Ще рече — успял си!

— Ще рече — напразно си била пътя до тук. Нали...? — усмихна се Дано.

Ана лениво се изви във фотьойла. Движението бе до мозъка на костите ѝ нейно, показваше я цялата, но само я показваше, без да я предлага. Ана Първова не се предлагаше никому. Вероятно така се

показваше и на столичния си обожател, Симеонов. Но когато вдигна очи към Дано, клепачите ѝ трепнаха и се спуснаха наполовина. С нищо друго не се издаде. Боже, каква цена плащаше тази жена, за да скрие най-естествените си чувства и желания, само за да остане вярна на болния си каприз — недостъпното да е в нозете ѝ!

Но тази нощ Дано Сребров нямаше нужда от капризи, колкото и пищни да са те, а от смалената светлина на газената лампа върху перваза на прозореца...

— Знаеш ли — рече той, отривайки почернените си пръсти, — искам три неща: да се изкъпя, да се нахраня и да се наспя!

— Разбирам, няма да преча — надигна се от фотьойла Ана. — Само един делови въпрос, ще приемеш ли още един акционер?

— Да — отговори Дано. — Добре е, че сте предвидили и този вариант, а не само „един акционер по-малко“. Уредете подробностите с Топчев.

Тя кимна и излезе от спалнята. След малко я чу да казва на кочияша:

— Тръгваме! — Владееше се отлично.

Дано смали фитила на лампата и я сложи на перваза на прозореца. Съблече се, загърна се в халата и влезе в банята.

Когато баба Стефана влезе в спалнята да вземе изцапаните му дрехи, въздъхна и се прекръсти:

— Боже, дали е турил лампата на прозореца пред Ана!

* * *

За няколко дни, под ръководството на Батов, бе направена втора рампа — за продажбата на въглищата. Иззидана бе и малка стаичка с прозорец-гише, в която се настани Маргарита. Няколко кочана с квитанции на акционерно дружество „Топлик“ и томчето с Мопасанови разкази заеха масата пред нея.

И продажбите потръгнаха. Маргарита пишеше квитанциите и вземаше парите на клиентите, а Михал пълнеше волските коли и каруците с отбрани въглища.

— Че то било чудо работа! — шегуваха се земленци. — На връщане от полето — хоп, една кола топло за зимата! Хем риба, хем

кожух...

Днес Дано очакваше хер Нунке с окончателното решение за железницата. Колко нови възможности би отключила тази железница — втора мина, транспорт и на негови въглища за електроцентралата, акции в нея, електрификация на Земен, оживление, напредък.

В този момент пред рампата спря волската кола на Молловите. Но Здравка, слугинчето им, напразно се опитваше да подведе охранените животни под рампата. Михал скочи, помогна ѝ, но ѝ пошушна и нещо, от което момичето пламна. „Защо не?“ — помисли Дано. И двамата са си лика-прилика. С малко помощ биха заживели като хора. Тази идея веднага намери място в тренирания му мозък да вмества и малките неща в главното.

От тях го откъсна хер Нунке.

— Добър ден! — поздрави той. И добави: — Добър е, както виждам... — И кимна към множеството коли и каруци, обсадили рампата.

— Да отидем да поговорим въщи — предложи Дано.

— Добре, тъкмо ще уточним на място и скицата за парното отопление. Готова е, нося я.

Хер Нунке бе възхитен от дома на Дано. Липсвало само едно парно отопление. Хем удобство, хем пример, реклама за възможностите на въглищата!

Баба Стефана ги посрещна, подготвила и подредила всичко според вкуса на немеца. Около бутилката с изстудена мастика апетитно розовееше тънко нарязана сланина и салатата от домати с много, много лук.

— Превъзходно, фрау Стефана! — похвали я хер Нунке.

Старата жена порумения от удоволствие. Нейният Дано така и не забелязваше какво му слага на масата.

— Наздраве! — вдигна чашата си хер Нунке. — Железницата ще мине през Земен, хер Сребров, наздраве! Ре-ено е. Аргумент се оказаха минералния извор, каменните кариери, твоята мина и бъдещите мини, и самото Земен — голямо селище.

— Наздраве — каза замислен Дано.

— Нещо не е наред?... — учуди се хер Нунке.

— Ботуна — отговори Дано. — Отказва гарата да се разположи в нивите му, до сами селото. Остават пасищата на юг — далече от

всички и най-вече от моята мина. Това е допълнителен транспорт.

Хер Нунке поклати разбиращо глава:

— Така е, но е повече от нищо, нали? Е, не е точно според твоите очаквания, но е в твоята посока. Това е важно.

След това немецът сравни скицата си за парно отопление на дома на Дано. Остана доволен и каза:

— Подготвил съм всичко. Идващата събота и неделя ще изпратя двамата майстори с инсталацията да я монтират и изпробват. За заплащането ще се споразумеете. Време е да тръгвам! — напомни си сам хер Нунке.

— Ще те изпроводя — каза Дано.

Докато разтребваше масата подир тях, баба Стефана си мърмореше:

— Къде е железницата, къде е парното! Тоя Дано никой не може го разбра откъде докъде мисли. И двете стаи, дето останаха от старата му къща, също иска да се отопляват. За какво са му топли, като седят празни. Измислил е нещо!...

На хълма над голямата река хер Нунке и Дано спряха конете.

— Гледай, хер Сребров! — очерта широк кръг с ръката си хер Нунке. — Не е просто природа — храм! Храм, подреден сякаш от Божията ръка. И каква хармония. Учи ни на хармония, но ние, хората, сме лоши ученици — рушим, грабим, убиваме.

Хер Нунке сведе погледа си към голямата река. Бавните й, сребристи води плавно се виеха през равнината.

— Каква сила и мощ носят тези води, а не вървят пряко, не рушат безогледно — вят се. И ако, все пак, отнемат нещо от някъде, наслагват го на друго място — съграждат. А през целия си дълъг път напояват, напояват. На това трябва да се научат умните и силните, хер Сребров, за да оцелеят и те, и света. На Разум, не на Безум!

Странно прозвучаха тези две думи, изговорени с главни букви от хер Нунке. Странно, но и обяснимо, Дано Сребров знаеше каква безумна сила се надигаше в родината на хер Нунке, а неговата философия никак не се вписваше в тази сила.

Какви ли ще са последиците от безумието на тази сила за света и за самия хер Нунке?

— Ти си млад, умен и силен, хер Сребров. И ще ставаш все по-силен. Учи се от този храм и... Бог да ти е на помощ!

Хер Нунке сбута коня си и препусна.

* * *

Дано Сребров знаеше, че в дома на Ботуна го очакват, но не бързаше. Остави конят да го води. Искаше по-дълго да повърви под купола на този храм, който залезът правеше още по-величествен и плавен във формите и прехода му от ден в нощ. Хармония! Хер Нунке не знаеше, а може би се досещаше, че тази религия бе и негова. Не случайно така си допаднаха.

В голямата ода на Ботуна се бяха събрали всички. Дори Юзчето и малкият Моллов не липсваха.

— Влизай, Дано! — покани го Ботуна. — Седни тук! — посочи мястото до себе си. От другата му страна бе Стоян Моллов. Останалите се бяха настанили срещу тях, всеки на мястото си.

— Казвай новините, какво рече немецът? — подкани го Ботуна. Стариият чорбаджия бързо бе схванал изгодата от железницата за себе си. Колите с неговото жито нямаше да бързат двайсет километра до далечната гара, а щяха да пълнят вагоните тук, под носа му.

— Новините са добри — каза Дано. — Железницата ще мине през Землен, решено е.

— Хе! — тупна коляното си Ботуна. — Как няма да е решено, като трасето през Землен е по-дълго, ще се пробива и тунел, и предприемачите ще лапат по-голяма плата, знам ги аз!

Стоян Моллов се намеси:

— Но ще плаща държавата, а тя...

— ... каквато е грабежна! — смръщи се Ботуна. Той имаше стари и ежегодни сметки с държавата, която въртеше цената на житото както ѝ е угодно.

— Защо грабежна? — обади се Христо Моллов. — Гледа си интереса и тя. Като тебе, Ботуне. Ако не гледаше твоя интерес, щеше ли да пратиш гарата далече от Землен.

— Така-а — проточи Ботуна и сърдитите му очи притиснаха Христо. — Чувай сега, пиле шарено! Земя не се дава, нито се плаща, нито се заменя с друго, защото е една, като живота. Всичко останало има цена, земята и животът нямат. Най-потребната машина на света,

ако отхапе и един залък от земята, вредна е. Защото всичките машини не могат да ти върнат този залък, ясно ли ти е?

Христо наведе глава. А Ботуна неочаквано се засмя и се обърна към Дано:

— Благодарен съм на бога, Дано, че не ти е дал очи за земя. Иначе, каквато порода си, да си ме глътнал до сега. Но се моля да ти даде поне душа за земята — да я пазиш. Да я пазите! — обърна се към всички Ботуна.

Тази изповед на Ботуна затрогна Дано.

На път за дома си мислеше колко ли време ще изтече, докато съвременния човек свърже техническия прогрес с живота така, както Ботуна свързва земята с живота!

* * *

Пак разточителство! — едва не възкликна на глас Дано, когато видя дома си отново обилно осветен, преливащ от светлина.

Не допускаше този път Ана да е дошла сама. Фойерверките вероятно са за самия Първов. Въпросът е кой още?... Възможностите на блестящото черно-сребристо ландо са за четирима. Значи, трябва да прибави Топчев, и защо не — Симеонов.

Предположенията му се потвърдиха още на широкото мраморно стълбище. Точно те, четиримата, го очакваха в остъкления хол.

Предстоеше малък цирк. Посещение и дресура на див хищник. Но това противоречеше на основния закон на дресурата: един хищник — един дресьор! Тук са трима, блестящи при това. Единствен Топчев, тъмния и космат финансист ще отморява очите му като жив въглищен къс. И ще има предимството да наблюдава атракцията гратис. Върви му на безплатни зрелища.

Когато отвори вратата на хола, към него се вдигнаха три чифта очи, Топчев не го удостои с вниманието си. Но бледото, безизразно лице на Дано едва ли им предложи богата гледка. Пепелносиви очи и силни кости, нищо друго. Симеонов обаче го гледаше с открит възторг, докато Ана го обливаше с подчертано собственически поглед — за пред Симеонов, разбира се. Първов свали очилата си, но и така не долови никакво вълнение от успеха върху лицето му.

Топчев се бе изтегнал удобно и свойски, и отправил антрацитните си очички между „хищника и дресьорите“, вече се наслаждаваше на първите мигове на атракцията. Двойната му гуша потрепваше ситно-ситно от безгласен смях.

— Добре дошли — поздрави Дано. След което се представи на Симеонов: — Дано Сребров!

— Благодаря, благодаря! — закланя се стажантът, като сплиташе и разплиташе тънките си пръсти. — Казвам се Симеонов.

Дано кимна, седна срещу гостите си и отправи пепелносивите си очи над главите им. Настъпи неловко мълчание. Все едно им казваше: „Ето ме, започвайте!“. След поредното сплитане и разплитане на пръстите си Симеонов се почувства задължен да оживи мълчанието:

— Напоследък много се шуми около вашето Земен, господин Сребров! Изкушен бях да видя с очите си този ваш малък, черен Клондайк, затова с радост приех поканата на господин Първов.

Дано му отговори с едва загатнато кимване, но с ъгълчетата на издължените си очи внимателно изучаваше този млад мъж, на когото природата бе отнела мъжествеността. А когато природата отнема нещо, тя притуря друго, така че пред него може би стои опасен противник.

— И съм възхитен — продължи Симеонов. — Сред този пасторал, сред сънните хълмове наред патриархална България — каменовъглена мина, железница!... Разкажете, господин Сребров, моля ви, навярно е било трудно, но и интересно.

— По-добре не бих могъл — усмихна се бледо Дано. — Вие така го описахте, че самият аз едва сега го видях истински. Благодаря ви!

Симеонов се смути. Ана и Първов очевидно не знаеха как да помогнат на протежето си. Но Топчев безгласно се кискаше в двойната си гуша от все сърце. Косматото животно бе усетило смяната на ролите, вече дивият хищник правеше атракция с дресьорите си!

— А по-нататък? — намеси се най-сетне Първов. Надяваше се въпросът му да освободи Симеонов от смущението му и да постави Дано в ролята на разпитван и отговарящ подсъдим, или поне свидетел на противната страна.

Дано сви рамене. Движението му издаваше лека досада и разочарование от един толкова общ въпрос, неприсъщ за магистрат.

— Да, да — побърза да излезе от неловкото положение Първов.
— Имах предвид плановете, следващата крачка...?

— Аз съм прагматичен човек, господин Първов, пешеходец, и крачките ми зависят от състоянието на пътя — може да са напред, може да са вляво или вдясно.

Първов примигна и се зае да почиства очилата си.

А двойната гуша на Топчев вече се тресеше неистово. Сеирджия!
Очите на Симеонов шареха като уплашени мишлета.

— О, този ваш отвратителен прагматизъм! — протегна се лениво Ана. — Всъщност, дойдохме да ти предложим Боровец. Десетина дни в прохладата на Боровец, докато отминат горещниците. Е?...

Дано я погледна и се усмихна:

— Идеята е добра. Но аз лично бих тръгнал към полюсите. От известно време те са ми хоби. Земленци, например, казват на моята мина „Топлия полюс“. Така че по-малко от полюс вече не ме блазни. Съжалявам!

Ана потръпна: „Ти самият си полюс, айсберг...!“

Топчев вдигна антрацитните си очички към тавана. Така-а, на цирковата арена вече няма нищо интересно. Остана само дивият хищник. Дресьорите подвиха камшиците си и се изметоха един след друг. Иде ред на мастиката и на изпроводяка. Търкай, търкай роговите си очила, господин Първов, дано увеличиш диоптрите им, та най-сетне да видиш „гения на дивото“!

Баба Стефана вече внасяше подноса с почерпката.

* * *

— Е, видя ли го Петър Каменов? — попита Тошето, сякаш питаше за свое лично творение.

— Видях го — отвърна Михал. — Прав си, силен мъж, всякак силен.

Петър Каменов наистина се открояваше от останалите миньори, а те веднага се приобщиха към него. Спокоен, скъп на думи и движения, той вършеше всичко точно и спорно.

— Сега ще видиш как този камък ще почне да троши млечните зъбки на Дано Сребров! — закани се Тошето.

— Ти все за трошене мислиш — засмя се Михал. — Щом и двамата са от синия камък, защо да не се завъртят като воденични камъни и заедно да мелят брашно.

— Тъй! — погледна го сърдито Тошето. — И кого ще туриш отдолу? Тая няма да стане, ще видиш...

На Михал никак не му се искаше Тошето да излезе прав. Никоя злина не води към добро. А Дано Сребров, след присвояването на периметъра, не е сторил нито една злина. Напротив, дава работа и хляб на трийсетина земленци, говори и за втора мина, отклони железницата през Землен, иска да го електрифицира, иска шосе до околийския град... А наскоро предложи на Михал да живее в старата му къща срещу задължението да поддържа парното отопление на дома му. После неочаквано го попита:

— Не мислиш ли вече да се задомиш?

— Мисля — смути се Михал. — Здравка ще се зарадва, само... не знам Молловите?

— Аз ще го уредя — отсече Дано.

И още на другия ден го повика да огледа старата къща и му каза, че въпросът с Молловите е уреден.

— Няма защо да отлагате — посъветва го Дано. — Идвайте още тази неделя, настанявайте се и живеете като хората.

Дори по-добре от хората — помисли Михал — кой в Землен, освен Дано, ще живее в къща с парно, която си има и всичко останало — две стаи, кухничка, килер, мебели! Здравка няма да повярва на очите си. Той още не може да повярва, та тя ли? И двамата си нямат никого и нищо и, изведнъж...

Не, на Михал никак не му се иска Тошето да излезе прав.

Вярно, Петър Каменов вече организира миньорите в профсъюз и поставя въпроса за по-високи надници, осигуровки, застраховки, но Дано ще измисли нещо, той винаги измисля. Ще се разберат. Никой от двамата няма интерес другият да се строши: нито мината да остане без миньори, нито миньорите — без работа. Наистина, по трасето на железницата работят доста земленци, но там заплащането е по-малко, а е и работа за година-две, после?

Михал не знаеше, че Дано вече бе намерил решение на назреващия конфликт. Но не бързаше да се намеси. Изчакваше сгодния момент, в който намесата му ще изпревари конфликта, без да изглежда

като паника. Идеята му бе подсказана от множеството земленски и другоселски коли и каруци, които чакаха за възлища. Хората по цели нощи палеха огньове, вече застудяваше.

* * *

В неделния ден обаче, нищо от това не личеше по бледото лице на Дано. Беше спокоен и разпоредителен в новия дом на Михал и Здравка. Баба Стефана го бе провъзгласила за свекър, а себе си — за свекърва.

— Ще ти е от полза — задяваше го тя. — Две дъщери имаш, тъкмо да се поокършиш.

Баба Стефана и Маргарита подреждаха ту едно, ту друго, а подире им вървеше Здравка, преливаща от радост.

— Ами аз какво да правя? — питаше през смях. Не можеше да повярва, че всичко това ще бъде нейно, само нейно.

— За тебе ще има работа от утре нататък. Днес си булка, днес трябва да си само хубава — отвръщаше ѝ баба Стефана. В един момент я огледа и рече: — Ама ти, дъще, наспроти орисията ти, от къде се взе такова хубавко?

Права беше старата жена, разхубавено от радост младото момиче излъчваше една здрава, чиста и малко дива хубост. Сякаш бе изваяно от брястово дърво, расло на безводна земя — дребно, но с жилава, усукана дървесина.

— Не знам — посърна изведнъж Здравка. — Ако съм хубава, днес се радвам на този дар. До днес ми е бил душманин...

— Тури му пепел, плюй през рамо и го забрави! — рече строго баба Стефана. — Важно е не какво е било, а какво ще бъде. И ти каква ще бъдеш, за досегашното вината не е твоя.

— Знам аз! — каза с неочаквана коравина Здравка. В зелените ѝ очи светнаха сурови пламъчета. После се обърна към прозореца, където Дано обясняваше нещо на Михал за парното отопление, и лицето ѝ се озари: — Боже, как ще се отблагодаря на този човек! Той... той... — засмя се и заплака. Смееше се и плачеше.

— Къде по-голяма благодарност от тази — погали я баба Стефана. — Само че той не обича много-много да му благодарят, да

знаеш!

Старата жена огледа стаята, кимна доволна и рече:

— Е хайде, поподредихме, сега да сложим трапезата — на гости сме ви, на сватбата ви!

Маргарита отнесено придърпваше и оправяше покривката на масата. Приличаше на лампа със смален фитил.

Баба Стефана въздъхна.

* * *

На следващия ден, понеделника, Дано отиде рано на мината.

Слана покриваше земята. Земленските комини вече пушеха. Огньовете горяха между няколкото десетки коли и каруци, които чакаха за въглища. Бяха предимно другоселци, привършили полската работа, те едва сега можеха да си позволят да загубят ден-два за топливо. Бяха премръзнали, нервни и току подканяха миньорите да влизат по-бързо, та по-бързо да натоварят и те и да се прибират. Но миньорите се помайваха.

— Бързата работа... нали знаете! — отговаряше им мрачно Тошето. И местеше погледа си от Петър Каменов към идващия Дано. „Сега ще си изплюеш зъбите, Дано!, казваше си злорадо Тошето. Не приемеш ли условията ни, ще те оставим без въглища и сам срещу тези премръзнали хора!“.

Но Дано го отмина. Спря при Петър Каменов и останалите миньори.

— Добро утро! — поздрави. — Батов тук ли е?

— Не — отговори Петър. — Влезе да огледа крепежа.

— Добре, после ще го уведомя.

Дано остана миг-два замислен, после вдигна очи и огледа миньорите.

— От днес — рече той, — преминаваме на две смени. В договорите ще се включат осигуровки и застраховка за злополука. Отделно увеличено заплащане на нощния труд. Ето списъка на петнайсетте нови миньори, които ще дойдат в четири часа след обед. — Той подаде листа на Петър Каменов и продължи: — Надзирател ще им бъдеш ти, господин Каменов. Батов остава главен надзирател и

надзирател на едната смяна. Въпроси?... — попита Дано. — Каменов, ти приемаш ли?

Петър Каменов кимна.

— Благодаря! Спорна работа — пожела им Дано и си тръгна.

— Какво става? — Тошето дръпна Петър Каменов.

— Изпревари ни — отговори спокойно Петър. — Изпреварва ни в мисленето и в действията си. Умен е. Но засега е умен и за нашите интереси. По-нататък ще видим.

— Ее-х! — изпъшка Тошето. — Така ми се щеше да го видя на колене.

Миньорите възбудено обсъждаха новите условия. Радостна възбуда бе събрала и чакащите за въглища около Дано Сребров. Един от тях попита:

— Какво ще ги правиш тия новите през зимата, когато няма да се търсят въглища.

— Ще започнем втората мина — отговори Дано.

— Чу ли? — кимна към Дано Сребров Петър Каменов. — Всичко е предвидил.

— Ммм!... — изръмжа Тошето. Грабна кирката и се запуска по наклона на галерията.

ВТОРА ЧАСТ

Изпреварил баба Стефана, тази сутрин Дано сам кипна кафето си. Усмихна се при мисълта, че старицата ще го мъмри и се улови, че без нейното присъствие и мърморене нищо няма да е както трябва. Дори големите неща в неговия свят като двете мини и железницата, нямаше да са същите. Тя сякаш имаше свое естествено място в големия свят между големите неща: между него и хер Нунке, между него и Топчев, между него и Първови, между него и всички останали, и всичко останало. Сякаш подредбата на малкия свят около него, че и на големия, не би била пълна без баба Стефана. Мъдростта и добротата имат свое място винаги и навсякъде. За съжаление — и злото.

Ето, за две години двете му мини и строящата се вече железница се вместиха в стародавния живот на Земен и околността съвсем естествено. Така естествено ще дойде и електричеството, и разработката на минералния извор, защото са издънки от корени, които са лежали дълбоко в тая земя. Никой не се учудва на младите издънки там, където е имало брястове.

Той отпиваше от кафето, отпиваше от миналото, отпиваше и от бъдещето, и всички те имаха добър, ободряващ вкус.

Днес например му предстои да подпише договора за доставка на една пета от въглищата за електроцентралата и също толкова от акциите ѝ след построяването на железницата. Топчев е подготвил и уредил всичко. Срещата е в околийския град.

— Подранил си! — Каза сърдито баба Стефана още с влизането си и метна недоволен поглед към чашката с кафе. Бе посегнал на владенията и задълженията ѝ!

— Бързам за града.

— Тъй, и ще бързаш с кафе на гладен стомах! А сетне пак аз ще тичам за доктора и ще варя билкови чайове, тъй ли?

Дано се засмя.

— Не се смей, не се смей! И бързането ти ще е до тук, иде Нунке. — Тонът на изреченото от баба Стефана направо му казваше: „Без мене до там я докарваш!“. И удовлетворена напълно, побърза да се скрие в кухнята.

— Какво, мърят ли те? — влезе хер Нунке.

— Грешен съм — отговори Дано. — Позволих си да си направя кафето сам. Кафе? — предложи на госта.

— Да, на крак... Отивам в града. А трябва и да поговорим.

— В такъв случай ще говорим по пътя. И аз отивам в града.

— Отлично! — Но настроението му никак не бе отлично. Изглеждаше замислен, подтиснат.

Докато пътуваха през Землен, хер Нунке остана мълчалив и замислен. Заговори, едва когато преваляха първия хълм.

— В Германия Безум дойде, хер Сребров — каза. — А Германия и Безум означават Голям Безум!

Хер Нунке говореше, сякаш мислеше на глас.

— Националсоциализмът взе връх. В родината ми някои вече плащат. Но ще плаща и света... Плащам и аз — отзовават ме, хер Сребров. Не харесват докладите ми, искат друга Германия и ще я имат. Не знам само дали след тях ще я има Германия...

— А светлите умове на Германия, геният на германския народ не биха ли могли...? — попита Дано.

— Те са прогонени, хер Сребров, затворени в лагери и тъмници, смазани. А черни факли палят и изгарят трудовете им по улици и площади. Разум гори, за да може да властва Безум.

Дано Сребров омрачня. Бодрото му настроение от сутринта бе попарено. Нищо в този свят вече не ставаше само за себе си, засягаше всичко и всички. Спомни си думите на Топчев за ръмженето, с което го посрещали акционерите на „Речни мини“ и електроцентралата, макар че не засягаше техните интереси. Засега... А при следващата му стъпка, в задаващите се нови закони на джунглата в световен мащаб?... Те, разбира се, ще ги използват докрай!

— Но ти не спирай, хер Сребров! — обади се Нунке. — Пътят ти е добър, продължавай по него. По-нататък всичко ще зависи от разума и безума около тебе. За съжаление!

Топчев ги посрещна пред банката.

— Добре сте ми дошли и двамата! — поздрави и се обърна към Дано: — Господата те очакват в моя кабинет.

— Ще почакаш още малко — каза Дано. — Моля те, уреди изплащането на хонорара на хер Нунке, отзовават го в Германия.

— Събитията! — досети се Топчев.

— Да, съжалявам — потвърди хер Нунке.

— Изглежда всички ще съжаляваме — намръщи се Топчев.

Преди да последва финансиста, хер Нунке подаде ръка на Дано:

— Ще пиша... ако мога! — усмихна се той. — Ти не се опитвай. Приятно поработих с теб и за теб, хер Сребров. Надявах се да е задълго, но... Не било писано.

— Ауфвидерзеен! — мина внезапно на немски хер Нунке, предпочел в последния момент родния си език, което му спести и скри чувствата.

Обърна се и последва Топчев.

Бледото лице на Дано застина. Един от хората, на които бе случил по трудния си път, си отиваше от него. Няма незаменими хора, казват, но са неповторими. Тъпа болка с парещи пръсти стисна стомаха му. Нещо там потрепери, изби го студена пот.

След минута всичко премина. Силните му лицеви кости изпънаха бледата кожа и лицето му отново стана безизразно.

Такъв го видяха господата от „Речни мини“ и директора на електроцентралата. Подписаха, подадоха си ръце и след едно безизразно кимване Дано напусна кабинета на Топчев. Последваха го изненадани и подозрителни погледи, които след това се отправиха към Топчев.

— Той си е такъв, не пие. Не е добре със здравето — успокои ги финансистът.

А Дано бе решил да се отбие у Първови, да види дъщеричките си.

В дъното на обширния салон на тъста му се бяха настанили Първов и столичното стажантче Симеонов. Но тонът на Симеонов го изненада, не бе тон на стажантче, а настоятелен и налагащ идеите на новия месия — Адолф Хитлер! Очевидно скептичността на Първов бе предизвикала стажанта.

— Ти какво мислиш? — посрещна го с въпрос тъстът му.

— Мисля, че щеше да е по-добре, ако не се налагаше да го мислим.

— Но след като се налага?!... — В женствения маниер и глас на Симеонов прозвуча метален звук.

Ето опасността, която подозираше у Симеонов, помисли мигновено Дано. Няма нищо по-опасно от силата в ръцете на слабия. А подобна сила слабият може да получи единствено от властта, от никоя друга човешка дейност. Властта е достъпната проститутка за слабите, на която скъпо плащат всички останали. Усетил е полъха на своето време Симеонов!

— И така, какво мислите, господин Сребров?! — повтори настоятелния си въпрос стажантът. Вече не сплиташе и разплиташе пръстите си.

— Мисленето предоставям на мислещите, господин Симеонов — отговори възможно най-мъгляво Дано.

— Тоест?

— Извинете — отмина го Дано. — Времето ми е малко, отивам да видя децата.

И се отправи към детската стая.

— Странен и неуловим... — настигнаха го думите на Симеонов.

* * *

Западния вятър облъхваше Земен с нови, непознати миризми, идещи от железопътната линия. Острият дъх на мазут от траверсите се смесваше с дъха на нагрят метал и чакъл. Релсите сякаш идваха от безкрая и отиваха в безкрая, за да мине света през Земен, и Земен — през света.

Дано вървеше по новото трасе на железницата, но дори тези мисли не изтриваха горчивината от телефонното обаждане на Топчев. И повторното запитване в министерството ударило на камък: „Минералният извор е собственост на държавата и частни капитали не се допускат!“. По-добре безполезна държавна локва, отколкото полезно за всички частно предприятие.

— Ясно ли ти е, момченце? — изхили се Топчев. Но последвалото мълчание го принуди да попита: — Какво става, какво

мислиш?

— Мисля си за златното правило на древните, мечко! Те убивали приносителя на лошите вести.

— Хе-хе! — изкиска се Топчев. — Знам аз кога да се родя. А ти, че си закъснял, твоя работа. — И той побърза да затвори.

Да оставиш да се превърне в блато едно богатство, е по възможностите само на чиновническа държава, чието единствено предназначение е да пази сънната си безплодност, мислеше сега Дано. Но я се опитай да минеш през тази сънна безплодност, мигновено се превръща в хиляди зъбчати колела и колелца, които ще те разкъсат и смелят.

Зле започна този ден и обещава зле да завърши. Предстои му да разреши един конфликт между Тошето и младите миньори, за който го уведоми Батов. Останал в старата мина без Петър Каменов, когото Дано назначи надзирател в новата, Тошето съвсем си разпасал пояса. Обиждал новациите, ругаел ги, дори им посягал.

Когато трасето на железницата го изведе извън Землен, Дано се спусна по насипа и пое към мините. При новата мина нямаше работа, но спря. Изненада го приятно подредбата на дървения крепителен материал от двете страни на входа на галерията. А варела с вода за миене бе вдигнат на скеле и крана му очевидно се ползваше като душ, който слънцето през деня затопляше. Под него бе скована скара. Умна и удобна подредба. Ще нареди на Батов да се поучи от Петър Каменов.

При старата мина пристигна в най-подходящия момент. Тошето бе излязъл по никое време и крещеше на Батов:

— Или тях ще махнеш, или аз ще се махна! Кажи го и на Дано Сребров. Ако утре те влязат в мината, аз няма да вляза!

Тошето бе с гръб към Дано и не го виждаше.

— Вече сам го чух — каза тихо зад него Дано. После се обърна към Батов и нареди:

— Който не влезе утре в мината, заплати се с него и веднага го освободи! Без един мината може.

Обърна се и тръгна към Землен. Но чу ядовитото трополене на Тошето към входа на галерията и неясните му ругатни. Нека изпусне парата! — усмихна се Дано.

След обяда баба Стефана го предупреди, че ще наmine при сестра си, болнава била нещо.

— Иди, тук няма да трябваш — кимна Дано.

— А ти като полегнеш, да си туриш завивка на кръста, чу ли!

И доволна, че се е разпоредила за всичко, излезе.

Освен минералната вода и диетата, докторът му бе препоръчал задължителен следобеден сън. С този режим Дано наистина се чувстваше добре.

Баба Стефана бе подсигурила и приятната прохлада в спалнята. Завесите на прозореца бяха плътно спуснати. Сумрака веднага го унесе в лек, оздравителен сън.

Нямаше представа колко време е бил в плен на съня, но се пробуди от нечие присъствие. През спуснатите си мигли видя Здравка. Младите ѝ форми разпъваха леката лятна рокля и бяха разтворили пазвата ѝ наполовина. Гледаше го притеснено, но и с отчаяна решителност. Когато той отвори очи, тя трепна, сведе глава и отпусна ръце.

— Исках... — прошепна задавено. — Исках да ви благодаря. Толкова съм ви благодарна...

Момичето се предлагаше. Предлагаше благодарността си с единственото, което имаше, и което бяха искали и вземали от него.

Дано се надигна на лакът и каза строго:

— Втори път не го прави! Никога не го прави! Ти вече си омъжена, имаш дом, пази го и себе си пази!

Лицето на момичето се разкриви пред плач. Но то захлупи и приглуши хълцанията си.

Дано се засмя:

— Нищо не е станало. Забрави! Много си хубава.

— Благо... даря! — заекна Здравка и изтича навън.

Той въздъхна, стана и разтвори плътните завеси на прозореца. Лъчите на залезното слънце го ослепиха.

Извърна се от тях. Къде ли е сега хер Нунке? Залезът му напомни зарево от огньове. А след подобно зарево идва нощта. Колко дълга и мрачна ще бъде тази нощ, и докъде ще се простре? И какъв ден ще се роди от нея?... Ще се справи ли Разума с Безума на месията Хитлер, когото Симеонов така възторжено превъзнася? Въпроси, въпроси! Тревоги и съмнения.

Но за утрешния ден съмнение няма — предстои откриването на железопътната линия през Земен. Сам Царят щял да кара първия

влак.

Възбуда е обхванала земленци. Къщите и дворовете се почистват, улиците се премитат, по теловете се ветрее пране, от раклите се вадят новите дрехи, деца с насапунени глави пищят в ръцете на майките си, а те се смеят и си подвикват една на друга през оградите. Сякаш влакът и Царят ще минат през всичките къщи и по всичките улици на Землен.

Прииждат и другоселци. Хем да почетат родата си, хем да видят. А ще има какво да се види, цели три неща — железница, влак и цар! Туй не се случва всеки ден, а утре тук ще се случи за първи път. Последните приготовления направи Ботуна. Сам, лично. Влезе в кръчмата на Юзчето и нареди:

— Утре, докато не мине влака, кръчмата ти да е заключена! Не искам пияни-заляни да срамят селото.

— Слушам, кмете! — изпъна се Юзчето.

Но както и да се изпъваше и перчеше Юзчето напоследък не изглеждаше добре. Лицето му повяхна, провисна, коремът му се стопи, стана мудар. И по цял ден се наливаше с вода. А Юзовица — обратно, каквато си беше кръшна и опалена, запламтя, та заприлича на нагорещен до червено шиш. И колкото повече се виеше между масите и отриваше по Тошето, толкова повече се нагорещяваше и светеше. Май идеше нейното време.

Христо Моллов смигна на Тошето:

— Влака тръгна, Юзо спря... Скоро някой ще се впрегне между стръките на неговата каручка, а, Тоше?

— Колелото се върти — отговори Тошето. — Този някой може да се впрегне и в по-голяма каруца. Няма само Дано Сребров, Ботуна и брат ти да влачат...

— О-хо! — възкликна Христо. — Наздраве, високо се целиш! Но моят дял няма да влачиш, обещавам ти, дотогава помен няма да остане от него.

Наскоро Молловите се бяха разделили и Христо пилееше своя дял както си знае — ядене, пиене и градски кокони!

* * *

Посрещането на влака и Царя мина изненадващо бързо, лъжовно бързо. Докато събралото се множество от земленци и другоселци се усетят, влакът мина, Царят помахна, свирна с пищялката на локомотива и отмина. Ботуна едва смогна да плисне вода, а поздравителните викове догониха опашката на влака.

Встрани от навалищата бе ландото на Първови. В него седяха Първов, Ана, двете й дъщерички и разбира се Симеонов. До тях стоеше Дано Сребров. По лицето му нямаше и следа от всеобщото вълнение. Вниманието му бе насочено към товарната рампа на новата гара. Мислеше къде и как да построи товарище за въглищата, с улей към вагоните, та хем да се товарят лесно, хем да се складират, когато няма вагони. Нали от тук неговите въглища щяха да тръгнат към електроцентралата.

— Мамо, това ли беше всичкият Цар? — попита разочарована по-голямата дъщеричка на Дано. Въпросът й предизвика смях.

Но се зае да й обяснява Симеонов:

— Това беше само една ма-а-лка част от царя — машинист! Става истински цар, когато сложи короната и седне на трона.

Ана се бе отнесла по Петър Каменов, който също стоеше встрани от множеството с жена си и дъщеря им — Йя. Открояваха се, бяха някак различни. Дъщеря им поразително приличаше на майка си, взела само широкото, изпъкнало чело на Петър Каменов.

Ана има фаталната дарба безпогрешно да открива силните и недостъпните, помисли Дано. Наоколо гъмжи от народ, а тя, без дори да е чувала за Петър Каменов, го бе открила и отделила от всички. Все този неин болестен каприз — да открива, завладява и покорява недостъпното! Как иначе, тя е Ана Първова...

— Изглеждате доволен, господин Сребров — удостои го с вниманието си Симеонов. — Народът разочарован, вие — обратно.

— Има защо! — обади се Първов. — Народът не получи очакваното зрелище, но Дано получи точно каквото му трябва — железница! — В гласа му прозвуча неочаквана гордост, която изненада Ана и Симеонов. Но не и Дано.

— Да си тръгваме — каза той. Вече го занимаваше друга мисъл.

Забеляза Тошето да интимничи с Петър Каменов — класова принадлежност! Той също знаеше своята класова принадлежност, но това не му пречи да постави един Петър Каменов до хер Нунке и

Топчев. Никога обаче Симеонов, Христо Моллов или Тошето. За него на първо място са чисто човешките качества и достойнства. Останалото е грим и фалшива принадлежност.

След доста дългия път до дома на Дано, Симеонов отново се обърна към него:

— Господин Сребров, този дълъг път до гарата ще увеличи разходите ви.

— „Топлик“ може да си го позволи — отвърна Дано.

— Това означава ли, че може да си позволи нови мини, разрастване?

— Защо не. Но не непременно мини, животът не е само огнище.

— О, да — и слава! — възкликна Симеонов.

— Не съм мислил — отговори безизразно Дано.

— Здравият не мисли за здраве! — подчерта Първов.

Симеонов потърси подкрепа от Ана, но тя бе застинала в обичайното си безсилие и безмълвие в присъствието на Дано Сребров. Арктическият хлад, който излъчваше този мъж, я сковаваше. А е неин съпруг, баща на децата ѝ, ала еднакво недостъпен и в близостта, и в далечността си.

Аристократът Първов, обаче, задълго бе спрял любопитния си поглед върху Дано. Той сякаш едва сега започваше да открива и опознава зет си. Да му се не надяваш! Довчерашното селско лимонададжийче извървя такъв път, че вече не знаеш докъде ще стигне. И сам, при това — единак! Изглежда Топчев ще се окаже прав с неговото бълнуване за „гения на дивото“. Подушил го е. Ама то, дивото диво подушва... — усмихна се в себе си Първов.

Лицето на Първов не скриваше мислите и новите му чувства към Дано. За Симеонов не беше трудно да ги разчете и той хвърляше къси, иронични погледи към стария магистрат. Обидния мълчалив присмех на женственото парвеню не остана скрит от Дано. Точно по средата на обяда той се обърна към Първов:

— Последното ви дело събуди възхищение дори тук, в Землен. И не толкова блестящата ви защита, колкото професионалния ви и човешки морал.

Каза го равно, някак между другото. А Симеонов се задави, закашля се — именно Симеонов бе загубил това, на пръв поглед спечелено дело, което обещавахе първия провал на Първов.

Сега старият адвокат се усмихна иронично, а Ана презрително поклати глава. Дано продължи да се храни. Ама, че удар! — възхити се Първов. И по нищо не му личи, че го е нанесъл. Мисълта на този младеж е така фино наточена, че острието ѝ е невидимо, а рязването ѝ се усеща, когато вече е сторено.

— Приятен път! — пожела им Дано на изпроводяк. — Съжалявам, че царското събитие се оказа бедно, но в града имате и други възможности.

* * *

Заредиха се трескави дни.

Именно те бяха празниците на Дано Сребров. Обмисленото и преобмислено се реализираше. Каруцарите вече пълнеха товарището на гарата, а то пълнеше вагоните с въглища за електроцентралата. Всичко това беше добре, но го правеше уязвим, много по-уязвим. При една евентуална стачка на миньорите, или проблеми с каруцарите, или при една тежка зима щеше да е невъзможно да изпълнява договора с електроцентралата. За последните две опасности бе намерил решение — индустриален клон от железницата до двете мини. Той вече се строеше. Но проблемът с миньорите оставаше и той бе основен. Каква полза щеше да има от железопътните вагони до самите мини, ако от тях не излизат въглища!

Този проблем занимаваше Дано непрестанно. И не за това, че нямаше решение, решението го бяха намерили прозорливи индустриалци в напредналите страни, а за това, че то щеше да го изправи срещу съдружниците му от „Речни мини“. Но друг изход не виждаше.

Наред с всичко следеше и електрифицирането на Землен. То щеше да му даде възможност да замени конската тяга с хаспели при изкарването на вагончетата с въглища от мините. И всичко това трябваше да се свърши преди настъпването на зимата.

Есента бе мека, мъдра и топла, обагрена с всички възможни цветове, но дните и нощите ѝ за Дано Сребров бяха дни и нощи на трескава дейност и размисъл. Не малко работа бързаха да отхвърлят и земленци — прибираха царевици и слънчогледи, оряха и сееха.

Може би единствена Маргарита се бе потопила в есента и попиваше всичко от нея — мекотата ѝ, тъжната ѝ пъстрота и обречеността ѝ пред идещата зима. Тя откъсваше очи от Мопасановите разкази, за да потъне в същата меланхолия на есента, над която чертаеха вечните си кръгове двата ястреба. А залезите ѝ приличаха на смалена газена лампа, поставена на перваза на хоризонта — притеглящи и гаснещи...

Дано Сребров мина с коня си покрай стаичката на Маргарита, кимна ѝ и отмина. Беше се разпоредил миньорите от двете мини да се съберат и да го чакат.

Очакваха го, насядали направо на есенната трева. Само Петър Каменов и Тошето стояха прави до фигура с дървен подпорен материал.

— Да не би чорбаджията да е решил да почерпи — каза високо Тошето.

Дано слезе от коня.

— Кръчмарската почерпка е най-лесна и ще ми излезе най-евтино — отговори той. — Предлагам ви много повече, а вие помислете!

— Значи, почерпка няма да има — измърмори Тошето.

— Да. Но ще имате повод сами да се почерпите. Ето какво ви предлагам! — Дано се отмести така, че да вижда всички миньори, и Петър Каменов. След което продължи: — „Топлик“ вече е акционер в електроцентралата, печалбите му ще растат, предлагам ви и вие да участвате в тези печалби.

— Как? — надигна се един от миньорите. — Като ни повишите заплатите ли?

— И това, но главно — като станете акционери. Предлагам на всеки по една акция, която ще изплащате на вноски за една година. Повишението на заплатите ви ще покрива тези вноски. А в края на годината акцията ще ви донесе печалба накуп. Така ставате съсобственици на „Топлик“ и неговата печалба става ваша. Е?...

— Тази работа ми се струва питомна — каза надигналия се миньор. Наставаха и останалите. — Хем ще имаме заплатите си, хем в края на годината печалба, с която можем да си покрием някой харч.

— А като изплатим акцията, повишението на заплатата ще си остане ли? — попита друг.

— Да — отговори Дано.

— Ами ако някой напусне, разболее се, всичко става?

— Акцията си е негова. Може да я задържи и да получава дивидентите ѝ всяка година, или да я продаде, както реши.

Миньорите се оживиха. Коментираха помежду си, съветваха се. Само Петър Каменов мълчеше замислен.

— А кой ще ни каже колко печели „Топлик“, та да знаем, че плаща честно и на нас? — провикна се Тошето.

— Това вече ще е грижа на вашия профсъюз. Негов представител ще участва в контролния съвет, който следи за общата печалба на акционерното дружество и как се разпределя тя.

— Това също ми изглежда питомно — каза старият миньор. — Аз съм съгласен, съгласни сме — пиши ни!

— Подписването на договорите ще стане утре, в канцеларията. — Дано вече се канеше да яхне коня, но старият миньор го спря:

— Защо в „Речни мини“ не е така? Там не съм го чул даже.

— Защото мислим различно — отговори Дано. — Аз смятам, че е най-добре за всички, ако имаме еднакви интереси и вървим заедно, а не един срещу друг. Точно затова очаквам собствениците на „Речни мини“ да ме притиснат, да притиснат „Топлик“, но заедно ще се справим.

— Е, това е съвсем питомно!

Въпреки мълчанието на Петър Каменов, Дано непрекъснато усещаше внимателния му, замислен поглед, отправен към него. Тръгна си, сподирен от този поглед.

— Какво ще кажеш? — попита веднага Тошето.

— Умно измислено — отвърна му Петър. — Честно и изгодно за всички. Макар че най-голяма изгода ще има той.

— Нали? И ни връзва... Иди сега стачкувай, като знаеш, че сам губиш.

— Но и печелиш!

— Там е работата — изпъшка Тошето. — Хората веднага го усетиха.

— Прави са. В тези условия по-добро нещо не може да им се случи.

Тошето хвърли бърз, подозрителен поглед на Петър Каменов. Дали Дано Сребров не го е вързал с надзирателската длъжност?

На побой и затвор се издържа, мъжко е, но на лесни пари, знае ли човек...

* * *

Собствениците на „Речни мини“ се забавиха само два дни. На третия двама техни представители посетиха Дано направо в дома му.

— Сецаш се за какво идваме, нали? — започнаха още с влизането си в хола на Дано. Изражението и тонът им бяха повече от ясни.

— Предполагам — посрещна ги спокойно Дано. — Но между деловите хора е прието да се говори ясно и точно. Конкретно.

— Конкретно? — каза високомерно възрастният. Ланецът на златния му часовник изглежда му помагаше и на мисленето, и на говоренето — подръпваше го на всяка дума. По-младият му спътник се държеше потайно, но не успяваше да скрие злобата си.

— Ето ти няколко конкретни неща, с които ако не се съобразиш, ще си строшиш главата, младежо. Ние сме собствениците на „Речни мини“, ние сме главните акционери на електроцентралата, ние си играем не със стотинки, а с милиони, и който не се съобразява с всичко това, го удряме с тези милиони. Ще ударим и тебе, ако не спреш да ни мътиш водата, да мътиш главите на барабите с акции на съсобственици и не знам още какво, ясно ли е! — Той така подръпваше ланеца, че Дано се загледа в него: Здрав ланец и здраво закрепен!

— Храни куче, да те лае... — намеси се по-младият. — Дай му миньори, дай му инженер, дай му надзирател — дай му да си стъпи на нозете, а то се обръща и те захапва. Или ще работиш като всички, или...!

— Аз виждам и трета възможност — каза спокойно Дано.

— Каква е тя?

— Да приложите и вие моята система.

— Какво? — скочиха двамата.

— Виждам, че бързате! — усмихна се хладно Дано. — Ваша работа е как и с какво ще ме ударите. Довиждане, господа!

— Ще се разкайваш! — дръпна ланеца си възрастният.

— А вие се научете да броите стотинки, много е полезно, особено за милионери. Препоръчвам ви го!

Двамата излетяха. По-младият каза:

— Този е луд.

Когато помага, и лудостта не е порок! — засмя се Дано. Беше спокоен. Чувстваше тила си сигурен, неговите миньори са зад него. А

тези, които сега се изправяха срещу него, са пред всевиждащите му очи. Няма да позволи да го изненадат.

Току се прибра в хола и старият доктор на Землен почука на вратата му.

— А, не, здрав съм, докторе! — посрещна го с добро чувство Дано.

— Знам, друг е болен — дете. И спешно трябва да се откара в града. Остър апендицит. Момичето на Петър Каменов. А влак има чак утре, та рекох... с твоя файтон, по-малко тръска...

— Разбира се, докторе! Веднага. Аз лично ще ги откарам. Знаеш, приятели сме с доктор Пашов.

Петър Каменов изнесе на ръце седемгодишната Йя, огъната в одеяло. Майка й, Иглика, се настани до нея.

— Ти ела при мене, отпред — рече Дано на Петър Каменов. — Да могат да се разположат удобно.

Конят на Дано имаше стремителен, но раванлия бяг, така че препускаше хем бързо, хем плавно. Скоро излязоха от Землен и пътят ги поведе през хълмовете. Мълчаха. Тревогата висеше над всички.

— Мамо, по-малко ме боли! — обади се неочаквано бодро малката Йя.

Иглика я погали.

— Ами тогава да не спираме — засмя се Дано. — Ще си препускаме така, докато оздравееш напълно.

— Хайде! — засмя се и детето. — Хубаво е, мирише на вятър, на път...

— Децата имат по-хубави думи от нас — рече Дано. — При посрещането на царя, голямата ми дъщеря, и тя на седем години, попита: „Това ли беше всичкият Цар?“

— Ама той наистина не беше всичкият! — възкликна детето.

Близко до града обаче болката се усили. Дано се опита да ги успокои:

— Така е по-добре. Чувал съм от доктор Пашов, че е по-опасно, ако болката изведнъж спре. Ето, пристигаме вече!

След четвърт час той позвъни на входа на частната клиника на доктор Пашов.

— Тук ли е докторът? — попита сестрата.

— Тук е. Да го повикам ли, господин Сребров?

— Не. Случаят е спешен. Предайте му само, че поверявам това дете лично на него. Утре ще се видим. Сега отивам у Първови, сутринта съм тук.

— Не се тревожете, господин Сребров. Всичко ще бъде тип-топ! Нали знаете кой казва така?

Знаеше — Пашата, доктор Пашов! Един от най-талантливите му съученици. Още тогава бе решил да стане хирург и стана блестящ хирург. Дано Сребров му казваше „Златен!“, а той на него — „Сребърен!“ Наскоро обаче, научил за успехите на Дано, люто се възмутил пред Топчев: „Подведе ме — рекъл. — Уж, сребърен, а излезе чиста проба злато!“

Два часа по-късно Дано позвъни от Първови в болницата на Пашов.

— Всичко е тип-топ! — успокои го сестрата. — Но доктор Пашов е страшно разстроен. За първи път си тръгна поравно влюбен в себе си и в малката пациентка. До сега не му се е случвало. Заканва ви се свирепо, господин Сребров!

Да, Пашата си го имаше този грях — самовлюбен. Но кой би го упрекнал? Беше дотолкова самовлюбен и целенасочен, че си остана блестящ ерген и досега, който раздава само трохи на поклонничките си.

На другия ден Пашов го посрещна с отворени обятия:

— Здравей, Сребърен! Всичко е тип-топ. Излишно е било да ми препоръчваш това чудно дете, смаян съм! Влюбен съм. Вече уточнихме годежа, само след десетина години... Слушай, откъде намиращ подобни хора? Едно време ме смая с Топчев, после с хер Нунке, сега с бащата на малката ми годеница. И всички са някак... някак... — щракна с пръсти Пашов.

— Далечни — подсказа Дано.

— Именно! — възкликна Пашов. Тупна Дано по рамото и безцеремонно го остави, запътил се с бързи стъпки към кабинета си, където го очакваха десетина пациенти.

Петър Каменов пушеше на една от пейките пред клиниката. Изглеждаше уморен, но и успокоен.

— Всичко мина добре — изправи се той. — Можем да тръгваме. Ще я изпишат след седмица. Благодаря!

— Радвам се — кимна Дано.

* * *

Файтонът ги понесе към Земен. Мълчаха. За първи път бяха сами, двамата. И за първи път бяха разменили обикновени човешки думи. Но тази първа човешка близост ги сковаваше. Досега се опознаваха и познаваха само в мислите и прозренията си един за друг.

Най-сетне Петър Каменов се прокашля:

— Вашият приятел е изключителен лекар и човек.

— Нещо подобно каза и той тази сутрин — отговори Дано. — Изглежда сте се поопознали през нощта.

— Два пъти идва да наглежда оперираните. Не спи ли този човек!

— Казва, че спял и си почивал когато работи — усмихна се Дано.

— Изглежда сте от едно тесто — каза повече на себе си Петър Каменов. След което попита: — Убедихте ли съдружниците си от „Речни мини“ в ползата от съучастието на миньорите в акционерното дружество?

— Не, за съжаление. Не могат да приемат други закони за печалба, освен познатите им вълчи закони. Заканват се!

— Такива са законите на социалния строй — каза Петър Каменов. — Несправедливи.

Дано Сребров се замисли. Есенната утрин, хълмовете и мекия тропот на конските копита сякаш им бяха третия спътник, който безмълвно и ненатрапчиво присъстваше около тях и в тях. И, на пръв поглед, неговият свят изглеждаше безметежен. А в него също кипяха страсти, противоречия, битки за живот и за оцеляване. Справедливи ли са те, или несправедливи? Просто — живот: единственият и единствено възможен! Всеки друг би бил утопия, неестествен и противоречащ на човешката природа, на природата въобще. И — обречен, самообричащ се.

Той разбираше намека в думите на Петър Каменов, за несправедливите закони на социалния строй, които изключваха възможността отделният човек да ги поправи. Не беше съгласен, и го каза:

— Според мене, личностите и обществото, като цяло, могат да направят който и да е социален строй справедлив или несправедлив.

Как мислиш, Тошето или Христо Моллов, не биха ли направили всеки социален строй подобен на тях, еднакво несправедлив, макар че са от различни социални среди?

— Така е — отговори Петър Каменов. — Но въпросът е за каква част от обществото социалния строй ще е справедлив, и за каква — несправедлив.

— Разбирам, имаш предвид руския модел, след революцията. Но той е насилствено наложен и противоестествен. Как ще се развива едно общество, което подтиска енергичното и напредничавото в себе си за сметка на инертното, на бедното духом.

Лицето на Петър Каменов изведнъж придоби сурово изражение. Сурово изрече и следващия си въпрос:

— Не се ли родеее твърде много с една идеология, която днес трови Германия — свръхчовеци, богоизбрани?...

— Не — усмихна се Дано. — Това е другата крайност. Правя много точна разлика между избрани и богоизбрани. Впрочем, всеки е избран за нещо и въпросът е дали е намерил мястото, за което е избран.

— Убедително и... разоръжаващо — усмихна се и Петър Каменов. Но усмивката му бе изпълнена със съмнение.

— Вашата въоръжена утопия е по-опасна. Тя ще се опитва да върне реките срещу течението им и да търкаля камъните към върха — безсмислен сизифовски труд, в който сами ще се убедите, но накрая, след като изцедите последните сили и последната вяра у хората.

Петър Каменов поклати глава:

— Грешите, господин Сребров. Ако доживеем, сам ще се убедите.

— Ще се радвам, ако и двамата имаме тази възможност, макар че тя няма да ни донесе радост — отговори с тъга Дано.

Той не криеше чувствата си пред Петър Каменов. Обикновено безизразното му лице сега отразяваше не само думите, но и помислите му. И двамата сме самотници, Каменов, и такива ще си останем. Ти — сред своите, и аз... И точно те първи ще ни накажат.

Пред тях вече се възвемаше последния хълм преди Земен.

— Вече имам домашен телефон — каза Дано. — Предупредих доктор Пашов, ако нещо се налага, или при изписването на Йя, да се обади.

— Благодаря! — надигна се Петър Каменов. — Тук ще слеза. Ще отида към мината. И без друго не ми се прибира вкъщи.

Той скочи от файтона и пое към глинестия насип на мината, който вече се провиждаше над хълма.

Пред железопътния прелез до гарата Дано спря. Не толкова заради спуснатите бариери, отколкото заради Топчев, когото най-малко очакваше да види тук.

— Какво правиш тук? — попита изумен.

— Тебе чакам — изръмжа Топчев.

— Нали знаеш, че имам телефон, защо...

— Дрън-дрън! — спря го Топчев. — Работата не е за телефон. Слушай: у вас те чакат представители на електроцентралата, притиснати са, „Речни мини“ стачкуват, ще те молят да увеличиш доставките на въглища. Е...?

Дано мигновено оцени обстановката и подсказващия въпрос на Топчев.

— Само при условие, че увеличените доставки останат и след стачката, а акциите ми при тях се удвоят.

— Искай утрояване на акциите, заем ще ти отпусна! И... не сме се срещали, не сме се виждали! — предупреди Топчев забързано. Влакът вече се подаваше в далечината и той се отправи към перона на гарата с мечешката си походка.

Значи, на собствениците на „Речни мини“ вече им е парело под краката, когато се опитваха да го сплашат. Той очакваше подобно развитие, изненада го само бързината. Стачката работеше за тамошните миньори, но и за него. И ще работи, докато не се скъса нечий златен ланец...

Предоставяше му се възможност да крачне през хълмовете и да излезе на голямата река. Нямахше да я проиграе.

* * *

Двамата представители на електроцентралата не скриха изненадата си от условията на Дано Сребров.

— Така вие ставате най-големия доставчик и акционер в централата. Това няма да зарадва собствениците на „Речни мини“. Ще

смогнете ли с доставките и ще издържите ли на техния натиск?

— Всичко това е моя грижа — отговори спокойно Дано. — Вие не губите нищо, неустойката в договора е за моя сметка.

— Така е — кимнаха. — Ще представим на дирекционния съвет вашите условия и ще ви уведомим. Тук, до ден-два... А не се ли страхувате от стачка и при вас?

— Не.

Отговорът му прозвуча така, сякаш го бяха попитали не се ли страхува от динозаври. Това ги изненада още повече.

Привечер Михал донесе новината, че Петър Каменов организира събирането и изпращането на помощи за стачкуващите миньори в „Речни мини“. Ето как солидарността работи и за него — колкото по-дълго продължи стачката там, толкова по-лесно ще преглътнат условията му господата със и без златен ланец. Усещаше позицията си силна и защитена, подсигурана вече и от готовия индустриален клон на железопътната линия. Нищо не можеше да попречи на увеличените му доставки на въглища за централата.

Той се усмихна при мисълта за индустриалния клон на железницата. Тогава Топчев се бе разярил не на шега. Браво, намерил му цаката! — изръмжа. Видите ли, измислил го! Той мисли, а работният добитък да се трепе... Келеш!

На третия ден сутринта телефона на Дано Сребров иззвъня и той чу учтивата покана на дирекционния съвет на централата да ги посети за подписване на договора.

— Благодаря! — отговори, след като уточни мястото и часа.

Пред него, сияеща, стоеше баба Стефана.

— Имаме си момченце! — плесна с ръце. — Здравка току-що роди. Същински Михал. На пук на онзи, Молловия, дето плещел врели-некипели.

— Ден на добри новини — засмя се Дано. — Да им е честито! Предай им. Налага се веднага да тръгна. А на детето предай тази златна пара.

Облече се както обикновено, спортно и свободно, така че облеклото му да не показва нищо, подобно на изражението му.

Когато пристигна, от директорския кабинет на централата вече излизаха собствениците на „Речни мини“, подписали новия договор. Посрещнаха го с тежки погледи. Той кимна безизразно и ги отмина,

сякаш бяха случайни присъстващи на обичайния му път. Същото кимване отреди и на директора на електроцентралата. Прав разгледа договора и прав го подписа със собствения си златен „Паркър“.

— Да се поздравим за добрия край! — подаде му ръка директорът.

— За началото — поправи го Дано. За него този успех бе само поредното било на предпланините. Блазнаха го снежните върхове на Балкана, на Балканите... а защо не и по-нататък!

От незабележимата странична врата на кабинета влезе млада, миловидна жена с табла, в която крепеше чашки с кафе и коняк.

— Жена ми — представи я директорът. — Много е стеснителна, но бяха добри приятели с хер Нунке, а той говореше с възторг за вас и тя не издържа на любопитството си да ви види, да се запознаете.

— Да, така е! — каза с неочаквана смелост младата жена, присъща понякога на свенливите.

— Дани!... — изуми се съпругът ѝ.

— И това е част от любопитството ми, аз се казвам Дани, а вие Дано — усмихна се тя. — Заповядайте, седнете! — покани го.

— Благодаря! Но ще приема само кафето, ако позволите.

— Очаквах го — засмя се тя. — Знаем и вкусовете ви.

— Поразително! — възкликна съпругът. — Господин Сребров, вие сте третият мъж, който вдъхва подобна смелост у жена ми. След хер Нунке и господин Топчев.

„Благодаря!“ — кимна Дано и към двамата. И продължи да кима, защото те подхванаха разговор, в който великолепно се допълваха. Категоричните оценки на съпруга се редуваха с миловидната стеснителност на Дани, която все повече му напомняше отчаяно смела в любопитството си сърна, достатъчно близка, но и примамваща го в гъста, непозната гора. Лицето му бе самата учтивост и съпричастност в разговора, но сетивата му се изостриха. Долавяше усвоени до съвършенство роли, които двамата играеха — всеки в своето амплуа, но водещи го към едно и също: да се разкрие!

Обсъждаха какво ли не — от посредствените собственици на „Речни мини“, до Топчев и хер Нунке. От него преминаха на заместника му, също добър немски инженер, но съвсем различен, с духа на нова Германия, ала скучен, неразбираем за нас, нали господин Сребров? Нали...?

На всичките миловидни „Нали?“ Дано отговаряше с еднозначни кимвания, каквото и да означаваха те за любезните домакини. Но въпросите не бяха единственото им оръжие, те го изучаваха, опитваха се да проникнат в него. Директорът го правеше открито, а Дани — иззад невинното си любопитство, което успяваше да подчертае със смутени движения на прекрасното си тяло под коприната.

— Благодаря ви, госпожо! — изправи се Дано и леко се поклони на директоршата. — Беше ми приятно. Не съм допускал, че едно кафе може да внесе толкова очарование в една делова среща. Благодаря ви!

— Благодаря! — кимна и на директора.

Изпроводи го усмихнати, всеки по своему.

Странна двойка, мислеше Дано по обратния път към Земен. Не просто семейство и не просто директор и директорша, а и още нещо... Но от висока класа, безспорно. Щом успя само до тук да проникне в тях. Какво ли се крие зад това „още нещо“? Припомни си последователността на разговора и неговата насоченост към хер Нунке, към заместника му и, в крайна сметка, към новия дух на Германия, нали?... А това изтегли от паметта му спомен от случайна реплика на Топчев, че господин директорът е немски възпитаник. Да! — поздрави се Дано. Това насочва към друго: към школовка при специални институции със специални интереси, не като тези на хер Нунке. Именно те са оценили възможностите на тази двойка и са я подготвили. Това обяснява класата им, както и смяната на хер Нунке с представител на новия дух на Германия — на Безум! Но ще сложи точка на преценката си, след като се запознае с немския инженер.

От ума му не излизаше незабележимата странична врата в кабинета на директора, през която влезе госпожа Дани. Но тя вероятно даваше и добра възможност да си в кабинета, без да влизаш. И не само на госпожа Дани, изглежда...

Няма да се учуди, ако в момента трима обсъждат поведението му, както той — тяхното. Очевидно му предстои игра на високо ниво. Ще се постарее.

* * *

Госпожа Дани му предложи тази възможност още следващата неделя. Телефонът иззвъня и тя го покани на пикник край голямата река.

— Господин Сребров, моля ви! — Говореше свенливо и настоятелно. Отчаяно настоятелно. — Ще бъдем ние, господин Топчев и някои от собствениците на „Речни мини“. Там, край голямата река, сега е прекрасно. Есенно — много пясък, малко, но топла и чиста вода, тишина... Моля ви!

Той реши да провери настоятелността ѝ.

— Благодаря, но имам други планове.

— О, не! — възкликна госпожа Дани. В свенливостта ѝ се прокрадна тревога. — Много, много, много ви моля! Без вас няма да е същото. По-добре да го отложим... — почти изхлипа.

Ясно, усмихна се Дано, поръчението е категорично! И поставя на изпитание възможностите на госпожа Дани да го изпълни. Е, ще ѝ даде точка пред... поръчителя.

— Добре, госпожо — каза най-после. — Ще отложат плановете си.

— Благодаря, благодаря, благодаря! Чакам ви... — извика прочувствено и обещаващо госпожа Дани. Вероятно го казваше и с хубавото си тяло под коприната, както в кабинета на съпруга си, но и кимаше победоносно на някого.

Когато Дано пристигна, компанията вече бе готова за път. Само Топчев и госпожа Дани не бяха заели местата си в последния трети файтон. Финансистът настояваше да пътува в него, а госпожа Дани категорично му отказваше.

— Топчев, съображенията ми са две — усмихваше се тя подкупващо. — Искам да пътувам с новия си приятел, господин Сребров, и никак не искам ти да си при кошниците с провизии. Това би означавало да ги намерим празни, когато пристигнем. Ето ти бутилка коняк и отивай при съпруга ми!

— Е, възмезден съм... отчасти. — Топчев взе бутилката и забърза към втория файтон.

Потеглиха.

— А ние там ще си направим кафе, господин Сребров. На два камъка, до самите води на реката. Те ще се оттичат пред нас, а ние ще си пием кафе и ще си бъбрим тихичко. Ще бъде приказно, ще видите!

— Вие имате дарба да внушавате, госпожо Дани. — Поласка я той. — Щом аз, прагматикът, се поддадох на описанието ви.

— Наистина ли? — Невинността ѝ бе възхитителна. Но именно тази невинност свиреше първа цигулка в семейната двойка. Щом на нея, а не на господин директора е поверено сама да води играта с него!

— Не преувеличавам — каза равно Дано. — Ето, например, същата тази картина през моите очи: мършава есенна река, лошо сварено кафе, блатен дъх и пясък в обувките.

— Бррр! — потресе се госпожа Дани. Малкото ѝ, хубаво тяло се раздвижи под коприната, сякаш молеше пощада и покровителство. Великолепен инструмент, великолепно настроен!

— Съжалявам — каза с горчивина и лека сянка по бледото си лице Дано.

— Разбирам ви, приятелю! — докосна ръката му тя. А коленете ѝ съчувствено докоснаха крака му. — Боже, колко трудно ни допускате до себе си вие, мъжете!

— За да не се разочаровате прекалено рано.

— Не винаги. На това се надявам... — каза умоляващо госпожа Дани. — Вие обичате началата, аз — също. Защо да не си поделим едно от тях. Това, днешното?...

— Не го ли правим вече? — усмихна се Дано. Изви се към нея и усети натиска на кръглото ѝ бедро. Тя не се отдръпна. Притвори само очи, а след това протегна ръка към реката:

— Вижте! Прекрасно е, нали?

Първите два файтона бяха спрели на обширна поляна с мека, есенна трева, преминаваща в пясъчна ивица до ленивите, гладки води на реката. Далече от тях белееше малък параклис, приютител се под короната на грамаден орех.

Топчев ги посрещна с ръмжащ упрек:

— Войската гладна и жадна, а обозът едва се влачи! Да не крепите сурови яйца?

— Сега, сега ще проверим — грабна двете кошници директорът на електроцентралата и занарежда лакомствата от тях върху

разстланите одеяла.

— О... о... о...! — посрещаше всяко от тях с възторг компанията.

— А ние да си направим кафе, господин Сребров! — предложи госпожа Дани.

— Те ви го младото поколение — изпортена стока! — отпрати ги Топчев.

На самия бряг върбите сякаш бяха коленичили с разпуснати клони над водата — разкошни и тъжни. Естествено, помисли Дано, при тази непрестанна гледка на отминаващите води...

Госпожа Дани сръчно разпали малък огън от сухите върбови клонки. Сложи медното джезве върху две камъчета и, както бе коленичила и тя, вдигна глава към Дано:

— Ще се опушим — усмихна се невинно. Невинно го гледаше и невинно предоставяше игрищата си пазва под коприната.

— Приличате на древна жрица — каза Дано.

— А вие имате странно лице: бледо, а силно. И, щом съм жрица, защо да не съм пророчица. Пророкувам ви успехи, господин Сребров, успехите на силните. Тяхното време идва.

— Нима?

— Наредете се сред силните, господин Сребров, мястото ви е при тях! О, кафето...! — възкликна тя и го отне от огъня. Но после няколко пъти го връща над него, докато от пияната не остана един единствен мехур.

— Окоето на кафето — каза госпожа Дани. — Вижте, под него ври, а в него се отразяваме ние, върбите, небето, целият свят. Какво красиво око!

— Ще го изпия с удоволствие — кимна Дано.

— Няма ли да се опиеете? — вдигна невинните си очи госпожа Дани.

— От него — не. — Усмихна се той.

Тя сведе очи. Замълчаха. Далече зад тях шумеше мъжката компания. Над тях мълчаха върбите. А между него и госпожа Дани играта продължаваше — с невинност, с престорени смущения и пророчества. Той нито за миг не забравяше, че е обектът на тази игра и се държеше точно като такъв, поддаващ се в малките, невинни ръце на играча!

— Когато замълчим, заприличваме на тези тъжни върби — каза тихо Дано.

— Господи, същото мислех и аз! — въздъхна госпожа Дани. — Хубаво е да чуеш мислите си. В подобно настроение можем да посетим параклиса, нали? — попита подканващо госпожа Дани и се изправи.

Минаха встрани от мъжката компания.

Вратата на параклиса бе заключена, но ключът гостоприемно висеше на малка верижка.

— За да не влиза добитък или дивеч — поясни госпожа Дани, докато отваряше обкованата и потъмняла от времето врата.

Вътре цареше полумрак. Косо иззидано малко прозорче насочваше сноп светлина върху лика на Богородица и Младенеца, изрисувани в синьо и златисто на източната стена. Вратата зад тях тракна, затвори се сама, сякаш пазеше да не излети навън дъхът на тамян, восък и догорели свещи.

Запалиха и те две свещи, госпожа Дани бе предвидила всичко, и ги забодоха в опясъчения малък олтар. Очите на Божията майка и Младенеца оживяха, гледаха меко и благосклонно.

В същия миг Дано долови парфюма на госпожа Дани и далечен мирис на дим от върбови клонки. След това усети склонената ѝ главица на гърдите си. Безмълвно погали меките ѝ коси с брадата си. Единствени свещите пропукваха тихичко в сумрачната тишина на параклиса.

След време към тях се прибави молитвеният шепот на госпожа Дани, накъсан, едва доловим:

— Закрилай ни, Майко... Закрилай силните... дай сили на слабите... Дай ни твоята любов...!

Тя се прекръсти, извърна се към него и прошепна в лицето му:

— Силен си, приятелю! И силните ще те потърсят. Запомни тази наша малка тайна. Запомни всичко тук. То ще е нашето хубаво начало, нали?...

Останалото бе доизказано от малките ѝ ръце, от малките ѝ гърди, от кръглите ѝ бедра, които шептяха по него по-тихо и леко от коприната ѝ.

Тя изведнъж се отдръпна и каза:

— Да си вървим.

Навън дневната светлина ги ослепи. Хвърчилото на ято жерави плуваше в есенното небе.

— Есента си отива — каза той.

— Но ние оставаме. Ние и още нещо... — усмихна се тя.

От шумната мъжка компания бе оцелял единствен Топчев. Седеше мрачен и мрачно отпиваше коняк направо от бутилката. Останалите се бяха натъркаляли в невероятни пози и шумно хъркаха.

— Господи, Топчев, какво си им сторил? — попита госпожа Дани.

Попита тихо, но съпругът ѝ мигновено се надигна изтрезнял:

— Тръгваме ли, мила?

— Ако е по възможностите ти! — каза тя с нескрито презрение и му обърна гръб.

Топчев и Дано си кимнаха.

* * *

Първият сняг бе затрупал околийското градче.

Когато Топчев влезе в просторния салон на Първови, огънят в камината вдигаше високи пламъци. Обичайните обитатели на салона бяха на обичайните си места: Ана и Първов — от двете страни на камината, Симеонов — срещу тях. Фотьойлът на Топчев го очакваше до Ана.

— Закъсняваш — посрещна го старият Първов.

— Забави ме един плебей, твоят зет — изръмжа Топчев. — Дойде с бутилка коняк и...

— По какъв случай? — спря го Първов.

— Дреболия. Погаси всичките си банкови заеми, ипотечи и така нататък.

— Е, поводът не е много дребен! — засмя се Първов. — Значи ли това, че работите му потръгват?

— Горедолу — измърмори Топчев. — Построй индустриален клон на железницата до мините си, утрои доставките на въглища за електроцентралата, миньорите му не стачкуват — работни хора... А, станал е най-големия акционер в електроцентралата, ей такива ми ти работи.

— Какво? — сепна се Първов. — И, според тебе, това са дреболии? Я се огледай, драги ми Топчев, кой в нашия заспал градец е направил и половината от всичко това за толкова кратко време!

Докато поемаше чашката с коняк от Ана, двойната гуша на Топчев потрепери:

— Не аз, той го казва — плебеят. Според него, той досега само си плюел на ръцете, преди да похване истинска работа.

— Аха... — стихна възмущението на Първов.

Ана видимо се напрегна. Всеки успех на Дано Сребров правеше от него по-висок и по-недостъпен глетчер. Симеонов реши да се намеси. Сплете тънките си пръсти и се прокашля:

— Изглежда на господин Сребров му помагат не само личните му качества. Чувам, напоследък е станал и добър християнин, посещава параклиси, пали свещи, моли се...

Симеонов ликуваше. Бе привлякъл цялото внимание на Ана с многозначителната си реплика. А Топчев оползотвори този момент по свой начин — първо отпи от хубавия коняк, след което си отбеляза осведомеността на Симеонов, която доказваше неслучайното му присъствие в града. Той очевидно бе третото звено във веригата, след заместника на хер Нунке и госпожа Дани. Трябва да предупреди Дано! А гласно рече:

— О, падна голямо пиене! Натръшках ги всичките, приспах ги. На отиване пътувах с директори и собственици на мини, на връщане — с трупове... Ха-ха-ха!

— Като оставим настрана тези ваши подвизи, не виждам нищо лошо в посещението на параклиса — вметна Първов. — Зная го, много скромно и свято място на брега на голямата река. С Божията майка и Младенеца, нищо друго, помня ги. Изрисувани са в синьо и златисто, нали Топчев?

— Да — потвърди финансистът, макар да не бе стъпвал в параклиса. — Но преди това си напалихме огънче на брега, пихме кафе, бърбихме и чак тогава отидохме в параклиса да се помолим на образите на Богородица и Младенеца.

— Значи, съпругът ми е бил в добри ръце? — попита присмехулно Ана.

— В самите Божии ръце — отвърна й Топчев.

— А хубава ли е... иконата? — присви очи Ана.

— Ами-и... — проточи Топчев, — как да кажа, малка, нежна, но с чар, обаятелна!

— Топчев! — възмути се Първов. — Как описваш една светиня?

— Профан съм, Първов, признавам — разпери късите си ръце Топчев. — Но усетих Божието внушение — любов! Всемирна любов.

— Любопитна съм да я видя! — каза Ана Първова с тон на категорично решение.

Топчев кимна, скрил усмивката си в косматото си лице: „Кой знае защо не съм изненадан, госпожо!“. И подаде чашката си Ана да му долее.

— Ненаситник! — прошепна му тя със закана. На което той отговори с най-любезната си мечешка усмивка:

— Ще го уредя, разбира се, госпожа Дани е толкова мила, че няма да ни откаже една повторна разходка до параклиса.

Старият Първов махна с ръка:

— Добрите новини — до тук. Обяснете ми, господин Симеонов, защо вашият нов и силен ред в Германия прогонва силите на нацията — учени, писатели, художници?

— Защото може да си го позволи — отговори Симеонов. — Силният може да си позволи всичко.

— И от това става ли той по-добър?

— Естествено. По-добър и по-силен.

— Така! — вдигна пръст Първов. — Я да приведем това правило в правото, да видим какво ще се получи. Прогонваме, да речем, силните закони на доброто, ще стане ли правото по-добро само със законите на злото?

— Нне — заекна Симеонов. — Не е така просто и еднозначно. Вие изпадате в правна риторика, софизъм... Обществото и нацията, как да обясня...

— Няма как — прекъсна обърканото му обяснение Първов. — А и аз нямам повече въпроси към тебе.

— Свидетелят е свободен! — изхили се Топчев.

Но никой не оцени остроумието му. Първов мрачно кимаше на себе си, Симеонов кършеше тънките си пръсти, а Ана очевидно бе в най-тъмния ъгъл на параклиса и гледаше молитвения ритуал на двамината, в който мистика и еротика се бяха вплели до задъхване. Ах, тази малка госпожа Дани! И тя, естествено, ще си строши гръбнака,

полетяла от непристъпния глетчер, но е любопитно да я види как самонадеяно се катери по него. Нещастница, поредната нещастница!

Топчев сам си доля от коняка и също предпочете да остане сам със себе си. Размисли се за Дано. Този млад „гений на дивото“ се опитваше да остане извън времето и хората. И засега успяваше. Но се задават силни ветрове, урагани, и те ще пометат и времето, и хората и ще го омешат с тях. Тогава?... Какъв ли избор ще направи тогава неговият любимец? Само в едно не се съмняваше Топчев, изборът ще го направи Дано, никой друг. На друг не би позволил да избира вместо него.

Отпи и се намръщи. Някой бе сменил хубавия коняк на Първов...

* * *

Дъхът на Безум вече обдишваше и територии далече извън Германия — Италия, Испания, Япония. Къде повече, къде по-малко не оставаха пощадени и други страни и народи. Някаква лудост, пиянство, обземаше нормални довчера хора. А ненормалните ставаха водачи.

Тази лудост облѣхна и Землен. То, цялото, сякаш се превърна в кръчма, като кръчмата на Юзчето, в която пияните от всички маси се надвикваха и ругаеха едни други. Нароиха се разни партии и партийки, чиито имена Дано не искаше и да знае, щом ги водеха хора като Христо Моллов и Тошето.

Впрочем, кръчмата на Юзчето вече бе станала кръчмата на Юзовица. Юзо се оказа болен от захарна болест. Сполетя го удар, парализира се и сега лежеше безмълвен на същото миндерче в задната стаичка, на което „се впрягаше между стръките на чуждите каручки“. Но Юзовица турила второ миндерче, та да има къде да се впряга Тошето, когато я спохождал. Юзо гледал в тавана и мучал. От кръчмата често го чували да мучи. След което Тошето се измъквал през задната врата на стаичката, а Юзовица се връщала в кръчмата дважд поопалена, светнала.

Лудост и бесове шетаха по света. Шетаха и в Землен. Особено откакто светнаха електрическите крушки и се разбъбриха няколко радиоапарата в селото. Този в кръчмата на Юзовица не млъкваше от

сутрин до късно вечер и заливаше Земен с новини от целия свят. Имаше за всеки по нещо, и за всички, така че споровете и караниците се подклаждаха всеки ден с нова сила.

Да ги питаш какво им сипват в чинията германците, англичаните или руснаците, не могат ти каза, ама ще се изпотрепят за тях! — мърмореше баба Стефана. Няма с какво гащите си да вържат, главите им мътни, та размътени, а седнали политиката да бистрят! Я вижте Дано, вижте Стоян Моллов, вижте Ботуна, кой от тях си губи времето в празни приказки — никой. Ама тя, празната стомна, свири на вятъра, я! Капка водица няма в нея, но един нищо и никакъв ветрец да полъхне, надува се и вие, та света проглушава...

Дори това добродушно мърморене на старата жена не разведряваше Дано. Последните новини от радиото никак не приличаха на полъх, а на буреносен вятър, понесъл градоносен облак. Това го правеше неспокоен и несигурен. Сякаш слагаше полупрозрачна превръзка на очите и мисълта му, която пречеше на далечните му помисли и планове. Някакъв сатанински глас злорадо му нашепваше, че каквото и да предприеме, утре ще бъде разрушено, пометено. Очакваше доктор Пашов, но дори това очакване не му помагаше да се откъсне от мрачните си мисли. А поводът за посещението на Пашата бе повече от хубав — да гостуват на малката Йя по случай годишнината от оперирането ѝ.

В този момент автомобилът на доктора спря пред Дановия дом и секунда след това Пашов връхлетя в хола.

— Здравей, сребърн! — провикна се шумно и весело той. Цялата му дребна, но елегантна фигура излъчваше жизнерадост, любопитство и разпоредителност. Очите му за миг обходиха обстановката и той пак се провикна: — Бре, тук свети повече от моята операционна зала!

— Естествено, тук аз оперирам — усмихна се Дано. Но усмивката му бе с цвят на есенно листо.

Есенно посърнаха и очите на Пашов.

— Какво те измъчва, сребърн? — попита.

— А тебе? — отговори му с въпрос Дано.

— Личи ми, значи... — помръкна Пашов. — Вчера оперирах едно дете, като Йя, а когато го отворих — стогодишен рак! Представяш ли си: дете и рак...

Дано въздъхна:

— Същото става днес и със света, Паша. Мирен, градивен свят, а вътре в него — хилядолетния рак на войната!

— Така е, натам върви — въздъхна и доктор Пашов.

— Да оставим това — махна с ръка Дано. — Е, ще гостуваме ли на малката Йя?

— Да тръгваме! — скочи Пашов. — Нямам търпение да видя малката си годеница.

Навън обаче ги връхлетя необичайна глъчка, идеща от кръчмата на Юзовица.

— Какво е това? — изуми се доктор Пашов.

Отговори му Михал, мрачен, с потъмнял глас:

— Война — рече. — Хитлер нападнал Полша. — И отмина.

— Рак...! — изпъшка Пашов. — Да вървим, сребърен, поне в малката Йя го нямаше този убиец.

Спуснаха се към реката и поеха по високия ѝ бряг. Тихата вечер и мирните шумове на селото, чужди на бесовската гълчава в кръчмата, ги потопиха в друг свят. Ромонът на реката, приспивен, а незаспиващ постилаше пътя им.

— Хубаво! — каза тихо Пашов.

Петър Каменов ги посрещна на пътната врата.

— Добре дошли, заповядайте! — покани ги. — Нашият доктор е вече тук.

— Аха, значи, трите орисници на малката ни пациентка са на лице — засмя се Пашов. — Я да я видим и нея!

Но когато влязоха в къщата, Пашов се стъписа.

Бе изминала само една година, а го посрещна не дете, а момиче. Източила се в бяла ленена риза с шевица, Йя сияеше на електрическата светлина.

— Йя, какво е това, възмутен съм! — каза строго Пашов. — Ти не бива да си чак толкова хубава. Годеник съм ти, как ще изглеждаме утре един до друг пред олтара?

— Ами-и... — порумения момичето, — ще се нацапам малко с възглицата на чичко Сребров.

— Виждаш ли — обърна се Пашов към Дано — още струвам нещо, щом годеницата ми е готова на такава саможертва за мене.

— Благодаря и на трима ви! — каза смутено Йя. — Болеше ме, а ми беше хубаво. Бях в един, такъв, добър свят... Така ще го помня винаги, винаги! — Тя се усмихваше с потръпващи, детски устни, готови за плач.

Иглика, майка ѝ, побърза да сложи в ръцете ѝ три големи ленени кърпи. В единия им ъгъл бе извезано „Йя“. Тя ги праметна на раменете им и се засмя:

— Сама ги извезах.

— Благодаря! — каза Пашов. — Ще я пазя за сватбата. Пазете ги и вие — обърна се той към Дано и стария селски доктор — защото ще кумувате.

— Заповядайте на масата! — покани Иглика. Очите ѝ ги обливаха с тиха благодарност.

Останаха до полунощ. Домът и семейството на Петър Каменов излъчваха уют и простота, в които сговорът и мъдростта се преливаха от мъжката сдържаност на Петър Каменов до детската откровеност на малката Йя. Хубав, топъл дом! И Пашов, и Дано Сребров не можеха да се наситят на този непознат за тях уют.

На тръгване доктор Пашов се обърна към Иглика:

— Благодаря ти, стопанке! Създала си благословен дом, Бог да ти го пази все такъв!

Но на пътната врата Петър Каменов ги задържа:

— Има ли нещо? — попита. — Стори ми се, че донесохте и нещо друго отвън.

— Има, Петре — въздъхна Пашов. — Войната е започнала.

— Хитлер?

— Той.

* * *

— Довечера, жив-умрял, те искам у дома! — изръмжа в телефонната слушалка Топчев.

Вече е средата на зимата, а след паметната разходка до параклиса Топчев не беше се обаждал на Дано. Тогава се разделиха хладно.

— Защо ми се струва, че днес ме следяха два чифта очи? — попита го Дано, присвил пепелносивите си очи.

— Звяр! — изръмжа Топчев. — Някой ден ще те покана у дома и ще ти обясня. Кога — не знам.

Този ден, изглежда, бе дошъл.

Телефонът иззвъня отново. Бе госпожа Дани. Канеше го за пореден път и той за пореден път ѝ отказа:

— Съжалявам, тръгвам за града. Приготвям се вече. — И затвори.

От кухнята се подаде баба Стефана.

— Да ти сложа да хапнеш. Веднага ли тръгваш?

— Не, ще пътувам довечера с влака.

— Щото рече...

— Е, за едни тръгвам веднага, за други — довечера.

— Аха, бил е някой навлек! — прибра се успокоена в кухнята баба Стефана.

На гарата в околийския град Дано слезе по тъмно. Малко преди това бе минал бързият влак и слезлите от него пътници още се източваха от перона. Вниманието му привлякоха две млади жени, особено — по-високата. Имаше свободна, спортна походка и гъсти черни коси, подрязани до раменете. Те се огъваха при всяко нейно движение, без да се разпиляват — запомнящи се коси, като топла смола, върху която редките снежинки мигновено се топяха. Качиха се в очевидно очакващия ги файтон.

Той реши да повърви. Зимната вечер бе мека и тиха. Под стъпките му хрупкащият сняг го поведе не само по безлюдната улица, а и към неговата младост. Един вечно недохранен и зъзнец гимназист подтичваше по зимните улици на този град. Пътят му бе строго определен: гимназията, кварталната фурна, библиотеката, домът на Топчев! От топлия хляб отчупваше вървешком малки зальчета, но от книгите и от Топчев гладно изгълтваше всичко, до троха — да знае, да знае, да знае...

Усмихна се и свърна в познатата пресечка към кварталната фурна. Облъкна го познатият сладък дъх на топъл хляб. Посрещна го и познатият собственик, но той не позна в него гладния гимназист.

— Един хляб! — помоли Дано.

Добрият човечец както някога заподбира от хлябовете, макар всички да бяха еднакви. Докато го наблюдаваше Дано се зарече да му помогне чрез Топчев за един основен ремонт на фурната.

Взе хляба, плати, благодари и веднага си чупна залъче. Знаеше, че това е върховното признание за собственика, за неговия труд. Кимнаха си усмихнати и Дано пое по улицата към центъра на града. Дъвчеше бавно и продължително, до сладкото на залъка. Както някога.

Пред дома на Топчев спря. Огледа масивната двуетажна къща и отново се сети за верността на финансиста. Тази къща той бе построил за първата си и единствена съпруга, починала при преждевременно раждане. От тогава живееше сам, с бездънните си финансови познания и с теорията си за „гения на дивото“. Дружеше с малцина. На грубите му ласки в този град се радваха само доктор Пашов и старият Първов. Помагаше с всичко и не прощаваше нищо, особено на избраниците си.

Дано бе повече от сигурен, че в момента Топчев лежи в широкия фотьойл до камината, а на ниската масичка пред него светят бутилката с коняк и чашката му. Ако има някой, който да се самоубива с коняк, това е той.

— Мммм, ето те и тебе! — изръмжа Топчев. — Имаш ключ за къщата ми, имаш ключ и за душата ми, лесно ти е. Нахълтваш по всяко време.

— Нали сам ме покани — отговори Дано.

— Сега — да. Но след онзи пикник бях ли те канил да влизаш в душата ми и да ми подхвърляш: „Защо ми се струва, че ме наблюдават четири очи?“

— Защото беше истина. И сега очаквам да ми обясниш — каза Дано и сложи хляба на масичката.

— И хляба си носиш. Онзи, гладния хляб, опоскал си го... — усмихна се Топчев. Но забелязал настойчивия поглед на Дано, добави: — Добре, ще ти се обясни! — И кимна към преходната врата, в рамката на която бе застанала младата жена с асфалтово черна коса. Жената, която бе привлякла вниманието на Дано на гарата.

— Добър вечер! — поздрави тя с алтов глас.

Беше в широк черен пуловер, черна пола и домашни чехли. Странно, изглеждаше на мястото си, свободно и непринудено. Когато пристъпи и леко наклони глава, косата ѝ пак се огъна, без да се разпилее.

— Казвам се Неда — представи се. — А вие — Дано Сребров, знам. — На устните ѝ нямаше и помен от усмивка, нито в очите ѝ. Но това не я правеше по-малко приветлива.

Дано неволно я сравни с госпожа Дани и, колкото и да не си приличаха, шестото му чувство мигновено охлади и изпъна бледото му лице над силните кости. Значи, тази госпожичка ще му обяснява странното поведение на Топчев! Става интересно, да видим...

От съседната стая се разнесе шум от кухненски съдове. Там очевидно се разпореждаше спътничката на Неда.

— Ще помогна да приготвим вечерята — надигна се от фотьойла Топчев, като не забрави да вземе бутилката и чашката си.

Необичайната готовност на Топчев да ги освободи от присъствието си с нищо не промени изражението на Дано. Така, госпожичке, сега сме сами, можеш да започваш!

Тя седна във фотьойла на Топчев и наистина започна:

— Не се сърдете на общия ни приятел. Ролята му бе незавидна, особено при неговия нрав, който добре познаваме и двамата.

Ставаше все по-интересно. Една непозната го съветваше как да се отнася със стария си приятел. При това говореше за „роля“, като че ли Топчев от години не слизаше от театралните сцени. Браво! Понататък до него стигаше само алтовия глас на непознатата. Слушаше, но не чуваше, загледан в пламъците на камината.

— Не сте от приказливите, господин Сребров! — въздъхна младата жена. — Това е отлично качество, но в момента ме затруднява.

— Правете като мене — каза хладно Дано. — Погледайте огъня в камината, интересно е.

Той вече се бе уверил, че именно тази дама е поръчала втория чифт очи, които го следяха напоследък чрез Топчев. Но тя започна така издалече и сбъркано мисията си, че го разочарова. А изглеждаше свободна и пряма.

Бе го разбрала и тя, защото изведнъж сведе глава, косите ѝ пак се огънаха, и рече смутено:

— Помогнете ми, господин Сребров! Сбърках и...

— И сега не знаете как да продължите — каза без съчувствие Дано. — Има само един начин, да започнете отначало — ясно, кратко и открито. Колкото и да противоречи на... вашата роля.

— Прав сте, господин Сребров. Топчев ме предупреди за вашия, извинете, зверски нюх, но аз го подцених и се провалих.

— Значи не всичко е загубено. И така?... — подкани я той.

Тя придружи усмивката си с продължителен и дълбок издъх, като човек изплувал до спасителния бряг. Кимна, сякаш отърси косите си, и започна:

— Казвам се Неда, бивша възпитаничка на английския колеж и бивша мисис Слоун. Мистър Слоун се оказа грешка, както в дипломатията, така и в моя живот, която установих след двегодишен престой в Англия. Мистър Слоун ме разочарова, но демокрацията и културата, в които живях две години, ме очароваха. Именно те търсят най-доброто у нас, а вие сте един от това най-добро. Доказвате го със здравия си разум и модерно мислене. А проверката на ценностната ви система извърши, вместо нас, госпожа Дани. Ние само наблюдавахме, както сте забелязали. Някой ден трябва да ѝ благодарим за неволната услуга! — усмихна се тя. И добави с облекчение: — Ето, това е!

Той бе отправил пепелносивите си очи в камината, но младата жена бе цялата в полезрението му. Цялата и цялостна, без съмнение. Неподвижна и вгълбена, тя излагаше убежденията си с откровение. Твърде различни бяха похватите на госпожа Дани! — усмихна се мислено Дано. А каза:

— Ето, така е по-добре! По-добре за вас, но не чак толкова добре за демокрацията, която ви е очаровала. Неведнъж е постъпвала сбъркано и тя, в момента — също. Изпусна злия дух от бутилката и сега той властва над Европа. И тя, демокрацията, водена от вечните си интереси, е принудена да подаде ръка дори на болшевизма.

— Така е — въздъхна младата жена — за съжаление! И понеже стигнахме до нацизма и болшевизма, ще ви предам едно писмо от хер Нунке за вас.

Тя пхна ръката си под широкия пуловер и му подаде сгънат на четири лист.

Писмото започваше без обръщение и завършваше без подател, но бе именно за него и именно от хер Нунке:

„Приятелю, говоря ти от билото на нашия хълм. Говоря с тъга и отчаяние. След един ужасен престой в Черното царство, където бях отзован, имах възможност да посетя и Червеното царство. Уви, и Черното, и Червеното царство си приличат като две капки вода, различно оцветени — нищо друго, никаква разлика, никаква надежда! Две страшни човекомелачки, два Безума... Моля се ни една от двете да не залее твоята хубава земя, и тебе. Сбогом!“

— Кой ви даде право да излагате на риск хер Нунке с това писмо? — попита Дано.

— Не ни упреквайте — защити се младата жена. — Инициативата била на хер Нунке, нашите хора само са свели до минимум риска за него и за писмото.

— Къде е сега той?

— Някъде в Германия. Подготвя се извеждането му от там, но, както се досещате, подробности не са ми известни.

Той се вгледа в лицето ѝ, обкръжено от огъващите се асфалтовочерни коси, и попита:

— А какъв е рискът за вас, самата?

— Какъвто е за всички други — отговори тя. — Какъвто ще бъде и за вас, ако приемете. Но независимо от решението ви, бъдете внимателен със Симеонов! Готвят го за прокурор, не случайно...

— А не се ли страхувате от мене? — каза внезапно Дано.

— Не — отговори спокойно Неда. — Дори да не станем партньори знам, че предател няма да оставя след себе си. А сега дайте ми писмото, трябва да го изгоря.

Тя взе писмото на хер Нунке, изви се към камината и пусна листа в пламъците. Остана така, извита, докато листът напълно изгоря. Пламъците сякаш нажежаваха асфалтовочерните ѝ коси, черния пуловер и черната пола, в които се бе приютило младото ѝ тяло. И над това младо тяло блестеше гилотината на риска.

— Недо! — повика я неволно той.

Тя трепна. После бавно се обърна към него и каза тихо:

— Така ме викаше баща ми. Само той...

Наистина можеше да ѝ е баща! Но младата жена прекъсна мислите му. Надигна се от фотьойла на Топчев, пристъпи, наведе се над него и устните ѝ докоснаха лицето му. После близна връхчето на пръста си и с леки движения заизтрива следата от червилото, шепнейки:

— За последно... Може да е последно...

ТРЕТА ЧАСТ

„За последно... Може да е последно...“

Този шепот следваше Дано във всичко и навсякъде, по всяко време. Струваше му се, че го следва и в съня му. Следваше го като звук и обреченост. Когато Неда го изричаше, той изтръпна и повярва в тази обреченост, сякаш идеше от отвъдното, а сега, когато нея я нямаше, шепотът бе жив, истински, и в днешното. В днешното бяха и огъващите се под ръката му асфалтови коси, и раменете ѝ в широкия пуловер, и близнатото малко пръстче, чиято лека хладина усеща на лицето си, и горещите ѝ устни...

Не, Топчев, Неда не е мъртва. Тя просто дойде от друго време и се върна в своето си време.

Била сама в купето на международния влак. Четирима в черни мушамы дръпнали вратата на купето — гледали я четири цеви. Тя се усмихнала, както си била с подпъхнати в широкия пуловер ръце, но вместо да извика или да прехапе устни, захапала яката на пуловера. Там винаги стояла пришита малка капсулка... Почти нищо не се променило в първокласното купе. Четирите цеви продължавали да я гледат, а тя — тях. Усмихната. Разнесъл се само дъх на бадеми...

„За последно...“

Последно и за него. Една такава жена може да дойде само от отвъдното, само за една нощ, и да се върне там — за да остане завинаги в днешното, и в него.

Той въздъхна, отпи от горчивото кафе и едва сега забеляза ведрия юнски ден, нахлуващ в остъкления му хол.

Телефонът извъня.

— Да — каза той хладно.

— Боже, ухото ми замръзна от вашия глас, господин Сребров! — засмя се насилено госпожа Дани. — Но да оставим това, имам да ви съобща три изключителни новини.

— Слушам ви.

— Първо, миналата неделя вашата съпруга ни посети и пожела да разгледа параклиса. Остана възхитена. Придружаваше я господин Симеонов.

— Знам — вметна Дано.

— Второ, господин Симеонов е вече околийски прокурор.

— И това знам.

— Добре, но третата новина няма как да я знаете. Рано тази сутрин елитни части на Райха са навлезли дълбоко в територията на комунистическа Русия!

Сега Дано усети смразяващ хлад. Сякаш земята се разлюля под нозете му. Сблъсък между два гигантски Безума, какво ли ще последва от него?

— Ало, господин Сребров! — звънна в слушалката госпожа Дани.

— Да, тук съм, госпожо, но ми е трудно да преглътна тази страхотна новина.

— Нали? — възкликна госпожа Дани. — Времето на силните, господин Сребров, за което си говорихме в параклиса.

— Беше хубаво — отбеляза той.

— Я, днес да не ви е ден за благотворителност?

Той притвори очи, силните кости на лицето му изпъкнаха, но се постара да каже равно:

— Бих обявил всички дни за такива, за да стоя до някой параклис с протегнатата ръка.

— О! — изненада се госпожа Дани. — Отново живея. — И затвори телефона.

Успех, госпожо, рече си той мрачно. Аз само се опитвам, но не пред твоя параклис.

Това че Ана бе посетила параклиса със Симеонов нямаше никакво значение, освен за Ана и госпожа Дани, всяка от тях е играла своята игра, оценявайки другата. Нищо повече.

Виж, Симеонов като прокурор е опасност — префинена и извратена опасност, поради същността си. Един слаб, но зъл ум, облечен в сила. Нищо добро не очаква околийския град и околията. Трябва да предупреди Петър Каменов, Симеонов не е противник за подценяване.

През целия ден радиото превъзнасяше светкавичните победи на немското оръжие и дух в Русия. Говореше за танкови клинове, за обкръжени армии и напредване със стотици километри в руската земя.

Когато настъпи нощта, Дано излезе да подиша прохладата ѝ на широкото стълбище. Там бе приседнал и Михал. Припламването на цигарата осветяваше замисленото му лице.

— Войната ли прогонва съня ти? — попита Дано.

— Тя, господин Сребров — надигна се Михал, но Дано го спря и сам седна до него.

Селото спеше притихнало.

— Ще бъде страшна война, господин Сребров! — въздъхна Михал. — Който не познава Русия, не знае какво го чака. Тя е огромна. А когато една огромна земя тръгне на смърт, войната вече не е само човешка — земя, небе, реки и снегове тръгват на смърт и убиват, убиват...! Знам го, преживял съм го. Войната е зло и променя хората към зло. Дори тези, които са далече от нея. Ето, земленци, например.

— Те, какво? — попита Дано.

— Тази вечер в кръчмата всички бяха зли. Зло гледаха, зло пиеха, зло мълчаха. Накрая Христо Моллов и Тошето се спречкаха. Тогава злото се видя и усети от всички. Тошето сграбчи Христо за гърлото, стисна го и онзи посиня. А Тошето го стискаше и му викаше: „Усмихни се, тогава ще те пусна!“ И Христо му се усмихна. Тошето огледа кръчмата, сякаш казваше: „Видяхте ли, със сила можеш да насилваш някого и той пак да ти се усмихва!“. После той захвърли Христо, прекоси цялата кръчма и дръпна Юзовица в задната стаичка. Тя също се усмихваше. Може да е принудил и Юзо да му се усмихва, не знам. Всички станахме и си тръгнахме.

Да, но има различни усмивки, потъмня Дано. Сетил се бе за последната усмивка на Неда в международния влак, ухапала капсулата в широкия черен пуловер, подпъхнала ръце в него. Усети и дъх на бадеми. А след него и хлад на лицето си, където го бе докоснало едно близкото пръстче.

Замълчаха, всеки унесен в мислите си.

— Лека нощ! — каза по някое време Михал и тръгна към старата къща.

— Лека нощ — отвърна Дано замислен.

Няма да са леки нито дните, нито нощите. По време на война няма леки дни и нощи. От Земен вече заминаха двајсетина мобилизирани. Появиха се и няколко черни забрадки. Той ги среќаше по улиците — черни забрадки до сами прегорелите очи на жените и питащи детски очи, за които отговор няма. И няма да има. Насилието не отговаря пред никого. То се опива от силата си за още по-големи насилия. Както Тошето. Както собствениците на „Речни мини“. Както ще се опива и Симеонов. Макар че той лично няма да изцапа нежните си ръце, мръсната работа ще върши Топала, всеизвестният в околията садистичен бияч и насилник. Симеонов само ще гледа и ще се топи в извратените си представи на свръхчовек и свръхсила.

Нощта превалаше. Сънливо се обадиха първите петли и сякаш те събудиха болката в стомаха на Дано. Той я притисна с юмрук, влезе в хола и изпи чаша минерална вода на глътки, както го бе посъветвал стария селски доктор. Е, той го съветваше да се прегледа и на рентген при доктор Пашов, но все не намираше време. Болката попришихна.

* * *

На заранта баба Стефана го подложи на лековития си билков чай и на сърдития си поглед — че не се лекува, че не се пази, че не слуша. И на още десетина „че“.

Но всичко отиде по дяволите, когато му съобщиха че намерили един от младите миньори обгазен в изоставена стара галерия. Все пак, бяха го открили и извадили навреме.

Младежът дори се шегуваше:

— Защо ми развалихте съня, бе? Така хубаво бях заспал...

Батов посрещна и успокои Дано:

— Добре е, господин Сребров, размина се. Искан да се връща на работа.

— Не! — отсече Дано. А на младежа каза: — Тази седмица ще си стоиш вкъщи, надница ще ти се води.

После извика Батов и Петър Каменов и им нареди:

— Всички стари галерии да се затворят с приковки, така че да са недостъпни. Още днес!

Батов веднага се разпореи и влезе в старата мина. Петър Каменов и Дано поеха към новата.

Петър Каменов очакваше допълнителни разпореждания, но Дано заговори за друго:

— Трябва да сте много внимателни, Петре. Обясни на хората си, властта е пуснала „очи и уши“ навсякъде, ще се намерят и между вас. Обърни особено внимание на Тошето, с неговия необуздан нрав може да предизвика провал и неприятности за всички.

— Разбирам — каза мрачно Петър, — но с Тошето е трудно, почти невъзможно. Нещо повече, увлякъл е младите и те го следват слепешката. Импонира им със силата и крайните си, хазартни убеждения. Някои вече се възприемат като бойци.

— Лошо — изпъшка Дано. И притисна с юмрук подребрието си. Бледото му лице се покри с капчици пот.

— Трябва да се лекуваш — каза Петър Каменов. — А аз ще се опитам да направя нещо. Благодаря за предупреждението!

Разделиха се.

Петър Каменов свърна към новата мина, а Дано тръгна към дома си. Ще пийне минерална вода да укроти болката, ще хапне нещо леко, ще поспи. Тревогите и безсънието очевидно я предизвикват.

Но пред дома му бе спрял автомобила на доктор Пашов. Странно, помисли Дано, едва ли някой го е повикал заради обгазения младеж! А може да е дошъл за друг болен.

В остъкления му хол, обаче, освен Пашов, се бе разположил и Топчев. Баба Стефана им говореше нещо.

— Позволявате ли, господа? — попита от вратата Дано.

Косматият финансист само изръмжа. Пашов отправи към него изпитателен, професионален поглед. А баба Стефана, след като помълча гузно, рече:

— Какво пък, наковладих те по телефона! Болен си, не ядеш, не се лекуваш... Това е! — И побърза да излезе.

Пашов най-сетне се обади:

— Дойдох само да те видя, но ще се наложи да те взема в града. Видът ти никак не ми харесва, Сребърн.

— С белезници, или... — опита да се пошегува Дано.

— А да си спомняш вашият доктор да те е съветвал да дойдеш при Пашов? — попита го Топчев.

— Смътно.

— Не смътно, а мътно, мътните да те вземат! — освирепя финансистът.

— Е, добре, предавам се! — усмихна се насилено Дано. — Но да караме поред. Да приемем, че съм ви казал добре дошли, а вие сте ме поканили в дома ми и сега аз ви предлагам да обядваме.

— Никакъв обяд! — вдигна ръка Пашов. — Искam те гладен за рентгеновия преглед. Закусвал ли си?

— Не успях.

— Отлично. Да тръгваме.

В центъра на околийския град Пашов спря колата и попита Топчев:

— Ще дойдеш ли с нас в болницата?

— Благодаря, не се натискам. Не ми трябва твоята касапница — изръмжа финансистът. После се обърна към Дано: — Ще те чакам у дома.

— И ти се правиш на много здрав, а черният ти дроб се е разпрострял като третия райх — погледна го строго Пашов. — Още малко и ще стигне до колана на панталона ти.

Топчев понечи да му отвърне, но Пашов форсира колата и го остави с отворена уста.

— Толкова ли е зле? — попита Дано.

— Дори повече. Конякът го убива, а той не спира да се налива. Подозирам, че го прави съзнателно.

Спряха пред вратата на болницата.

— Така-а, сега да видим тебе! — поведе го Пашов към рентгеновия кабинет. — Съблечи се и пий на глътки тази вкусна кашичка. Няма само баба Стефана да те храни, я!

След като дълго го въртя, насам-натам, зад екрана на апарата, Пашов заговори издалече:

— Не ми харесва, Сребърн, стомахчето ти никак не ми харесва. Иде ми да го изрежа цялото и да го хвърля на котките. Изобщо...

— Опитай с конкретното — спря го Дано.

— Конкретното е язва, Сребърн, даже две. Едната е много стара, с груби ръбове. А още по-конкретно — ножа!

— Не — отказа спокойно Дано. — Ако можеш да измислиш нещо друго, измисли го, ако не, ще си я лекувам с минерална водичка и

чайчета.

— За измисляне, ще измисля, но...

— Приемам го с „но“-то.

Пашов написа рецептата и му я подаде:

— С уговорка, че наесен непременно ще дойдеш да те видя! Не съм свикнал аз да гоня болните си и да им се обяснявам в любов.

— Малко странно го правиш — с нож в ръката. — Засмя се Дано.

— Не е за смях — каза строго Пашов. — Няма да те боли, но това не бива да те успокоява. Наесен те искам тук!

На път към дома на Топчев остави рецептата в близката аптека да му приготвят праховете и продължи.

Финансистът бе на обичайното си място, с обичайната бутилка коняк. Но в камината не гореше огън и в цялата къща цареше тишина. Топчев бе мрачен, по-мрачен от обичайното.

— Боледуваме, значи — избъбри. — Ние боледуваме, други умират... — Той отля от коняка върху килима и добави: — Умират млади-зелени, хубави, умни...

— И тя ли? — попита Дано. Имаше предвид русата спътничка на Неда.

— И тя — въздъхна Топчев.

Пред очите на Дано отново оживяха усмихнатата русокоска и огъващите се асфалтови коси, широкият черен пуловер, близнатото пръстче и... Но сега усети хлад в цялата къща и вътре в себе си. Хлад, който знаеше, че никой никога нямаше да стопли. Човек веднъж среща биологичната си и духовна половина — втора няма. Няма!

Топчев, мрачен и мълчалив, отпиваше поредната глътка коняк.

— А ти, приятелю, защо не се лекуваш? — попита го Дано.

— За какво и за кого? — изръмжа финансистът. — Останахте трима, на които държа — ти, Пашов и Първов. Не си струва за трима да си развалям навиците. И тримата можете без мене.

— По-скоро ти можеш без нас.

— Келеш! — кресна Топчев. — Я се измитай! Но преди туй да ти кажа, че фурната на онзи човечец е ремонтирана и подновена. Благодарен е до небето, но всеки път ме подпитва кой му е помогнал. Мъчно му е, виждам го, че не може да каже едно „Благодаря!“. Защо не му се обадиш?

— Някой ден все ще разбере.

— Келеш! — повтори се Топчев. — Какво ти намери Пашата?
— Нищо, язва.
— Аха, като моето нищо. Носи си я със здраве! — отпрати го Топчев.

* * *

До средата на зимата възторжените бюлетини от Източния фронт не секваха. Но снеговете изглежда ги охладиха. Военната машина на райха забоксува пред Москва и Сталинград, пред Ленинград. А после от радиото се разнесе и траурна музика — армията на Паулус бе обкръжена и пленена, заедно с фелдмаршала. Снеговете тръгваха на смърт, както каза Михал в оная нощ на Дановото стълбище. След това във военните бюлетини се появи нов термин: „Скъсяване на фронтовете!“

Скъсяването на фронтовете сякаш съгъстяваше и въздуха над сгърчената равнина, сгърчваше се и той. Този гърч усещаше и младата лисица, и проскубаната вълча глутница, и двата ястреба, усещаха го и хората. Равнината и предпланините се огласяха от изстрели и бомбени взривове, зачестиха саботажите в „Речни мини“. Зачестиха и подвизите на прокурора Симеонов. Единствено в „Топлик“ бе спокойно и тихо. Макар че и тук спокойствието и тишината бяха привидни.

След взривяването на входната галерия на една от „Речни мини“, агентите на Симеонов дни наред душиха около Тошето и двамината младоци, които се бяха повели по ума му. Размина им се благодарение на Петър Каменов. Усетил, че излизат от мината през нощната смяна, но продължил да им вписва в тетрадката вагони с въглища на тяхно име по часове, до края на смяната. Точно тази тетрадка ги спаси, но съмнението към тях остана. Някой бе забелязал трима мъже да бързат към Земен скоро след взрива в мината. Останалите миньори до един потвърдиха, че заедно са влезли и излезли от смяна. Така си и било, прибрали се навреме, колкото да влязат и излязат с останалите.

— Ще си изкопаем надписаните въглища — рекъл Тошето на Петър Каменов.

— Само че щеше да закопаеш себе си и момчетата! — отвърнал му Петър.

— Това не е твоя работа — кипнал Тошето. И дори не се сетил да му благодари.

— А твоята работа е да мислиш, когато залагаш живота на други.

— Ти затова ли лежа десет години в затвора, от много мислене?

Петър Каменов го подпрял с тежкия си поглед и рекъл:

— От моето много мислене лежах само аз, никой друг! А ти поведе момчетата слепешката, право към дръвника.

— Някой трябва да ги поведе — опрял се и Тошето. — Докато мъдрите се намъдруват, лудите ще лудуват.

Тошето вирнал глава и отминал.

Но двамата младежи, които били с Тошето в оная нощ, спрели при Петър Каменов и единият рекъл:

— Благодарско, бай Петре, няма да го забравим!

— Вие по-добре гледайте с какво въже влизате в кладенеца... Има слаби, гнили въжета, макар да изглеждат яки.

Симеонов приписа взрива на нелегалните, но се погрижи да внедри свой сътрудник в мините на Дано Сребров.

Месец по-късно Михал каза на Дано, че новият машинист на хаспела много хитро разпитвал Маргарита за Петър Каменов, за Тошето и за неколцина от лудите млади глави в мината. Уж, я ухажвал, уж се интересувал от „съперниците“ си!

Дано си спомни, че този младеж дойде от „Речни мини“ след стачката там. Нарочил го собственикът и го изгонил. Бе приветлив и работлив младеж, разбираше си от занаята. Когато нямаше работа с хаспела, помагаше ту на Михал, ту на Петър Каменов, ту на Маргарита.

— Кажи на Петър Каменов да го провери, той знае как — нареди Дано. — После ще видим.

Едва ли някой е предполагал последиците от тази проверка. Вечерта на заговезни, както всяка година, на поляната до железопътната линия се събрали деца, младежи и девойки. Напалили огън, прескачали го, а младите миньори, начело с Тошето, заредили „бомбите“: трапчета с карбид и вода, захлупени с пробити консервени кутии, които запалвали и те гърмели, изхвърляйки кутиите на двайсетина метра нагоре. В разгара на пукотевицата младежите се видели обкръжени от полицаи.

— Стой!... Горе ръцете! Никой да не мърда! — разнесли се команди от всички страни.

От тъмното се появил сам Симеонов. Погледал, изругал нещо и заповядал на полицаите:

— Оставете! Връщаме се... Направили са този глупак на маймуна, а той — нас.

Но последиците били далеч по-големи. Симеонов отклонил немските военни ешелони по линията през Землен и всички останали влакове. Очаквал взривяване на железопътната линия. Така му докладвал неговият сътрудник — машинистът на хаспела. Дочул Тошето и младите миньори да говорят за бомби, за железницата... по тъмно!

Машинистът повече ни се видя, ни се чу, а Симеонов го наказали.

— Стана голям майтап, вярно — мърморел Тошето, — но щеше да е по-добре, ако ме бяха оставили аз да го поомачкам в ръцете си. Пак щеше да си иде.

— Щеше, но и тебе щяха да приберат — казал един от младежите. — А така, те сами си го прибраха. Умно го направихме.

— Да, бе! — изсумтял Тошето. — Петър Каменов е по умните работи.

— Не е лъжа. С маша хвърлихме въглена, който щеше да ни запали, без да се опарим. — Казал пак младежът и възкликнал: — Малее, самият прокурор ни стана маша!

Останалите прихнали, запревивали се от смях.

Но имало и други, трагични последици.

Разяреният Симеонов още същата нощ повикал Топала, садистичния бияч в полицията, и му наредил да се гаври и измъчва арестуваната преди два дни жена. Докато Топала вършел работата си, Симеонов седял на стол до вратата на тясната килия и гледал. Имало какво да гледа, Топала надминал себе си — между изнасилванията имало побои, чупене на пръсти, изкълчване на стави. Едва на разсъмване оставили полуживата и полугола жена. А по обяд я намерили мъртва. Докато се борела в началото с Топала, в ръката ѝ останало метално копче. С него прерязала вените си.

Тези подробности от комичните и трагични последици стигнаха до Дано чрез Михал и стария Първов, който имаше познати в

полицията. Но и мълвата в околийския град вече ги разнасяше.

— Повече не искам да го виждам в дома си! — наредил старият Първов на Ана. — Този извратеняк... е позор за правната наука и за човешкия род. Представям си как е сплитал и разплитал нежните си пръстчета цяла нощ в онази килия. Пфу!

* * *

Имаше и още по-късни последици от тези събития. До железопътния мост край Землен се разположи отделение войници, които денонощно охраняваха моста. Земленци бързо свикнаха с тях. Поздравяваха се. Подаваха им кочани зелена царевича да си изпекат, а чобаните им отливаха прясно овче мляко от гюмовете. Само Тошето им хвърляше злобни погледи, че подпоручикът им често посещаваше кръчмата на Юзовица и оставяше там мирис на ботуши, военна униформа и оръжейна смазка. Но момчето не обръщаше никакво внимание на мургавата и усмихната яловица. Отказваше почерпките ѝ, купуваше бутилка ракия и си тръгваше. А тя разкопчаваше все по-надолу блузката си, но напразно.

— Няма да те огрее... — подхвърляше ѝ Христо Моллов. — Ако, пък, много ти е напряло, аз съм тук. Докато дойде Тошето, мога да се впрегна в каручката. Е?...

— Ти по-добре се впрегни да си платиш вересиите, че скоро ще забравиш вратата на кръчмата! — отвръщаше му Юзовица.

— Какви ти вересии, светът отива към свършек с тази война, ти за вересии приказваш.

— И съвсем да свърши, пак ще иска да пие — усмихваше се Юзовица, но отказваше да му налее втора ракия.

За година-две Христо бе пропилял своята половина от имота на Молловите, която брат му Стоян му бе наплатил. Секнаха подвизите му из градовете и шантаните и сега караше само на вересии. Разчиташе единствено на дивидентите от акциите в „Топлик“, с които изплащаше част от дълговете си. Ако Дано Сребров не беше го разубедил, той и тях щеше да продаде.

Тази сутрин Дано отиде в околийския град.

Първо се отби при доктор Пашов.

— Е, ще храня ли котките с твоето стомахче? — посрещна го от вратата докторът.

— Ще почакай — отговори Дано. — Засега аз ще си го храня с твоите прахове, помагат му, благодари ти и иска да му предпишеш още.

— Хм! — измърка Пашов. — Учи се от стомаха си, той е повъзпитан от тебе.

— А ти — от праховете си! — върна му Дано. — Те не размахват нож за щяло и нещяло.

— Ще видим, ще видим... — закани се Пашов. — А какво прави малката ми годеница?

— Расте. Става по-хубава и по-умна и започва да проумява грешката си.

— А-а, завиждаш! Неблагодарник — възмути се Пашов.

После Дано посети Топчев в банката. Косматият финансист го стрелна с малките си очички и изръмжа:

— Откажи се от покупката в „Речни мини“, ялова работа е. В тази дупка няма въглища и за една година. Собственикът ѝ точно заради това гледа да се отърве от нея.

— Жалко! — въздъхна Дано. Той много се надяваше с тази мина да излезе на голямата река и да наложи в нея своята система на заплащане. Така щеше да принуди и останалите собственици на мини да го последват, ако не искат да затънат в конфликти и саботажи с миньорите.

— Жалко щеше да е, ако беше влязъл в капана — поправи го Топчев. — Ония вълци щяха да те разкъсат от... обич. Те много те обичат, нали знаеш?

— Знам.

— Келеш! — изръмжа финансистът. — Като знаеш, защо се навиращ в глутницата им. Глутницата не търпи единаци.

— И единаците не търпят глутници.

— О-хо, слаб си още да се разправиш с тях. А и времето не е време за рискови инвестиции. Не се знае какво ще дойде тук след войната. Хилядолетният райх бързо отстъпва към края си.

— Чух, съюзниците са го погнали и от запад.

— Виждаш ли? Но ние сме по-близо до изтока и няма да се учудя, ако внуците на дядо Иван първи стъпят тук. Знаеш ли ги големите как са се спазарили!

— Добре, благодаря за информацията — каза с неохота Дано.

— Неблагодарник! — освирепя Топчев. — Махай се.

— За втори път го чувам тази сутрин — усмихна се Дано.

— Малко ти е. Надявам се да го чуеш и трети път.

Топчев се оказа пророк. В дома на Първови той чу „Неблагодарник!“ за трети път. Но не от стария Първов, не и от Ана.

Тъстът му бе в кантората си. Дъщерите му вземаха поредния урок по пиано. Така че, докато чакаше края на урока, той се настани в хола при жена си. Ана бе в снежнобял халат, който значително изоставаше от разголените ѝ крака. Изостана и когато тя седна във фотьойла срещу Дано.

— Кафе? — попита.

— Да, благодаря!

Изправянето ѝ се оказа чудесен повод за халата да открие едрите ѝ бедра, снежнобели и те. Но той седеше все още замислен за провалената сделка в „Речни мини“, а тя го наблюдаваше през полуспуснатите си мигли, с поредното неуспешно желание да разбере какво крие бледото му, силно лице. Телефонът я отклони от намерението ѝ да му сервира кафето. Вдигна слушалката и веднага му я подаде:

— За тебе е. — Усмивката ѝ бе многозначителна.

— Господин Сребров? — прозвуча познат глас.

— Да, госпожо Дани, радвам се да ви чуя!

— Не вярвам — отвърна рязко госпожа Дани. — А това, което ще ви кажа, още по-малко ще ви зарадва.

— Нима? Точно вие...

— Стига, господин Сребров! — изсъска госпожа Дани. — Не само, че пренебрегнахте опита ми да ви приобща към силните, ами сега се опитвате да забиете клин в „Речни мини“.

— С най-добри намерения, госпожо Дани, с най-добри! Искам и „Речни мини“ да дават повече въглища, като моите, за да помогнем повече на нашите съюзници. Не разбирам...

— Напротив, разбирате отлично. Всявате раздор в тила с вашето либералничене, но този път няма да ви се размине. Запомнете го и... край!

— Край?... — усмихна се бледо Дано. — Означава ли той, че повече не мога да се надявам на кафе на брега на голямата река и на онзи незабравим параклис?

— Не мога да си го простя.

— Разбирам ви. И аз не мога да си го простя, госпожо.

Отговорът бе трясък в телефонната слушалка.

— Горката госпожа Дани! — каза тихо Ана.

През полуспуснатите си мигли тя гледаше поредната жертва, полетяла от глетчера и проснала се в подножието му с пречупен гръбнак.

— Не бих отказал едно кафе — прекъсна мислите ѝ Дано. От усмивката и пепелносивите му очи я облъхна леден хлад.

Тя потръпна. Халатът вече не изоставаше от краката ѝ. Загърна се в него и замислена се отправи към кухнята. Господи, нима този мъж наистина е недостъпен, за никого! И кое го прави такъв: „геният на дивото“ ли, според Топчев, или е обладан и обладава нечовешка сила? Тя опита какво ли не за да го покори, а през това време той покоряваше всичко, до което се докосваше. Когато привлече вниманието му в гимназията след упорито преследване, помисли че е успяла. Излъга се. Не успя и след сватбата, и след раждането на децата, и по-сетне — до ден днешен. В най-интимните им мигове той бе всеотдаен, но като древногръцки бог, обладаващ простосмъртна, след което отново се връщаше на своя Олимп.

Тя му поднесе чашката с кафе, загърна се в халата си и седна срещу него.

— Благодаря! — каза той, но остана замислен.

Седеше, а на Ана ѝ се струваше, че е някъде нависоко и пепелносивите му очи гледат надалече. Ръката му някак сама се протегна до грешната земя и вдигна чашката с кафе до коравите му, мъжки устни. Едва когато отпи, той сведе очите си към Ана и кимна: „Хубаво е, благодаря!“

— Може би ти напомня кафето на госпожа Дани край брега на голямата река? — попита спокойно Ана.

Отвесна гънка разполови челото му, сякаш си припомняше нещо много отдавнашно, преди да каже:

— Тя направи каквото можа, но не ми беше интересно, защото направи това, което очаквах и знаех, че ще направи.

— Горката госпожа Дани! — усмихна се тъжно Ана.

— Да, заслужава съчувствие. Провали се и като жена, и като агент на тайна немска институция.

— Нима? — изненада се Ана.

— Да, както и нашият общ познат, господин Симеонов, лека му пръст! Бог да го съди за делата му.

— Господи, не съм и подозирала!

Отвесната гънка на челото му отново се появи, но не за да си припомни нещо отдавнашно, а за да проникне в нещо.

— Животът и хората не са това, което изглеждат, Ана. Те са като голямата река, имат дълбини, въртопи и дъно, в които се ражда, живее и взема връх доброто или злото. Трудно се прониква до тях, а още по-трудно в размътни времена, като днешното, когато тинята изплува отгоре.

Ана не скриваше изненадата си. Бе се привела напред и гледаше съпруга си като непознат.

— Не си спомням да сме разговаряли така — рече с въздишка.

— Бяхме прекалено заети и... разнопосочни — въздъхна и Дано. — Аз — с моята амбиция да преуспея сам и да наложа модерни, човешки взаимоотношения между труда и капитала, ти — със своята себична фиксидея да покоряваш и захвърляш покореното.

— Така е, признавам — сведе очи Ана. — Но защо казваш бяхме? Вече не сме ли?

Усмивката му бе едва загатната, с едва загатната скръб:

— Не, същите сме. Но идват събития, в които моите и твоите амбиции нямат значение. Те просто ще ги пометат. Ще ги сведат до инстинкта за оцеляване — физическо и нравствено.

Усмивката му се стопи. Силните кости изпънаха бледото му лице. А пепелносивите му очи застинаха, когато каза:

— Поне единият от нас трябва да оцелее физически. И това ще си ти, Ана, заради децата! Мене, доколкото се познавам, не ме бива за компромиси. А оцеляването е низ от компромиси. Майка си, ще го направиш!

Той неочаквано се усмихна ведро:

— Покорявай компромисите, ето ти ново поприще, Ана! Това го умееш, то е в природата ти.

Господи, никога няма да покори този мъж! Той е силен дори в обречеността си. Приема я, но не ѝ се покорява, стои над нея. Тя едва се сдържаше да не коленичи в нозете му. Късно е, ще бъде смешно, трябваше отдавна да го направи. Животът им щеше да е друг. Сега трябва да остане на мястото си, и да е силна, по-силна от компромисите, които ѝ завещава той в името на децата. Поне това е длъжна да направи за него.

Той я гледаше проникателно. Проследи битката, която тя проведе със себе си, прочете накрая и решението ѝ, и кимна мълком:

„Благодаря ти, Ана!“

По-голям успех от този тя никога не бе пожънала пред него. Две сълзи натежаха в ъглите на очите ѝ.

— Ако можехме да започнем отначало! — каза тихо, на себе си.

В този момент урокът по пиано завърши и децата връхлетяха в хола.

— Мамо, защо плачеш? — попита голямата им дъщеря.

— О, не плача! Баща ви разказа толкова смешни неща, че се просълзих от смях.

— Искаме, искаме да ги разкажеш и на нас! — виснаха на коленете му и двете.

Ана не изтри сълзите си, те сами се отърколиха до брадичката ѝ: „А можеше да е все така в този дом! Само трябваше навреме да разбере Дано и себе си. Но не всеки, и най-малко младостта има очи, които да проникват до дъното. После е късно, много късно!“

* * *

Една нощ небето над Землен се разлюля, забуча. Час преди това електрическият ток бе спрял. Земленци наизлизаха от къщите си озадачени. Нито светкавици, нито гръмотевици виждаха по нощното небе, а то се люлееше и бучеше страховито, и все по-нарастващо.

— Боже! — прекръсти се баба Стефана.

Тя, Михал и Здравка с детето бяха излезли на широкото стълбище пред Дановия дом. Към тях пристъпи и Маргарита.

— Какво е това? — попита тя.

— Самолети, бомбардировачи — отговори Дано, излязъл последен. — Търсят електроцентралата.

— Американски „крепости“ — допълни Михал.

Страховитото боботене се носеше срещу течението на голямата река, но вече отминаваше електроцентралата.

— Отминаха я — обади се Михал.

— Затова са изключили тока, да не я открият — каза Дано.

Но в този момент се разтресе и земята. Малко след това се чу грохот. После всичко се смеси — грохот и земетръс. Следваха едно подир друго, грозно и зловещо в тъмната нощ.

Здравка притисна детето и сама се притисна до баба Стефана. Земя и небе се люлееха, а грохотът сякаш ги раздираше.

— Господи! — бързо-бързо се кръстеше баба Стефана.

След четвърт час грохотът спря и бученето отмина, стопи се някъде в нощното небе.

Едва сега из Землен се разнесоха човешки гласове. Откъм кръчмата на Юзовица бяха най-силни, припрени, накъсани:

— Какво се чудите, нали им обявихме война... Барабар Петко с мъжете... Като катраници сме, окачваме се на стърчишката на всяка кола... А сетне се вайкаме...

В суматохата никой не видя че Тошето дръпна Юзовица в задната стаичка на кръчмата и я хвърли върху второто миндерче. На съседното Юзо мучеше по-силно от всякога.

Миндерчетата се тресяха, звънтяха бутилките по рафтовете. Тресеше се и Юзовица, склонила краката си около кръста на Тошето.

— Страх ме е... — шептеше. — Какво ще стане, ако...

— Как... вото ще да... става! — задъхваше се Тошето. — Ус... михвай се..., ус... михвай се!

Миндерчето пращеше под тях.

Когато грохотът и земетръсите спряха, Юзо мучеше на земята, между двете миндерчета. Беше се изтърколил.

— Ще те настъпя бе, тулум! — изруга Тошето и остави Юзовица да се оправя с него.

През цялата нощ електричеството в Землен не светна. Дано запали газената лампа, смали фитила ѝ и я постави на перваза на прозореца. След минути откъм вратата на спалнята го облъхна лек мирис на лавандула. Беззвучно се свлече на пода широка нощница и той усети мургава топлина до себе си.

— Искам дете — пошушна Маргарита. — Гледам Здравка...

Той мълча цяла минута, преди да каже:

— Иди си! Благодаря ти за всичко досега, но си иди! Свикнал съм да нося отговорност за всичко, което правя, а няма да ме има, за да понеса тази отговорност. Иди си!

Мургавата топлина се откъсна от него. Широка нощница беззвучно я покри и тя тихичко затвори вратата на спалнята. Остана само лекият мирис на лавандула и смалената светлина на газената лампа.

На следващия ден се разбра, че дежурният в електроцентралата пропуснал да изключи един извод и малко селце, близо до голямата река, светело. Тези светлини заблудили самолетите и те пуснали бомбите си над него. Но не го улучили, разорали хълма до него. Свят готов ломен камък селяните примъкнали от този хълм. А Ботуна докара с два чифта волове един дълъг четириъгълен камък, изрязан сякаш с нож, и го катурна до пътната си врата. Вечер сядаше на него, докато чакаше синовете му и ратаите да се завърнат от полето. Земленци се шегуваха: „Ботуна пак е седнал върху американеца!“

— Кой на каквото може! — хилеше се Христо Моллов с повишено настроение. В суматоката на оная нощ бе успял да отмъкне две бутилки ракия от Юзовица. И намигаше: — Ботуна сяда на американеца, Тошето — на Юзовица...

— А ти — на бутилката с ракия! — отвърщаха му.

— А, не, тя е отгоре ми. Ама то е същото. — И потупваше бутилката във вътрешния джоб на палтото си.

Бомбардировката отвори най-много грижи на Дано Сребров. На много места в мините му крепежът се бе срутил и се наложи миньорите цели два дни да презакрепват галериите.

* * *

Втори път самолети не потърсиха електроцентралата, но на покрива на общината монтираха сирена, която през нощ, през две виеше и плашеше земленци. После-после те така й свикнаха, че я кръстиха на кмета:

— Ботуновото магаре пак ревна! — казваха и се покриваха презглава да не им пречи на съня.

Колкото по-дълги ставаха предзимните нощи, толкова повече се скъсяваше източният фронт на райха.

— Май, дядо Иван пак ще пои коня си на Дунава! — мърмореше баба Стефана. — А, напои ли го, ще я прецапа като едно нищо и, те ти

го при нас.

После тя поднасяше билковия чай на Дано и нареждаше:

— Да си изпиеш докторските прахове с чая, чу ли! Те, и праховете са от билки, ама докторска им работа — мелят ги, сеят ги — за по-модерно. Пък и удобно е, не можеш да носиш торба с билки, но пликче с прахове можеш.

— Така не става ли билки върху билки? — криеше усмивката си Дано.

— Става, но не пречи — успокояваше го баба Стефана. — Билка върху билка може, бой върху бой не бива!

Утринното мърморене на старата жена също беше билка за него, успокояваше, връщаше го в детството му. Сякаш слушаше и усещаше баенето на отдавна починалата му баба, за която всички болести и болези бяха от уроки.

Но тези успокояващи билкови утрини бързо се стопяваха в сгъстения, сгърчен въздух над хълмовете на равнината, над Земен. Нощем откъм предпланините и в самата равнина все по-често се чуваха изстрели. Сновяха сенки. Пламваха къщи.

Проскубаната вълча глутница се луташе ту насам, ту натам, тревожена еднакво и в планините, и в равнината. Младата лисица рядко успяваше да се промъкне до селото, край него сновяха сенките. Кучетата прегракваха да лаят по тях. А през дните, дори кръговете на двата ястреба бяха по-малки и по-бавни в сгъстения, сгърчен въздух.

Сгърчени бяха и челата на земенци. Предчувстваха, че приближава нещо голямо, но неясно. Мълком се молеха само да не взриви сгъстения и сгърчен до пръсване въздух над домовете и имотите им.

Гърчеше се и Тошето, между неудържимото си желание да насилва и руши, и авторитета на Петър Каменов, който го възпираше. Но не само той, възпираше го и хитрата политика на Дано Сребров, от която всички бяха доволни.

— Навсякъде саботажи и шумкари, само ние, тук, седим като баби! Чакаме утре братушките на тепсия да ни поднесат имотите на Ботуна и Стоян Моллов, и мините на Дано Сребров.

— Ами какво да направим бе, Тоше? Кажете само... — питаха двама от ратаите на Стоян Моллов, с които се бе сдушил Тошето.

— Сега — нищо — отвърщаше им той. — Но като дойде лятото, пуснете едно желязо във вършачката му. По-малко ще овършее, по-малко хляб ще има за немците. По-малко и за него. Че той, нали го виждате, насищане няма, глътна и братовата си половина от имота.

— А вие, там, в мината...? — недоизрече въпроса си единият от ратаите.

— И там съм замислил нещо, ще се чуе! — рече с омраза Тошето. — И на Дано Сребров ще му припари! По-точно, ще му подлея водата...

Тошето отдавна бе набелязал главната галерия на старата мина. В долния ѝ край се бяха появили плаващи пясъци. Вода и глинест пясък, като боза, се просмукваха между крепежа и се налагаше редовно да го презакрепват и уплътняват. Едно малко размърдване на укрепеното в края на смяната ще свърши работа. До сутринта цялата мина ще е наводнена и затлачена. Само да намереше сгоден ден и час, да остане последен от нощната смяна.

Единствени Юзовица и Христо Моллов плуваха в този все по-гъстияващ се въздух над Земен като риби в сладка вода. На Юзовица всичките ѝ сметки бяха наред: смръщените земенци пиеха повече, Юзо не ѝ се пречкаше, а Тошето още по-често си изкарваше ядовите върху нея. На Христо Моллов, пък, нищо не му беше наред, но се радваше на себе си и на хорската загриженост. Висваше, рано-рано на тезгяха пред усмихнатата Юзовица и казваше ухилен:

— Хайде де, сипни ми малко! Утре, като дойдат руснаците, ще ти вземат кръчмата. Там всичко било общо и тука ще стане така. Хайде, сипни ми!

— Кога ще спреш да се наливаш? — питаше го Юзовица.

— Когато и ти спреш... — намигаше ѝ ухилен. — На тебе ли да казвам, че някои неща в човека насищане нямат. Хеле — очите му! Ама тези, с ненаситните очи, сега ходят оклюмани. Гледай брат ми, Ботуна, Дано Сребров... А ние с тебе, волни птички, няма какво да ни вземат и се радваме на благинките си. Хайде, сипни ми!

Юзовица пламваше от сладките му намеци. Очите ѝ се премрежваха, а усмивката ѝ ставаше... снощна. Сипваше му един пръст в чашата и питаше усмихната:

— Толкова стига ли?

— Още...

— А толкова? — и доливаше.

— Още! — преглъщаше Христо нетърпеливо. После казваше престорено сърдито: — А-а, ще кажа на Тошето и на тебе така да го отмерва!

Юзовица прихваше и така препълваше чашата, че той отпиваше от нея направо от тезгяха, капка да не разпилее.

— Те това е сладката работа, догоре! — млясваше и пак намигаше: — Бе, знаем си мярката ние, с тебе. Нищо, че моята е сутрешна, а твоята вечерна — еднакви са, догоре!

Юзовица го оставяше да си приказва с ракията и излизаше да премете пред кръчмата. Метенето също бе радост за нея. Напръскваше с вода и започваше да се вие с метлата, да се полюлява, да се огъва и разгъва, да усеща гърдите си в разкопчаната пазва... Но главно да усеща похотливите очи на мъжете и проклятията в очите на жените. Щели да ѝ вземат кръчмата, да я вземат! Докато има мъжки очи и гърла на тоя свят, гладна няма да остане.

По улицата се зададе Стоян Моллов. Вървеше и отриваше омаслените си ръце с топка кълчища. Пъхна кълчищата в джоба си и влезе в общината. Оклюманите се събират — усмихна се Юзовица. — Наистина са оклюмани, нищо и никого не поглеждат.

Ботуна вдигна едрата си, като дънер, глава:

— Какво си се оплескал така? — попита.

— Стягам трактора — отвърна Стоян. — Сега му е времето, през зимата. Трябва да е готов за пролетната сеитба.

— Трябва... — повтори замислен Ботуна. — Ние ще сеем, но кой ще жъне, не се знае.

— Точно за това наминах към тебе. Приказват, че ако дойдат руснаците всичко щяло да стане общо — нивите, машините, фабриките, мините. Ти какво мислиш?

— Какво да мисля. Щом при тях е така, същото ще стане и тук. Ден и нощ го мисля, сън не ме лови, но нищо не мога да измисля. Имот е това, земя, не можеш да я туриш в джоба си.

— И, какво, имотите ни ще станат имоти на ратаите и пияниците?

Ботуна сви рамене. Едрата му глава клюмна.

— Ще станат — изпъшка. — Ще станат, Стояне, натам върви тоя свят. А с нас какво ще стане, не знам!

— Виждал ли си Дано Сребров? И той ли мисли така?

— И той. И колкото и да му сече пипето, не вижда изход. Казва само, че тази стихия ще се стовари главно върху нас, а човешката злоба и завист ще я усилят стократно, и трябва да сме готови на всичко.

— Кмете — нахлу разтреперен селянин, — тази нощ ме ограбиха! Задигнаха ми двата коня.

— Защо идваш чак сега?

— Защото ми казаха, че мръдна ли от къщи навън, преди да се е вдигнало слънцето, ще ми хвърлят бомба. Бяха с пушки.

— Позна ли ги?

— Не.

— Иди ги търси вече. Конете ти сигурно са продадени и препродадени на десетки километри от Земен.

— Бре-е-ех! — проплака човекът и си тръгна.

— Това е — изпъшка Ботуна, — кражби, грабежи, убийства! В мътно време мътилката царува. А се задава още по-голяма мътилка, Стояне.

Стоян Моллов поклати глава и също си тръгна. На излизане от общината видя Дано Сребров, но не му се обади. Защо да го спира, щом Ботуна е говорил с него. По-добре да си довърши работата с трактора, пък каквото има да става ще стане.

— Добро утро, господин Сребров! — поздрави Юзовица.

— Добро утро! — отмина я замислен Дано.

Тя проследи високата му, все още младежка фигура с гъвкава походка и въздъхна: „Какъв мъж, Боже!“ Не усещаше, че от намокрената метла се отцеждат капки вода по чехлите ѝ.

— Хей — сепна я Христо Моллов — подмокряш се подир този хубавец, а? — И се изкиска: — Погледни си чехлите!

Юзовица замахна с метлата по него и се шмугна в кръчмата.

А Дано Сребров се бе запътил към мините. Наскоро прие десетина млади миньори и искаше да поговори за тях с Батов и Петър Каменов — как са, що са, свикват ли?

— Слушат, учат се — успокои го Батов. — Ще свикнат. Едното момче е по-слабичко, но е старателно, помагам му.

Почти същото му каза и Петър Каменов за младите миньори в новата мина.

— Доктор Пашов пита как е годеницата му, поздравява я — засмя се Дано.

— Благодаря, поздравете го и вие! — отвърна Петър Каменов.

Замълчаха, загледани към високия железопътен мост, на който се открояваше фигурата на войник с пушка.

— Наближават големи събития, Петре — каза Дано. — И както изглежда те ще дойдат с твоите братя по идеология, русите.

— Няма нищо лошо в това, един по-справедлив свят! — отговори Петър и погледна Дано: — Не бива да те безпокои, и в него ще са нужни способни и разумни хора.

— Един противоестествен свят не може да е справедлив. Той се налага с насилие.

— А този справедлив ли е?

— Не е, но може да се очовечи — отговори Дано. — Виждаш, при нас не е като в „Речни мини“, значи може.

— Защо отнемаш правото на другия свят да се очовечава?

— Защото, докато стигне до там, ще се разпадне. Противоестественото не може да издържи дълго.

— И после какво? — попита Петър Каменов.

Омрачнял и замислен, Дано каза тихо:

— После... После всичко ще започне отначало, само че с много по-големи злини и злосторници. Не завиждам на поколенията, които ще го преживеят. Които ще го изстрадат, по-скоро. И най-вече на добрите, умните и талантливи хора. А такива като тебе, Петре, ще изстрадат още началото му, защото ти не си насилник, а идващото ще започне с насилие и ще потърси насилници. Като Тошето, например.

— Не вярвам — отсече Петър Каменов.

— Ще се радвам, ако не е така, но ти сам ще се убедиш. И никак няма да ти е леко — въздъхна Дано. Помълча и добави: — Едва ли ще имаме време за друг такъв разговор, ще си го спомняш само. Довиждане, поздрави Йя!

Той тръгна към Землен. Запрыхвърча сняг, който изведнъж се усили и замрежи въздуха. Високата му фигура бързо се превърна в неясен силует и се стопи, разтвори се в бялата пелена на снега.

* * *

Зимата и пролетта окончателно предопределиха посоката на идващите събития. Тя бе от изток, североизток. Армиите на райха отстъпваха панически.

Изчезна заместникът на хер Нунке от „Речни мини“. Госпожа Дани била покрусена, разказваше Топчев. Обещал ѝ да я вземе със себе си в Германия, а изчезнал яко дим.

Зачестиха саботажите в мините. Зачестиха гърмежите в предпланините и равнината. На земенци бе забранено да носят хляб на полето. Плъзнаха истини и неистини за жестокости.

Най-сетне дойде сгодната нощ и за Тошето.

През цялата смяна той се помайваше. Захващаше и оставяше ту едно, ту друго, докато не чу гласовете на излизащите миньори по главната галерия. Когато заглъхнаха гласовете и на последните, излезе на главната галерия и се послуша. Бе тихо, нямаше никой. Стигна до обшивката, спираща плаващите пясъци, и се опита с кирката да я размърда. Не поддаде, бе заклинена с яки клинове в земята. Наложил се да разклати и извади един от тях. Едва тогава обшивката поддаде, отвори се и в галерията потече глинестия пясъчник — ручей от боза. Достатъчно, рече си, останалото ще усили и довърши натискът на плаващите пясъци! На заранта Дано Сребров ще остане без едната си мина.

После бързешката излезе навън, заобиколи отдалече миньорите и пое към дома си. Нарочно мина край градската къща на Дано Сребров, тъмна в този среднощен час, и прецеди през зъби:

— Спи, спи! Сега спиш, а утре ще сънуваш кошмари...

Тошето не знаеше, че Батов бе останал да помогне на един от младите миньори, не успял да закрепил работното си място.

Опитното око на надзирателя веднага разбра, че е пипала човешка ръка — плаващите пясъци могат да разместят обшивката, но не и да изтръгнат клина от земята! Двамата с младежа поправиха злосторничеството.

Навън ги очакваше само хаспелистът. Останалите миньори си бяха отишли.

— Кой излезе последен? — попита го Батов.

— Тошето. Защо?...

— Нищо, питам само — измърмори Батов.

На заранта докладва на Дано:

— Би трябвало да съобщим в полицията — завърши Батов. —
Опит за саботаж. Ако не беше случайността...

— Никъде и на никого няма да съобщаваме! — спря го Дано. —
Виждаш какви са времената, ще го пребият, ще го хвърлят в затвора. И
кой знае какво още ще му припишат. Изпрати го при мене, ще го
освободя.

След час Тошето пристигна, мрачен, със стиснати челюсти.

— Влез, седни! — покани го Дано.

— Ще изцапам — остана прав Тошето.

— Както искаш. Ето ти заплатата, освобождавам те. Първия път
Петър Каменов поправи глупостите ти, сега — Батов. Няма да
докладвам никъде, но на работа повече не идвай. Внимавай да не
сглупиш трети път!

Отправил пепелносивите си очи в Тошето, Дано говореше равно,
но и с нотка на презрение, която скова Тошето.

Човекът, когото най-много ненавиждаше, го караше да се чувства
нищожество. Напрягна се до пръсване. Разстоянието от един метър до
Дано Сребров му се стори необозримо и непреодолимо. Значи, той не
заслужаваше дори отмъщението на великия Дано Сребров, който
имаше всичко — ум, власт, пари, жени... А той — нищо, една
Юзовица само!

Безмълвно взе парите от масата, врътна се и излезе от
остъкления хол на Дано, блестящ от чистота. На улицата се извърна,
но Дано дори не беше го проследил. Седеше замислен.

Ще ми паднеш в ръцете, Дано Сребров, веднъж да ми паднеш
само! — изскърца със зъби и се отправи към кръчмата на Юзовица.

Да, той ще е бъдещият насилник в Земен! — въздъхна Дано
замислен. — Роден е за това, за времето, което иде. Сам ще се увериш,
Петре, и никак няма да ти е лесно. Такива, като Тошето, не прощават
на тези, които са им помогнали. За тях те са повече от смъртни
врагове, защото неволно са им показали, че са нищожества — купчина
безмозъчни мускули, търсещи изява в насието, единственото, което

могат. И те са в началото на всяко начало, за съжаление! Те, насилниците, във всичко и над всичко.

До Дано стигаха подвизите на Тошето над младите миньори, над Христо Моллов, над Юзовица. Той и сега вероятно нахлува в кръчмата с всичката си ярост и злоба от проваленото му насилие.

Христо Моллов се хилеше на нещо до тезгяха пред Юзовица, но като видя озлобения и настръхнал Тоше, гаврътна наведнъж изпросената ракия и избъбри:

— Тръгвам си... бързам... аз, такова... — И се измъкна навън.

Тошето хвърли Юзовица на миндерчето. Юзо замуча, а Юзовица захихика.

— Тъй, тъй... — рече през зъби Тошето. — Искам да мучиш, да гледаш и да мучиш! Ще дойде време и Дано Сребров да мучи, а Маргарита да се хили. Ще дойде, иде вече! Види му се края на Дано Сребров...

От там Тошето отиде при двамата ратаи на Стоян Моллов.

— Готови ли сте? — попита ги. — Жътвата започна, скоро ще почне и вършитбата.

— А в мината защо не стана нищо? — попита единият от ратаите.

— Случайно го откриха. Пък съм и сам.

— Петър Каменов не помогна ли?

— Чакай да помогне! Уплашен човек, след затвора се пази като болен пръст. Пречи, не да помага. Но ние и без него ще се оправим. Виждате какво става по фронтовете. Утре, като дойдат братушките, всеки ще получи според заслугите си. Сега е нашето време, момчета! Ако искаме утре да управляваме Земен, сега трябва да си постелем. Когато светът се обърне наопаки, ние ще сме първите. Няма да има Дано Сребров, Стоян Моллов, Ботуна...

— Е-хаа! — възкликнаха тихичко двамата ратаи. Но единият се сепна: — Ами, ако ни окошарят?

— Няма — успокои го Тошето. — Предвидил съм всичко. Правим белята и изчезваме. А след месец-два ще влезем в Земен господари. Е, има риск, ама сухи гащи риба не ядат! Когато гръмнах галерията в „Речни мини“, рискът беше къде по-голям, както и сега в мината на Дано Сребров, но съм си жив и здрав, нали?

— Тъй е. Ще го направим — смотолевиха ратаите.

— И тези са пъзльовци! — изплю се Тошето на връщане.

Но след месец те събраха кураж и повредиха вършачката на Стоян Моллов. Една привечер, докато той жънеше с жътварката на полето, откъм предпланините се спусна облак. Свирна вятър. Притъмня. Закапаха редки, но едри капки дъжд. Останалите ратаи и ратайкини се спуснаха да покриват зърното и снопите. Точно в тази суматоха във вършачката нещо изтрещя и тя спря. Тряснаха и гръмотевици, дъждът блисна из ведро. Стъмни се съвсем.

А когато облакът отмина и отново просветна, двамата ратаи бяха изчезнали. Изчезна от Земен и Тошето.

На другия ден Стоян намери парчето желязо, изронило зъбите на вършачката и разбра всичко. Но загуби цяла седмица, отделно ядовите, докато поправи злината. На всичкото отгоре, започна и да превалява през ден, през два, та последваха нови щети.

— Хе, приседна му на моя брат имането! — хилеше се пред Юзовица Христо Моллов. Но тя не споделяше злорадството му. Престана да се усмихва. Наливаше му ракията и мълчеше.

— Сипни де! Сипни още една за здравето на Тошето. Ще се върне, не се кахъри толкоз! От стара коза яре е той, ще видиш! — Христо знаеше как да превръща и доброто и лошото настроение на Юзовица в чаша ракия.

Една нощ, в края на лятото, от Земен изчезнаха и двамата миньори, които придружаваха Тошето при саботаж в „Речни мини“. Той, Тошето ги е подбрал, шушукаха земенци. И по другите села изчезвали младежи, нещо се готви!...

Че се подготвяше нещо пролича и по това, че изчезнаха и войниците, които охраняваха железопътния мост. Вечерта бяха там, на заранта нямаше и помен от тях.

Шушукаше се че руските войски били на Дунава.

* * *

В полунощ дежурната сестра се обади на Пашов:

— Доктор Пашов, докараха ранен в корема, много е зле! — шепнеше уплашено.

— Идвам — отговори той — пригответи операционната!

От люляковите храсти пред клиниката го спряха двама въоръжени младежи.

— Докторе, спасете го, молим ви! Той...

— Това ми е работата — спря ги припряно Пашов. — Щом ме молите, не ми губете времето! — И хлътна в клиниката.

Раненият се оказа голобрадо момче. Бледото му като вар лице бе оросено от ситни капки пот. Стенеше тихо, унесено.

— Така му наредиха ония, да не вдига шум — пошепна сестрата.

— Наредиха! — сопна се Пашов, докато миеше ръцете си. — Лесно им е да нареждат. Повели и децата... Я да видим как са го подредили! Сложихте му упойка, нали?

Сестрата кимна.

Пашов направи разрез със скалпела и заоглежда.

— Хм, късметлия... — мърмореше. — Няма засегнат голям кръвоносен съд... Пробити са две-три чревца, ще ги оправим... А, ето го и куршумчето! Гледай ти — сплеснато... Не може да е от меките тъкани в корема. Значи, рикошет... Куршумът е ударил в камък, отскочил е и се е настанил на топличко в това младо и гладно коремче. Добре че е гладно, в чревцата му няма нищо...

Сестрата попи потта от челото на Пашов и попита:

— Ще оживее ли, докторе?

— Ще живее... ако му се размине перитонита. Е, трябва да живее! Някоя мома като тебе ще се радва и на кърпено коремче. Останалото, както виждаш, момчето си го има... Малко момче с голямо имане!

Пашов хвърли бърз поглед към сестрата и се засмя:

— Хайде, хайде, не се изчервявай! Давай сега да поправяме белята...

Поправянето на белята отне часове. Доктор Пашов прецизно оглеждаше, почистваше и кърпеше, промиваше всяко местенце. Момчето все така тихо стенеше. Послушно момче! От време на време доктор Пашов нареждаше на сестрата какви инжекции да му сложи.

Накрая го поставиха на количка-носилка и го затикаха в малка празна стаичка с преддверие.

— Донеси торби с бельо в преддверието, да прилича на склад! — нареди Пашов. — Ще го наблюдаваш на всеки час! Ако някой те попита за него, не знаеш нищо, прати го при мене.

Наближаваше да съмне.

Доктор Пашов се изми и излезе от клиниката.

Люляковите храсти пак се размърдаха.

— Докторе, ще оживее ли?

— Ще живее. А вие се махайте, уморен съм, не ми се кърпят още кореми.

— Благодарим! — изчезнаха двамата младежи.

Събота е, сети се доктор Пашов. Старият Първов и Топчев го бяха поканили да намине към Първови. Щял да дойде и Дано Сребров. Ей така, да се повидят, да се почерпят, да си побъбрят. Какво друго им остава в това мътно време! Знае ли се какво им готви то?

Зазоряваше. Тъкмо ще има време да се изкъпе и преоблече, да отдъхне малко. После ще намине да види простреляното момче и ще отиде у Първови. Не му е за първи път да бодърства по цели нощи и пак да изглежда бодър. В това отношение може да му съперничи само Дано Сребров, с неговата непроницаема маска.

От гарата на околийския град Дано Сребров реши да повърви до Първови. Познатите му улици малко се бяха променили. Отдалече съгледа обновената квартална фурна на стария майстор пекар и пак усети сладкия дъх на топъл хляб. Усмихна се и отмина. Но го съгледа и майсторът. Хвърли бялата престилка, остави фурната на дъщеря си и тръгна подире му. За втори път високият, слаб мъж му напомняше онзи вечно гладен и зъзнец гимназист и той реши да се увери не е ли той благодетеля му, платил ремонта на фурната. Но, забързан, колкото повече го настигаше, смелостта му се изпаряваше.

Как да спре този скъпо облечен и мрачен мъж, който не поглеждаше и не поздравяваше никого, макар мнозина да го сподиряха с погледите си. Разколеба се, забави крачките си. Мъжът прекоси главната улица и влезе в богатия дом на адвоката Първов.

През всичкото това време Дано Сребров си мислеше за онази зимна вечер, която му подари жената с огъващите се асфалтови коси, в които снежинките се топяха мигновено. После дойде нощта пред камината на Топчев и подпъхнатите в широкия черен пуловер ръце на младата жена. Най-сетне я бе намерил... за да я загуби.

— Хайде, Сребърн, закъсняваш! — посрещна го Пашов. — Ние вече наченахме коняка, а твоето кафе сигурно изстина.

Старият Първов му кимна. Топчев изръмжа нещо, зает с коняка си. А Ана го гледаше мълчаливо, отпуснала ръце в скута на снежнобелия си пенъоар. Тя никога няма да подпъхне ръце в широк черен пуловер! — въздъхна Дано и поздрави:

— Добър ден! Налейте и на мене един коняк — помоли.

— Мммм! — изръмжа Топчев повторно. — Светът е на свършване, щом Дано иска коняк. Значи трябва да си отворя очите и да пресуша де-що има бутилка наоколо.

— Не вярвам да си забравил някоя! — подхвърли Пашов.

— Всичките са в черния му дроб — добави Първов.

— Затова пия и не падам, да не ги строша — отвърна им Топчев.

Ана поднесе чашка с коняк на съпруга си, загледана изпитателно в бледото му лице. Но то не ѝ казваше нищо. Нито пепелносивите му очи, отправени в плота на масичката, върху който златистата течност на коняка потрепваше в чашката му.

— Е, за какво ще прием? — пресегна се той към чашката.

— За каквото и да е — промърмори Топчев.

— За това че сме се събрали — предложи Пашов.

— За здраве и живот! — наложи волята си на домакин старият Първов.

Финансистът изля коняка в косматата си уста и млясна:

— Каквото здравето, такъв и живота, ама хайде...!

Дано отмести очите си към него.

— Не ме гледай — изръмжа Топчев. — Уредил съм всичко, както го поиска. Гледай си коняка!

Думите на Топчев се отнасяха за прехвърлянето на цялото му състояние на името на Ана и децата. А старата му къща — на Михал и Здравка.

— И в събота ли не почивате, бе хора! — възмути се доктор Пашов.

— Само ти ли ще се пишеш работар — усмихна се Дано.

— Вярно, така си е — намръщи се Пашов. — Тази нощ съботата съм я подхванал още от първите ѝ минути. Рязах-кърпих, рязах-кърпих... — И той подхвана дългия си разказ за нощната си одисея.

Слушаха го и мълком отпиваха от коняка. Ана мълком им доливаше.

— Те това ни е здравето, това ни е животът! — изпъшка Топчев накрая. — Дай ни да се избиваме. Утре тези, пък, ще стрелят по днешните, вдругиден ще се сменят и така нататък. Е, защо аз да не се самоубия, ами да оставя това удоволствие на някой негодник? Ха наздраве!

— Ще отида при децата — надигна се Дано.

— Отивай, докато не си паднал — сподери го Топчев. — Излочи цяла чаша коняк!

— Половината — поправи го Пашов.

— Тъй ли? — пресегна се финансистът. — Дай я насам! Дай да я изпия, та да науча тайните на този сфинкс.

— Няма да успееш — каза Ана. — Никой не е успял. За нас, простосмъртните, остават само следите и последствията от неговите помисли и промисли. А тогава той вече е далече пред нас, с нови помисли и промисли.

— Какво, отказа ли се да го следваш? — смигна й Топчев.

— Не съм се отказала, невъзможно ми е.

— М-mmm, геният на дивото! — ухили се финансистът. — Първов, не ти ли го предрекох преди години?

— Предрече го, така ми го представи — кимна старият правист. — И се оказа прав. Но трябва да признаем, че всичко това се оказа за добро, оказа се куп от добродетели. Не като Симеонов, например.

— Е, за мъртвия — или добро, или нищо! — измърмори Пашов.

— Чакай — сепна се Топчев — защо се е пръкнала тази приказка за мъртвия и доброто, какво иска да каже?

— Ще попитам отец Теофил — замисли се Първов. — Той е добър теолог.

В този момент Дано се върна при тях и, дочул последните им думи, се намеси:

— Ще ви дам моето мнение безплатно: Защото всеки жив потенциално може да се окаже по-голям грешник от най-грешния мъртвец. Затова му е рано да съди мъртвите. Друг е съдникът!

— Ето ви един отговор — изръмжа Топчев. — Влезе, каза и се готви да си тръгне.

— Позна — усмихна се Дано. — Приятно ми беше да ви видя, да поговорим, но е време да тръгвам.

— Как няма да позная, изпих ти коняка и вече нямаш тайни от мене. Ясен си ми като... мъглив ден. Това е всеобщото ни мнение за тебе, да знаеш!

— Знам. Благодаря! И довиждане. Или сбогом, както би казал отец Теофил. Поздравете го от мене.

— Нищо не каза за карантиите си? — погледна го през рамо доктор Пашов.

— Благодаря ти, добре са, ще издържат!

Той огледа четиримата и кимна:

— Така ще ви запомня.

Махна им и прекоси обширния хол на Първови с гъвкавата си и спорна походка. Никой не видя как усмивката му бързо се стопи.

* * *

Към обяд Пашов и Топчев си отидоха. Пашов искал да наминe към клиниката, а Топчев да се гушнел със следобедната си дрямка.

Ана и старият Първов останаха сами в обширния хол. Но тя не се разшета, както обикновено, да раздигне и почисти, а остана замислена в широкия фотьойл. След време, усетила погледа му върху себе си, попита:

— Татко, ти наистина ли виждаш у Дано само добродетели?

— Те са очевидни, дъще, в делата му. Преуспя сам. Преуспя и преуспява разумно, с личните си качества, с модерно мислене и размах, без да оставя трупове зад себе си. Напротив, обедини интересите си с интересите на работниците, което едва ли го има някъде другаде в страната ни.

— Да — тръсна глава Ана — но аз не съм го виждала порязан дори след бръснене.

Роговите очила на Първов се смъкнаха и той зажумя над тях към дъщеря си.

— Не те разбирам — каза. — Странното е, че именно тебе не разбирам, дъще.

— И аз не се разбирам — въздъхна тя.

— Трудно ти е. Трудно ти е да приемеш, че той е по-силният, по-умният, по-прозорливият.

— Не, не е това. Трудно ми е да приема неговата недостъпност в най-широкия смисъл на тази дума. Ако можех да го видя поне за миг уязвен, или да си го представя уязвим!

— Защо?

— За да се уверя, че е човек като всички.

— Но тогава ти ще го презираш. У тебе го няма инстинктът на покровител.

— Възможно. Но и ще го обичам като човек, като нещо достъпно. Сега приличам на грешница, която протяга ръце към своя Бог, а нито може да го стигне, нито да го смъкне до себе си. Мъчително е това, татко!

— Сигурно. Но не мислиш ли, че и това чувство може да е любов?

— Може... Но много по-близо е чувството за празнота, обезсилваща празнота, в която се мяташ възбунтуван, а безсилен.

Между тях легна сянката на продължително мълчание.

— Ана — обади се тихо Първов, — струва ми се, че не си избрала правилния път. Казваш, невъзможно ти е да стигнеш твоя Бог, нито да го смъкнеш до себе си. Приеми го в душата си, мястото на Бога е в човешката душа, без нея няма Бог. Може би и твоят Бог жадува човешка душа, помисли!

Ана бавно вдигна големите си очи към баща си. Той смутено почистваше роговите си очила. Без тях изглеждаше двойно по-смутен и беззащитен, сякаш молеше прошка за намесата си в нещо, в което никога не бе се намесвал.

— Изглежда имам злата орис последна да опозная най-близките си — въздъхна тя. Но гледаше баща си с обич и възхищение.

В следващия миг скочи оживена:

— Ще направя кафе, искаш ли? — И забърза към кухнята. Но на половината път спря и се извърна: — А другата седмица вземам децата и отивам в Земен. Ще постоим там до първия учебен ден.

Първов сложи очилата си, усмихна ѝ се и кимна.

Обширният хол никога не бе му изглеждал така ведър и светъл.

* * *

Лятото отказваше да си отиде. Септемврийският ден бе слънчев и горещ още от заранта. Хълмовете, пожънати и уморени, лежаха под него. Над тях ленива се виеха двата ястреба — сити, изглежда.

Кой знае защо на Дано му се прииска да види и срещне повече хора. Закуси припряно под сърдития поглед на баба Стефана и излезе.

Провървя му. Забързан и омаслен го поздрави Стоян Моллов и отмина. По-надолу Ботуна седеше на „американеца“, на големия камък от бомбардировката. Пред кръчмата бърбреха Юзовица и Христо Моллов. Но Дано избра улицата край реката, сенчеста от брястовете и върбите. Спусна се и пое по нея. Хладина идеше и от сенките, и от водата, и от тихия ѝ ромон, изтънял под летните горещини.

От пътната врата на Петър Каменов излязоха жена му Иглика и малката Йя. Но тя почти настигаше майка си, източила се бе. И двете крепяха на хълбоците си легени с пране.

— Добро утро, чичко Сребров! — поздрави Йя.

Иглика кимна и обясни:

— Отиваме на реката над селото. Там водата е чиста. Ще перем.

— Виждам — каза Дано. — Но и много сте пораснали. Нося много здраве от годеника ти, Йя.

— Аха, от чичко Пашов, благодаря! — засмя се момичето. — Той добре ли е?

— Добре е, все така реже и кърпи.

— Бог да го поживи, да помага! — благослови Иглика.

И двете се отдалечиха с особената грациозна походка на жени, закрепил легени на хълбоците си.

След крайните къщи на Землен, Дано свърна към мините.

Около рампата на старата мина имаше няколко волски коли на другоселци.

— Рекохме преди царевичен харман и сеитбата да осигурим топлото за зимата — поясни един от тях.

— Разумно — каза Дано. — По това време няма навалица, а и пътищата са добри — сухи, отъпкани.

Михал притикваше един вагон с въглища към рампата. Батов и двама миньори товареха крепителен материал. Маргарита, притиснала с ръка разтвореното томче на Мопасан, бе зареяла поглед към ленивите кръгове на двата ястреба.

Той кимна на всеки поотделно и продължи към новата мина.

Там, освен хаспелиста, не видя никой друг.

— В мината са, господин Сребров — посрещна го младежът. — И бай Петър, Петър Каменов, е там. Още не е излязъл. Да му предам ли нещо?

— Не — отговори Дано.

Слънцето вече се бе вдигнало. Прежуряше. Прането на Иглика и Йя ще изсъхне бързо, помисли Дано, и пое към железопътната линия. От двете й страни, особено по насипа, бяха израснали млади акации. Ще повърви под сянката им.

Не видя, че излезлият от мината Петър Каменов гледа подире му. Ще използва сянката на акациите! — усмихна се той. И повъртя глава, сетил се, че Дано Сребров наричаше идващото „красива илюзия със смразяваща сянка“. Надявам се да не си прав, господин Сребров, и сам да се увериш в това. Но загледан в отдалечаващата се фигура на Дано, очите му потъмняха. Беше логична, а нелепа несъвместимостта на идващото ново време с Дано Сребров. Изглеждаше му несправедлива и за двете страни. Защо?... И сам си отговори: защото новото време не можеше да остави Дано стопанин на неговия „Топъл полюс“, а Дано не би бил Дано, ако не е стопанин. Проклетата логика!

С други мисли вървеше към железопътната линия Дано Сребров. Влезе под хладната сянка на младите акации и седна върху късата зелена трева, обрасла насипа. Тук бе най-сенчесто и тихо. Само нагорещените релси пропукваха и врабци шумулкаха в клоните на акациите. Тишината е невидима, за разлика от звуците, тях можеш да ги проследиш до източника им, тишината не можеш. Тя е като времето, обгръща те, а през нея можеш да проникнеш само в миналото, в бъдното не можеш.

При тази мисъл силните кости на лицето му изпъкнаха. Пепелносивите му очи се присвиха до зеници. Тишината, като идното време, бе предизвикателство за неговото прозрение. Оставаше му да напрегне до краен предел мисълта си и всичките сетива на „гения на дивото“. Той трябваше и искаше да проникне в собственото си бъдеще, след като не можеше да промени идващия бъден свят. В него пламна и забушува онази позната оргия на прозрението, на която той се отдаваше без остатък. Но този път тя бе непозната по сила и опустошителност, породени от предчувствието за последна оргия, опитваща се да проникне в отвъдното. Изпепеляваща. Той трябваше да

го направи. Сам, както винаги и както всичко! Трябваше да се превърне едновременно в ястреб и заек, за да определи сам мига, пресечната им точка и удара на закривения хищен клон. Трябваше!

Не усети понесеното от ветреца малко облаче, от което ръмна летен дъждец, но усети влажното и прохладно докосване на акациевата клонка върху лицето си. Притвори очи, припомнил си онова леко докосване на едно близкото малко пръстче... То сякаш донаточи мисълта и сетивата му и той изведнъж проникна в един бъдещ апокалиптичен ден — видя го!

... Пред старата мина на Дано Сребров се е събрало почти цялото Земен. Сред множеството няма да са Ботуна, Стоян Моллов и Петър Каменов. Опрял се на насилственото коопериране на земята, на времето и на Тошето, Петър Каменов ще лежи в наистина смразяващата килия на ареста.

На върха на глинения насип ще се извисява Тошето. Скръстил ръце на могъщите си гърди, той ще мести очи от множеството в нозете му към тъмното гърло на галерията. От там ще хвърля поглед към черния автомобил на доктор Пашов, към Ана, Първов и Топчев. И към непознатия, прегърбен старец, прегърнал увит в бяла кърпа топъл хляб. Очите на Тошето ще се отморяват само върху Юзовица, единствената, която се усмихва. Така, така трябва да се усмихват всички!

Когато множеството трепне и се скупчи още по-плътнo пред входа на галерията, Тошето ще насочи вниманието си към тъмното ѝ гърло, в очакване най-сетне от там да изведат недостижимия Дано Сребров. Недостижим, ли? Ще го достигне той, Тошето, с двете си ръце ще го достигне. Спуска се две крачки по глинения насип, но спира.

От галерията излизат само Батов и неколцина миньори.

— Влязъл е в старата галерия, обгазената... Разбил приковката и съборил крепежа зад себе си... Лека му пръст! — кръсти се Батов. Кръстят се и останалите. — Никой не може да стигне до него, е-е-ех! — изпъшква Батов.

— Че кой може да стигне Дано Сребров! — изхлипва баба Стефана.

Ана и Пашов ще прихванат стария Първов. Топчев ще изръмжи покъртващо, като смъртно ранен звяр, на който са отнели рожбата.

От очите на малката Йя и Иглика ще бликнат сълзи.
Непознатият, прегърбен старец ще коленичи и ще остави топлия
хляб в бяла кърпа пред тъмния вход на галерията.
Ще настане тишина.
И камбанен звън...

* * *

— Така ще бъде! — изрече с дълбок издъх Дано, като че ли с последния си издъх. — Така всеки, и всяко нещо ще остане във времето си. Хармония, хер Нунке, хармония!

Той изведнъж се почувства обезсилен докрай. Нечовешкото усилие да стигне чертата на своето време и отвъд нея, бе изсмукало всичко от ума, прозрението и сетивата му. Отпусна се по гръб върху късата, зелена трева на насипа и се загледа право в летния ръмеж на малкото облаче. Ситни капчици падаха в пепелносивите му очи, вече широко отворени. Острият им, до невидимост резец, повече нямаше да му е нужен. С него той проникна и видя всичко — за последно... Ще е нужен на бъдното време и на някой друг Дано Сребров. Защото, след студената сянка на красивата илюзия, времето непременно ще върже своя пореден възел с времето преди илюзията. Защото времето е река, както и където да го разсечеш, то отново връзва и слива разсеченото и продължава своя ход.

Жалко само за загубения откъс време. И още по-жалко за хората, защото тогава ще се появи още по-голям варварин с ланец, още по-префинен Симеонов, още по-жесток Топал, Юзчета и Юзовици... и Тошета.

Такава е реката на времето — влачи всичко и изминава много път, докато започне да се избистря, докато и в нея всичко си отиде на мястото: утайката — на дъното, бистрата вода — отгоре!

Но дотогава тази равнина ще си остане един безкраен и безначален гърч, без Топъл полюс за всички, кръстосвана от вълчи глутници и лисици, и с кръговете на двата ястреба в синьото небе.

Докога ли?

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.